

It 11.37

THE
WILLIAM R. PERKINS
LIBRARY
OF
DUKE UNIVERSITY

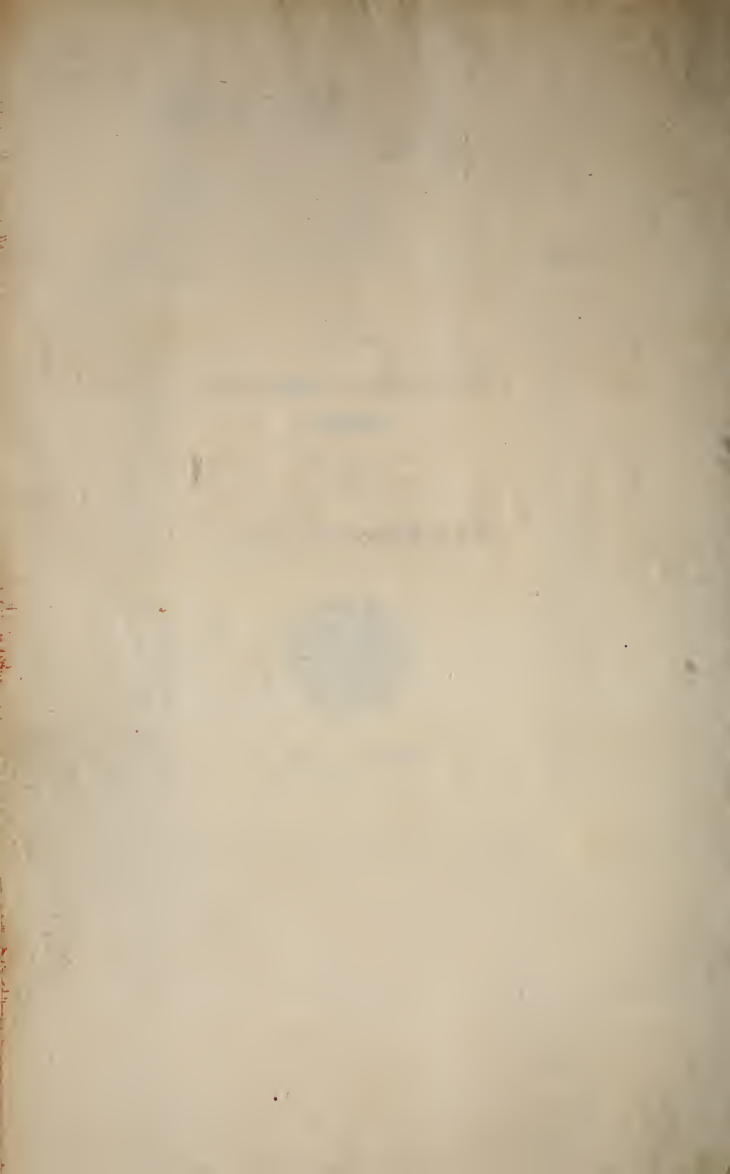

Rare Books

Classical
34/10

91

RHETORICORVM

LIBRI IIII.

BENEDICTI ARIÆ MON-
TANI THEOLOGI, AC POETAE
laureati, ex disciplina militari
diui Iacobi Enfigeri;

Ad Gasparem Velesium Alcocerum.

CVM ANNOTATIONIBVS ANTONII
Moralij Episcopi Meschuacanensis, quę rem omnem
quàm breuissimè explicant.

ANTVERPIÆ,

Ex officina Christophori Plantini.

M. D. LXIX.

CENSURA.

Hos quatuor Rhe^m libros ab eruditissimo viro
D. Benedicto Aria Montano Doctore Theologo, & Poëta
laureato, artificiofo atque docto admodum carmine con-
scriptos, & breuibus, eruditis ac perspicuis ad marginem
annotationibus, ab amplissimo viro D. Antonio Moratio
Mefchuacanensi Epifcopo præftantiffimo, illustratos, ma-
ximo cum fructu prelo tradi poffe cenfeo. V. Nonas
Martias M. D. LXIX,

Augustinus Hunaus
Louanij Theologus Regius.

A696 N
3

ANTONIVS MORALIVS
EPISCOPVS MESHVACA-
NENSIS, GASPARI VELESIO AL-
COCERO HISPALENSI

S. P. D.

EST si nunquam mihi haecenus con-
tigerit tuam faciem intueri, vir or-
natissime; tamē ex Benedicti Areij
Montani crebris sermonibus (quo-
cū mihi antea fuerat familiaritas,
ac nunc demum ex eodē instituto ac conuictu
maxima intercessit necessitudo) quis esses, cog-
nou. iugis igitur tui mentio, & perpetuę laudes,
quibus te mihi vir ille mirus amicos efferendi ar-
tifex graphicē depinxit, effecere, vt tam raras tā-
que varias tui animi dotes, quas in te vir ille sitas
prædicat, ita exoscularer ac suspicerem, vt nihil
mihi in vōtis prōponerem potius, quā, vt quē
toties absentem ex ore de te narrantis pendens
sum admiratus, præsentem contemplari; opta-
tissimoq; colloquio frequenter excipere liceret:
quod mihi profectō, nisi tanta maris terræq; di-
stantia disiungeremur, vt contingeret, curarem.
tantum tui desiderium ex laudatissimi viri com-
mendatione concepi. Huius rei gratia inter alia
quamplurima, quæ Benedictus noster se digna
olim posteritati donanda comprimit, miris mo-
dis mihi Rhetoricorum liber placuit, quem he-

roicis carminibus tuis auspiciis me excipiente, utq; absolueret importunè efflagitante, dictauit. Non enim facile fuit illum grauiſſimis intētum studiis, quæ, ut sacræ paginæ libros elucidet, mira laude capeſſit, ad Muſarum fluentia reuocare. Ego verò ut tātī viri acceſſione aliquid mihi gratiæ conciliarem, annotatiunculas quaſdam vice commentarij legentibus futuras, eaſdemq; non incommodas raptim inſerui. Quanquam verò Montanus noſter qui artem hanc præceptis diſuſiſſimam doctorumq; illam excolentium ſtudio penè obrutam in methodū redigere, Poetiſq; ac ſua innata iucunditate exornare, & breuitati conſulere curauerit, idq; quod propoſuerat quā optimè præſtiterit; (namque & carminum iucunditate, & magna dictionis perſpicuitate præſtat;) tamen quòd vel eo ipſo quòd carmine hæc ſunt ſcripta, & ob breuitatem interdum atq; ob poetici ſtyli rationem nonnulla indice ſaltem indigent: opere præcium me ſtudioſis omnibus futurum ſperaui, ſi totius rei ſummam quibuſdā annotationibus indicarem; & ne in tuo libro quicquam te non auſpice prodiret, breuem quidem expoſitionem, certam tamen & ad Poetæ mentem accommodatam, ipſe etiā tibi dicare volui. Accipe igitur, eruditiffime Gaſpar, deſideratiſſimi amici munuſculum vel hoc nomine non ingratum, quòd à tui Montani diſcipulo miſſum fuerit. Vale.

BENEDICTI ARIÆ
MONTANI THEOLOGI,

AC POETÆ LAVREATI, &C.

RHETORICORVM

LIBER I.

AD GASPAREM VELESIVM.

PINGE mihi egregiam vultu formaq;
puellam,
Cuiq; genæ roseo surgant de lacte colore,
Lumina stellanti denigrent luce Pyropū;
Assistant labiis Veneres; sit nasus Amoris
Quam solet hamatis pharetram complere sagittis.
Pinximus. Adde etiam Pario de marmore collum,
Ceruleas tenuis diuertat linea venas,
Persequere exactè auratos numeraq; capillos,
Pars micet in gemmis: coeat pars diuite nodo,
Partem etiam iubeo permittere lenibus auris:
Distingue & teretes digitos, manus ipsa niuenti
Contendat massa; preciosa cetera veste
Arte laborato ex auro cum murice circum
Scribito; sed deceat cunctis in partibus, atque
Hereat, occultosq; chlamys circumnotet artus.

Perfeci. Ecce tibi ridētia virginis ora
Spiranteis vultus reddo blandeq; tuenteis.
Nil moueor; sed enim totam consumpsimus artem.
At mihi non ullo peētus succenditur igni;
Nulla tenet mentem cura, & nihil vsque laboro:
Jam satis est, vidi, cedo, transferre licebit:
Nec sequar, absentis nec erit mihi cura petenda.
Vnde hoc? nam verba hic desunt, suavisq; loquendi
Vsus, & his multo mentis formosior index,
Naturaq; decus, diuinaq; ab imagine sermo

Similitudine proposita ex pictura, probat nullam artem esse iucundam, vbi eloquentia desideratur.

Ut pictura quantum pulchra nemine sui amatorem reddidit ob sermonis defectum, ita & artes omnes eloquentia destituta, neque gratum neque commendabilem reddere possunt cum qui possidet.

Redditus, humana pulcherrima munera vita.

*Crede mihi, Gaspar, quidquid mortalibus un-
Contigerit, vel diuitis quis vicerit Indos, (quam
Seu Seres cultu; claro seu stemmate natus
Prouocet Alciden bello, victorq; coronam
Eripiat, cursu valeat prauertere ceruos.*

*Quid moror? exactis cumula virtutibus unum:
Sit sapiens, sit multa sciens, sit denique quiduis,
Desit at una illi facundia, cetera pictum
Iudico, & argentes umbras, vultusq; tabella
Affictos, sunt vana & nomina prædita nullo
Viuenti sensu, tenebrisq; absconditus ignis:
Quas laudes qua pulcra petat sibi premia quisquis,
Nil homines iuuat, nulla aut monimenta suarum
Virtutum, nullas species ostenderit vnquam?*

*Ergo vitanda tibi Gaspar imagine canto
Experiar monstrare viam, qua mente tenere
Rhetoricam possis formam & præcepta loquendi:
Nan quòd in his rerum species, facundaq; verba
Comperias, nec enim nisi sit prudentia rerum.
Tum longo studio, tumque usu & munere diuùm
Parta tibi, si non de pectore copia fandi
Affluat, has steriles normas inopesq; satemur,
Sed cum verborum cumulos rerumq; redundans
Obtulerit natura tibi, assiduusq; legendi
Et labor & studium, quo non confusa vagentur
Pectore cuncta tuo, prodanturq; ordine nullo,
Efficient agitata viris præcepta disertis:
Ut tanto in numero tempus non omnia quoduis
Arripiant, non in quamuis aliena ferantur
Materiam, propriis seruentur commoda causis
Illa, hæc præsentì non desint iure petita:
Ac tandem ne te quantum bene dixeris in re*

Propositio, quaquid
tractaturus sit, ostē-
dit, & quam metho-
dum sequi velit.

Rheticē non præ-
bere materiam eio-
quentiæ, hoc est, nō
suppeditare rerum
& verborum copiā,
sed rationem præ-
bere qua quicunq;
& eruditione & do-
ctrina præditus sit,
de quacunque re ap-
te & copiose & di-
stinctè dicere possit.

*Pœniteat: neu iudicio te auditor acuto
Respuat impatiens vitij sanusq; alieni
Arbiter, in nostraq; inuitus iura trahendus.*

*Hec etiam præcepta, libros dum voluere doctos
Instituis, comitemq; manum certumq; parabant
Indicium, vires quo & formam noscere possis,
Queis niti soleant sapientes, queis ue decere.
Hoc igitur, formare viam qua incedere possis,
Rhetorica est, non nersape pedes gressus ue carenti.*

*Huic soror est ventre ex vno concepta gemella,
Præcipuo Logicen dixerunt nomine Graij,
Que rationis opes, vires, neruosque ministrat
Dicenti, viuos adhibet germana colores;
Hec vincit, victum illa sequi parereq; suadet.*

*Ridiculos reddunt homines phalerata loquendi
Commenta, & florum dicendi ingestus aceruus,
Multiplici variata modo sententia simplex;
Illis si tantum studium consumimus omne,
Noctes atque dies agitamus inania verba,
Nullo connixi rationum pondere, neruis
Defecti, nullis rekti per compita habenis:
Quales ipse viros præstanteis sanguine auito,
Principibus natos summis, seruile videbam
Exercere genus studij cassumq; laborem:
Assiduis instant tantum, inter suntq; magistris
Complentes numerum, vacuis ne fedibus vsquam
Sit locus, & memorant annos à consule primo
Plus decies, postquam repetunt gymnasia, tantum
Rhetoricæ addicti: tandem didicere profari
Aut nihil, aut, Patres conscripti, & docta iuuentus;
Et si mille mihi linguæ & facundia Tulli,
Mille (inquam) si sint linguæ, & facundia Tulli.
Quidnam ultra? nit post INQVAM hoc deducere
possunt.*

Docet Rhetoricę
præcepta multum
cõferre ad optimos
quosque auctores
intelligẽdos, & eorũ
artem qua in di-
cẽdo vsi sunt inuesti-
gandam.

Dialecticę cog-
nitionem exercitatio-
nemque necessariã
esse Rhetoricã pro-
fictibus. Tres enim
sunt artes quę ra-
tionales vocantur,
Grammatica, Dia-
lectica, Rhetorica:
sed Dialectica ra-
tionalis appellatio-
nem sibi præcipuẽ
vindicat.

Damnat peruersa
quorundam studia,
qui nullo in Diale-
cticã iactõ funda-
mento, Rhetoricis
incumbunt, vanam
quandam verborũ
& figurarum conge-
riem affectantes, eã-
que solam Rhetori-
cam esse putantes.

O gens vana, inquam, ô vanissima Rhetoricorum
 Temporibus nostris omni nudata lepore,
 Imbellis, nullis & prædita viribus, atro
 Errore immersa, caca & caligine rerum;
 Tanta nihil vos ut moueat iactura dierum?
 Hic vsus patientis erit viridisq; iuuenta?
 Heu queis vos opibus fraudatis robore tanto &
 Isto auro potius tam præcipitante parandis,
 Si seruare modum discendi, & lege daretur
 Institui, rerumq; caput disquirere primum:
 Ad te alia ingressum sacro sapientia templo
 Excipit, & gaudens reserat penetralia Gaspar;
 Ut qui non leuiter cures virtutis amorem,
 Et diua doctrinae vsum, pulcherrima certe
 Ornamenta hominum multo & sudore petenda.

Rationem natura
 omnibus dedit ho-
 minibus: quidam
 suat qui eius vsu
 præstant maximè,
 sed omnibus acce-
 dit perfectus vsus ex
 arte dialectica.

Ergo tibi rationis opes, natura benigna
 Quas dedit atque vsus vitæ, quas arte secunda
 Perficis, hæc multum audentem maiora iuuabunt,
 Substituentq; manus firmas, humerosq; volenti
 Vincere dicendo cuiuslibet ardua causa.
 Nonne vides quantos referat tibi commoda fructus
 Ars hæc, quam Græco Logicen sermone vocamus?
 Non etenim Latia norunt consingere Musæ,
 Artibus in cunctis valeant quas reddere voces;
 Ut nobis longis utendum ambagibus hic sit,
 Aut certè in nostros aduertas remige fines
 Compellare sono patrio atque tenore licebit,
 Rettuleritq; nihil, dum sit mora nulla vocatis,
 Exhibeantq; suas merces, vendantq; rogata.

Dialecticæ partes
 & officia, docenti
 methodus & discendi.
 Prædicamenta & ge-
 nera rerum.
 Similiū & opposi-
 torum ratio.

Hæc igitur varios fructus dignosq; parari
 Asportat: primum, quo possis sine docere,
 Quo didicisse queas, rerum quis ductus & ordo,
 Quid socias iungat formas, quid ne incitet illis

Dissi-

Dissidium; iam quos agnoscant singula fines,
 Seu genus indigenum fuerit, siue aduena rerum:
 Adde etiam que fonte cadunt & stemmate ab uno
 In quas nam soleant sedes diducta migrare.
 Iudicibus demum adductis, ac testibus actis
 Audire, & quod quisque suum dicat, ne, negetue;
 Afferere, aut causa immunem dimittere iustè.
 Adde & que ratio statuendi iudicis, atque
 Testis ducendi, quæ sit vel utrumque leuandi:
 Ad summam sacros ignes, quos mentibus altis.
 Occuluit natura parens, hac excitat una,
 Incenditq; agitans, ac lustra per omnia præfert,
 Quo reperire latens verum nimumq; remotum
 Vtibus humanis solerti indagine possis.
 An ne putas tantis ornarent laudibus artem
 Et studiis colerent Graia duo lumina gentis
 Nicomachi natus, nusquamque ingrata magistro
 Lingua seni, tantum nisi præferat illa nitorem?
 Angustis igitur cum pingere cuncta figuris
 Noueris, atque situs soleant quos membra tenere:
 Tunc tibi præcæras tempus formare dabit iam
 Effigies rerum dicendo, omniq; lepore
 Cuncta sequi penitus que sunt in corpore membra,
 Particulas cunctas vitæ motusq; ministras
 Successu decorare suo, minusq; colores
 Addere, & obiectis attollere protinus umbris.
 Tunc merces speranda tibi & laus magna laborum,
 Cum spectatores viris præstringere signis
 Iam datur, atque stylo nusquam fallente manuque.
 Hoc dabit ergo tibi hac quam nunc præscribimus
 Longior ut possit rerum tibi surgere imago, (artè,
 Dispositis diducta locis, cunctisque peracta
 Partibus; hic nobis labor est, hæc cura docendi.

Definitio, & descriptio.

Diuisio.

Inuentio lucorum, que ratio.

Argumentationum figuræ & modi. Reiterationum cognitio.

Laudat dialecticam à iudicio Aristotelis & Platonis.

Conclusio & documentum; prius in dialecticis exerceri oportere eum, qui in Rhetoricis proficere studeat, ut pictores prius paruas imagines delineare discunt, deinde maioribus operantur.

Dialecticam simile esse dicit minoribus imaginibus quas in tabellis delineare solent pictores studiosi, Rhetoricè verò maioribus & omnibus numeris absolutis imaginibus assimilari.

*Nec tibi curandum qualis nam Musa canenti
 Affonet, aut quales modulos properemus: ad artem
 Accingor: prodesse tibi quàm maxime Gaspar,
 Optamus, quam mente velim te posse tenere;
 Utendum breuibus spatiis, querenda viarum
 Quæ citius ducat, quamuis salebrosus anhele
 Interdum locus occurrat, vincendaq; saltu
 Rimula, decliui properanda aut semita cursu.
 Namq; hac dum meditor, nullis mea tēpora lauris
 Ornantur, virides myrtos hederasque sequaces,
 Atque omnem interdum patimur pendere coronam
 Musarū ante tholos; sint nunc mea premia, Gaspar,
 Maxima, te nostros non fastidisse labores.
 Forsitan & magnis aderunt pia numina votis:
 Et fuerit cum gesta Deum Heroumq; canenti
 Tempora perpetua repetita & fronde nitescant.
 Ipseq; sacra feram, Diuūmq; altaribus ignem;
 Et delecta iugis incendam thura Sabais,
 Interea dulci socians pia munera cantu;
 Et longam texam historiam, quæ maxima Diuū
 Munera, quid societ pariterque hominesque deosq;
 Quæ via calicolas nostras deducat in oras,
 Quodque iter ad superos pateat mortalibus agris.
 Tu mihi, Gaspar, eris socius, gratusque minister
 Sacrorum, trepidusque ingenti & percitus usque
 Latitia in nostrum cumulabis gaudia pectus.
 Vos & adesse velim gratissima nomina semper,
 Et numquam nostro labentia pectore amici,
 Te Cypriane decus nostrum, te magne Cathena
 Musarum antistes, quo iudice & auspice quondam
 Ornauit viridis primum mea tempora laurus,
 Hesperis optata viris per sacula multa,
 Non concessa tamen: decuerunt munera nostrum*

Tanta

Potius rationem ha-
 bendam esse artis,
 quàm carminis. nā-
 que ornari res i,sa
 nequit contēta do-
 ceri, vt inquit Ma-
 milius.

Non hoc ad Poēti-
 cam gloriam com-
 poni opus, sed ad
 legentium vtilitatē

Parechasis qua se e-
 legantius opus xedi-
 turum: Poēta polli-
 cetas.

Cyprianus Vergen-
 sis Monachus theo-
 -ogus,
 Ludouicus Cathena
 cancellarius
 Complutensis.
 Laureatus fuit Arias
 Montanus Cōpluti,
 anno Christi 1552.
 qui prius omnium
 laureū in illa Aca-
 demia est adeptus.

Tanta caput : magnum duxi tam pulchra tulisse
 Premia, sed maius te magne Cathena ministro.
 Te quoque More anima nostra pars altera, te'q, et
 Altera Serrane, atque ydem duo pignora, quorum
 Auxilio antiquum nomen, veteresque ruinas
 Iam reparare olim meditatatur Corduba mater.

Ambrosius Morus
 Cordubensis rhetor
 auunculus meus.
 Petrus Serranus do-
 ctor Theologus
 Cordubensis.

Queis etiam si posse frui nunc fat a negarunt
 Tam longo absenti spatium, si lumina multas
 Diffluere in lachrymas cogunt sperando, licebit
 (Non dubium) triste hoc fatum mutantibus astris,
 Optatos nimium notosque reuisere vultus;
 Iam mihi pro tanto voto cadenda paratur
 Victimam, iam gratos meditamur pectore versus.

Interea nobis, Gaspar, patientibus adsis
 Auribus; & si quid tibi vox non grata Camæna
 Peccarit, lasices si non de fonte petitos
 Obtulerit semper, nimium diuersa docenti
 Non idum lucis ignoscas; tradere namque
 Instituit præcepta tibi, & quæ nomina, quæque
 Sit ratio ipsorum numerandi disque serendi:
 Ne tibi inauditas dum tendit fingere voces,
 Mulcentes dulci sitientia pectora fluxu,
 Bis tibi sudandum, duplici & querenda labore
 Nomina sint, & ars, possis quo scripta soluto
 Sermone & vulgi notulis signata tenere.

Redi ad institutum
 opus.

Principio quæcunque tibi dicenda parantur,
 Sine sori strepitus agites cingilia iura;
 Seu grauis intentes penitus discrimina cause,
 Seu populos pietate velis constringere, sanctis
 Legibus, obsequio addictos Diuumque timori;
 Seu pacem, seu bella cupis suadere, vel ortos
 In vulgo tenicos dictis sedare tumultus;
 Vel monumenta Deum recolis, fistosque dierum

Docilitas, qua signi-
 ficat quem ordinem
 sequi, & quam velis
 inire ratione. neque
 enim ab antiquorum
 methodo se disces-
 surum esse, neque no-
 mina artis vulgata
 mutaturum: cum
 ad hoc hanc artem
 parat, ut antiquam
 orandi rationem ad
 nostras causas, no-
 straque tempora ac-
 commodet.

Primum commune
 præceptum, ut in
 quacunque causa
 vnus finis statuatur,
 ad quem omnis in-
 uentio & omnia ar-
 gumenta referantur

Cultus,

*Culius, ac meritis extollere laudibus ipsos
Est animus, ciuemq; bonum sanctumq; senatum,
Quodcunque aut celebrare decus, virtutis amorem
Inycere, & sceleris turpeis proponere vultus:*

*Quidquid id est, quod voce tibi proponis agendum,
Vnius formam statues ante omnia finis:*

Fingendum excelso fuerit tibi vertice signum,

Quo tendas, quod saepe queas repetendo videre,

Ne vagus erranti collustrans omnia cursu,

Nil tandem lassusq; via, fessusq; labore

Efficias, iterumque petens, iterumque recursans,

Indigna & populo exhibeas spectacula, qui te

Exigat, & turpis tota explodaris arena.

Vidimus in templis multos, cum numina Diuūm

Laudare instituunt, praeceptaq; sancta docere,

Rumpere clamosa constantes voce columnas,

Et tamen in cumulum voluentes omnia cacum,

Dum varias fingunt species, tentantq; remota

Semina miscere & toto distantia calo,

Nil praeter somnos tandem aut fastidia suadent,

Indigni sacro ascensu, natiq; sinistro

Mercurio, atque ausis violantes sancta prophanis;

Vnde fit, ut multi vel non ea templa frequentent,

In quibus ingratis perdendas vocibus aures

Pertimeant, multi risus causasque iocorum

Inde petant, indigna pijs deflendaq; facta.

Ast tibi tu certos praescribere discito fines,

Quos saepe observes dicens, possisque tueri,

Conficias quantum ne via, quam plurima restent

Tendenti spacia, & ducas spectantia tecum

Agmina, dum fixis oculis, dumque auribus haerent.

Occurrent olim forsā non pauca volenti

Dicere, quae poscant operam, nolintque taceri

Singula,

Hoc in toto opere
obseruādū est, quod
singulorum prae-
ceptorum summam
duobus vel tribus
carminibus poeta
complectitur, ut di-
scipulorum consulat
memoriae.

Vitium ostendit eo-
rum, qui non vnum
sibi finem ad dicen-
dum proponunt.

Finis certi constitu-
tio dicentem ducit
facile & auditorem
iuuat, & plurimum
vtrique confert.

Secundum praece-
ptum est, ut si quan-
do plura proponan-
tur dicenda, vnum

*Singula, & ostentent tibi prætermiffa periculum:
 Hæc poteris blandè ingenio officioq³ fouere,
 Spemq³ bonam cunctis promittere, dummodo caufa
 Inferuire velint prima, feriemq^{ue} tenere,
 Et cedant magis optato pro tempore fini;
 Atque ita difponas, ftatuas fic ordine cuncta:
 Sic certis fpacijs, vt foluens littore primo
 Omnia prætereas, & grata voce falutes,
 Atque obiter præftes operam; fic denique ad ipfam
 Peruenias metam placidus curfuq^{ue} fecundo:
 Nedum tu innumeris confundere finibus, ipfos
 Qui fpectant, longo fallas fugiasq^{ue} Meandro,
 Aut saltu per cuncta leui ftigia raptus
 Præstringas certi cupidos, dubiosq^{ue} remittas.
 Proderit ergo prius quidnam conemur habere;
 Huc conferre modos omneis, viresq^{ue} miniftras,
 Atque viam tentare, iterumque iterumque timere,
 Et tentare iterum, donec notiffima fiant
 Singula, quâ plano poffimus tendere grefsu,
 Quâve gradu incerto paulatim, atque vnde petitis
 Subftuere hoc faxis cumulantes aggere firmo.
 Huic fini fiue huic metæ, quam tangere curat
 Dicendo fibiq^{ue} orator proponit anhelus,
 Impofuit nomen perdoctæ Græcia lingua,
 Atque Thema appellans, primum ponenda putauit
 Totius momenta tibi fermonis habendi.
 Hoc treis in formas abijt, nec fedibus iifdem
 Omnes coniunctæ, cupiunt fua quæque tueri
 Imperia, & proprios fines agnofcere gaudent!
 Namque genus primum, cum quis laudare peractâ
 Inftituit ciuis vitam chariue fodalis,
 Seu memorare Deos cupiat puerosq³ Deorum,
 Gefta ducum, & belli fortes aut munera sanctæ*

Iuftitia,

tamè inter ea quod
 ad præfentè caufam
 maximè pertinet,
 deligatur, ad quod
 cetera referantur: vt
 fi de fide, de charna-
 te, de fpe dicendum
 fit, vnus finis ftatui-
 tur religio, ad quâ
 omnia hæc referri
 poffunt. & ira or-
 dine difponenda fin-
 gula funt, vt non de
 pluribus diuerfis,
 fed cohzrētibus in-
 uicem verba fieri
 credantur.

Vno fine certo pro-
 pofito argumēta ex-
 aminanda funt an
 ad finem illū faciāt.
 Quod fi non omnia
 quæ inueniuntur ar-
 gumenta cohzrēt
 & ad propofitum fi-
 nē conferre videan-
 tur: ingenio tamen
 & arte formanda
 funt, ita vt quauis
 non certitudinē pa-
 riant, probabilitatē
 tamen afferant. Hoc
 autem dicitur in car-
 mine per translatio-
 nem fumptam ab ijs
 qui vias aperiuunt
 nouas.

Quod poeta finē vo-
 cat, Græci thema ap-
 pellāt quæ dicto in
 communi concio-
 nate rō fuit. The-
 ma autem pofitionē
 fiue constitutionem
 fignificat.

Thema omne ad v-
 num ex tribus gene-
 ribus pertinet.
 Primum genus de-
 monftratiuum lau-
 dem vel vituperati-
 onem perfonarum
 actionū atque factō-
 rū & rerū continet

*Iustitia, & leges, & quas pax longa creauit
Doctrinas, mentis quacunque inuenta quiete;
Nam sunt qui summis extollant laudibus artem,
Qua meruit tantos olim Polycletus honores,
Qua superare vices naturæ creditus olim
Pingere dum Gnidium numen contendit Apelles.
Quidam etiam qui non contentus sancta probasse,
Et meritis laudum cumulis ornasse deorum
Prolem iustitiam, atque humani nominis vnum
Præsidium, & nostræ gratissima vincula vitæ,
Ingenium potuit tantæ virtutis ad hostem
Vertere, & iniustas dictis extollere fraudes,
Ac Diuis celo reuulentibus vsque locare.*

*Nec minor est ratio, si quis scelerata malorum
Exagitare velit facta, aut si fraudis iniquæ
Cõmentæ, aut si quodquæ nefas, si denique quidquid
Ferreæ post habitis pepererunt sacula Diuis:
Hos aditus petere, & solet hinc dicenda parare.*

*Tandem si grates referendæ, est hoc genus vnum,
Quod sibi præscriptis hæc vendicat omnia normis:
Cui iam præsentis signatum stemmate nomen
Demonstratiuum veteres fecere patroni,
Demonstrat quoniã tantũ reprobũmq; probũquæ:
Securus, licet, auditor sis, nam hic tibi nullas
Astruit insidias orator, nullaquæ tendit
Retia, vt ad proprios furtim te transferat vsus;
Ni forsã (sed tutum est id) cogaris amare
Quas probat, & vicia depingit imagine formas,
Odisse aut dictis quas insectatur amaris.*

*ALTERA dicendi forma est, quæ non sibi solos
Expetit assensus mentis, contenta probari
Non fuerit, si non etiam permouerit ipsum,
Quisquis adest, celerẽquæ manu, celerẽquæ sequẽdo,
Reddi-*

Carreates philosophus Romam legatus à Græcis missus, altera actione iustitiam laudauit, altera verò iniustitiam iustitiz prætulit. refertur à Quintiliano lib. xij. c. i.

Gratiarum actio ad demonstratiuum genus pertinet.

In demonstratiuo genere nihil suadetur aut dissuadetur. vnde & à nonnullis à Rhetorica ratione reicitur: nam Rhetorica ars est bene apteq; dicendi ad persuadendum.

Secundum causarũ genus deliberatiuũ dicitur, coniectiue suasionem & dissuasionem ad populum res causas maximè optum, & cuius præ-

Reddiderit quæ auidum quæ sunt orata patrandi,
 Siue sequenda ferat, magè seu fugienda profetur
 Orator, cum bella cupit suadere, ducesquæ
 Seu pacem, seu prætore, seu iura nouanda,
 Siue probet leges, siue auerfetur iniquas;
 Supplicibus votis seu poscat munera Diuos,
 Siue malum terris auertat, flectat & iras
 Numinus orando, siue oburgare relictum
 Officium gnato cupit, infidoquæ sodali:
 Iam si quis charum precibus commendet amicum,
 Marorem ne paret socijs dicendo leuare,
 Hoc genus est, huc se recipit, petit hincquæ ministras
 Voces. Heu numquam te incessat dira libido
 Poscere, quæ noris nimium nocitura parando,
 Quæ ne tibi solum commendet fœda voluptas;
 Præterea & nihil est iucundum atque utile in illis,
 Plusquæ aloës quàm mellis habent, specièq; maligna
 Virtutum pulchras possunt disperdere formas.
 Errator, non est orator, quisquis iniquus
 Contendit placidis suadere nocentia verbis.
 Diuinum, quondamquæ in commoda nostra repertum
 Hoc fuit, & priscos homines à lege ferarum
 Ad placidos usus vitæ & connubia iusta
 Transtulit, hoc ciues coniunxit legibus aquis;
 Hoc socias iunxit quæ manus, communia sua sit
 Commoda, & humanum deuinxit pectus amore:
 Antiquas Thebas (notissima fama) canendo
 Surrexisse olim, lapidesque venire coactos
 In numerum, & pulchris distinguere mania portis.
 An ne erit (heu facinus) qui iam formata quietis
 Et pacata diu sub sedibus audeat unquam
 Diruere, & versis confundere vocibus vltro?
 Non mihi perdendi, sit copia sola iuuandi.

cipiunt vsus hodie
 est in Christiana re-
 ligione. ad hoc ge-
 nus multæ pertinet
 species quas serè
 omnes enumerat
 Poëta.

Omnis ars ad viri
 vilitatem repetita
 est: & rhetorica ma-
 ximè ad ea quæ ho-
 nesti, iusta, & utilia
 sunt suadendi ab an-
 tiquis in artium nu-
 merum est redacta:
 ex quo fit vt graui-
 ter peccent illi, qui
 ad suadendum inho-
 nesti, turpia, & inu-
 tilia, Rhetoricæ ar-
 tis officio abutuntur.

τὸ ἀγὲρ ὁ λόγος
 altera, qua ostendit
 huius artis excogi-
 tandæ finem.

Ex Mythologia ve-
 teris fabulæ arguit
 Rhetoricæ vilita-
 tatem.

Tertium genus thematum sine causarum iudiciali vocatur, continens accusationem & defensionem. in civilibus autem & criminalibus caulis vocatur.

*Tertia dicendi pars est, quæ crimina seu
Accusat, quodcumque nefas scelerisq; maligni
Ausa, vel officium præstandum, iura, fidemq;
Postulat, aut dictis studia in contraria versis
Elevat obiectas fraudes, aut crimina vite,
Defenditq; reos libertatemq; loquendo
Molitur: tandem hæc agit at quæcunque bilibris
Iustitia exercet, numerisque examinat equis. 33
Hæc movet una forum, lites strepitusque frequet at. 35*

Oratorem studiosissimum sui artis, & nulla in re negligentem esse oportere.

*Si quæ res studio indignit duroq; labore,
Hæc una orandi magnis sudoribus usque
Indiget, & totos conatus exigit una,
Et commenta diu meditata, & lancibus equis
Explorata diu: nam si reliquis ego forsan
Doctrinis fallar, si non nimis anxia cura
In cunctis mihi sit, nostris ego negligo tantum
Id damnis, mea res agitur, vel forte meorum,
Quos doceo, quibus & minimum fallendo nocebo.
Non etenim Solisque viam caliquè meatus,
Atque vagos Luna cursus, & sidera toto
Fixa polo dum demonstro, si quando fefelli
Exacto in numero motus, aut tempore certo,
Continuo decus auertam, nec munera Solis,
Nec deerit placidus terra quem percipit usus,
Sydera constabunt, constabunt tempora veris,
Autumni atque hyemes sua per vestigia rursus,
Errore & nihil illa meo tar data, redibunt.
At multum sibi quæ & multis incommodat errans
Orator; nam cum cupiat suadere loquendo
Astantem populum, placidisquæ impellere dictis,
Ut spernat quicquam fugiens, avidus ne sequatur;
Aut nihil efficiet, nimium ve aduersa petitis;
Dedecus unde sibi molitur, deterit omnem*

Confirmat propositionem hoc argumento in iis artibus, quarum finis est sola cognitio, aut nullo aut leuissimo erratur periculo; in quibus vero artibus præter cognitionem finis est actio, gravissimo periculo erratur.

Dicendi fructum, & cui sit res commoda, fraudat.
 Heu mihi non unquam contingat, quod quis iniquo
 iudicio est ausus, sibi dum præconia captat,
 Et nomen docti nimium facilisq; magistri,
 Conspicuus solet is conscendere pulpita sæpe
 Dicturus promissa Deum, obsequiumque fidemq;
 Non ullo prius arrepto sibi tempore tantis
 Cogendi in formam rebus sacrasq; videndi,
 Argumenta parat causæ dum commoda, chartas:
 Turpius id multò, quod sese ante omnia iactant,
 Nil legisse prius, nil consuluisse deorum
 Arcana, & nec sacra Patrum commenta piorum.
 Ergo ne ita in miseros populos eluditur, ut non
 Dignos ipse putes, queis horam impendere tantum
 Nempe velis? sed dicta queant, quacunque mereri
 Eximias laudes, & munera quæ tibi cuncti
 Supplicibus mit. ant votis, admissaq; gaudent
 Esse tibi, quæ tu non tempore respuis ullo:
 Ergo nihil ducis cuiusnam munia tractes;
 Quam rem agites? Diuû tibi dum cõmissa docenti
 Relligio, dum verba Deum sanctissima narras
 Arcanis inclusa libris? quos non sine magno
 Fas erat ulli hominum vel conspexisse timore.
 Sint procul à nostris, procul hæc sint, mentibus ausa;
 Atque optem potius, tardi crassiq; tenere
 Ingenij nomen, tantum respondeat ipsum.
 Officiis factum, Diuis populisq; probanda
 Dicamus, tanta & pro maiestate pauentes.
 Namque olim vindicta Deum testata minaces
 Est iras, ac sæpe cadunt, qui sancta timere
 Non norant, tractant leuiter, temereq; frequentat.
 Quis dirum nescit fatum miserabilis Osæ?
 Auspicium captans felix Bethlemmius Heros,

Damnat eos qui fa-
 cilitatis laudem af-
 fectantes, studium &
 diligentiam ad sacras
 conciones adhibere
 negligunt. explodē-
 dos autem censet,
 propterea quòd re-
 ligionis, operis &
 hominum contem-
 ptum fateantur.

Probat non esse af-
 fectandam negligē-
 tiam aut temerita-
 tem in rebus sacris,
 exemplo Osæ, qui
 subita & miseranda
 morte extinguitur.

quoniam mysticam
Dei arcam n inus
religiosè conre-
tare est ausus. histotiã
legimus secũdo lib.
Reg. cap. 6. & 1. Pa-
ralip. cap. 13. quam
hoc in loco Poëta
elegantè & poëticè
narrat, ac obiter
quæstiones quæ cir-
ca eam versantur
disputat.

Iessiades David.

Hæc omnia ex Psal.
107. & 117. & ex
Exodilib. sumpta
sunt.

De Cariathæis transmissam sedibus arcam
Instituit patriæ sacrandam manibus urbis:
Illa Dei fuerat sedes augusta superni,
Quam super, & iudex, certa & responsa daturus
Astabat, vindexquæ Deus, populoquæ stupenti
Dignatus certis fuerat se ostendere signis:
Dumquæ ipse accitis coniungit carmina sacris
Iessiades numen celebrans, dum candidus Epho
In numerum ludit citharæ momenta secutus,
Turba nouo excipiens venientia numina plaustro
Occurrit supplex palmis, & vota frequentat:
Iam circum ingentes pulsabant sidera voces,
Intonsi imprimis pueri, innuptæquæ puellæ
Alternis sacras patrio sermone camœnas
Concelebrant, & prisca nouant monumenta, ducẽq;
Conclamant regemquæ Deum, imperioquæ potẽtem,
Cui mare, cui terra, & rupes, cui flumina cedant,
Quem montes nec ferre queant, concussa tremore
Quem tellus magno paueat, fumarisquæ salutet:
Has citharæ voces referunt, resonantia rauco
Tympana congeminant pulsu, certantquæ sonora:
Sistra crepant, resonantquæ cauis tinnitibus æra.
Dumquæ omnes variè pompam celebrare, diesquæ
Sollicitant festos, atque hospite numine gaudent,
Ecce nouis plaustrum tremit axibus, ipsa ruina
Arca minabatur nutans similisque cadenti:
Nam bos, seu stimulis actus, seu percitus cæstro,
Seu magis impositum numen presentiat, atque
Contremat, is sacro sub pondere contrahit artus,
Collaquæ non vsquam talem perpeffa laborem.
Ferte duo fratres proles Nedabæa magistri
Astabant plaustrisquæ duces, Achaius alter
Præcedit, monstratquæ viam, ducitquæ iugales:

Achai & Oza filij
Nadab de Caria-
tharim.

Alter

*Alter agit retro stimulisq̄, opponitur Osidas:
 Hic dum sacra putat, iam collapsura, morandis
 Impatiens, ac nil veritus, ceu numina iactans
 Contrectanda sibi, patriis quæ in sedibus olim
 Asseruata, modo nota de sede migrarent,
 Accurrit, manibusq̄, sacrum temerarius audet
 Tangere, & impulsu melius super axe locare.
 Protinus accensas persensit numinis iras,
 Heu puer infelix, subita nam morte peremptus
 Concidit, & miseros artus conuulsaquæ membra
 Prouoluit, terram pulsans bis tæque quaterque;
 Tristiaq̄, ostendit cunctis spectacula turbis;
 Iamquæ oculis fixo, & visu calumquæ tuenti,
 Iam muto gemitu, commotisquæ artibus ipsos
 Innuit ultores superos, testatur & iras
 Numinis, atque docet sanctum suadetquæ timorem
 Protinus erectus ventura in sæcula aceruus
 Indicat, ultrices iras, aususquæ prophanos.*

B. 2

RHETO-

R H E T O R I C O R V M

L I B E R I I.

N V N C age quæ ratio statuendi, Gaspar, in ipsis
 Partibus, & quæ sit cuiusvis forma, docebo:
 Ut varios ineant saltus, indagine lustrent
 Diuersa, quarantq; & opes, & commoda captent.
 Nec mihi diuersus vulgato nascitur ordo,
 Nam fuerint nobis nusquam linguenda priorum,
 Ostendenda tamen celebri vestigia cantu:
 Sic poteris, dum tu obseruas, dumq; auribus ipsam
 Pertingis comitis vocem, non fallere gressu.

Propositio qua ostendit se de singulis causarum generibus dicturum, quæ scilicet inuentionis ratio in vnoquoque eorum obseruetur.

Primum commune præceptum, in quocunq; argumento & in quacunq; causa considerandum esse quod sit pondus quævis expectata, & quid sit illud, quod si præstiterimus firmam nobis causam efficiet: & patroni officium explebimus. Admonet non omnes causas eandem habere probationis facultatem. nam quædam sunt quæ facile præbent argumentorum copiam ad sui probationem, vt si de vtilitate iustitiæ agatur: quædam vero quæ difficiliorem viam ostendere videntur, vel si differatur iniustitiâ non nunquam vtilem esse, in his maiori ingenio opus esse, in illis minori. Exemplo explicat quod superius docuit. Pellexo milite, Alexandri exercitum.

Iam quod opus cumq; & quacunque negotia tempus
 Offerat, aspicias, & quæ sint, quid sibi postcant
 Discute, non etenim frustra venere rogatum
 Ut placidam præstes operam, assistasq; patronus.
 Tum tibi præscriptos habeant quos singula fines
 Pone oculis animoq;: & certus cerne, procul nam
 An prope sint forsitan: nam sunt quæ longius absunt
 A fine, & quibus haud multum sit semita nota.
 Tota tibi quæ se tradunt ducenda, petuntq;
 Maiora ingenij auxilia ex te totaq; pendent.
 Et sunt quæ spacio distant breuiore, tenentq;
 Iam ferme signum, minus hæc tibi dura minusq;
 Sunt operosa tibi, facile deduxeris ipsam
 Ad metam, properant ipsa & præcurrere gaudent:
 Hinc maior tibi laus cedit, minus inde laboris:
 Res gestas regumq; decus Mauortia bella,
 Atque triumphatum Pellæo milite mundum,
 Cunctaq; regna olim terraq; marisq; subacta,
 Cui non sese illa ostentant? quem non sibi callem
 Pandunt? non deerit quid dicas sola secuto
 Agmina, & instructas acies, seriemq; notanti,
 Fortunam.

Fortunam belli, pradam, captaq₃ tumultus
Gentis, & ipsa ducis resonantia nomina ouantis.

Si tamen exiguo nobis tum cortice, quo se
Hyblaumq₃ thymum, flores aut pasta salicti
Claudit apes, regnum inuenias, regesq₃ ducesq₃,
Et pacem, atque decus rerum, sanctumq₃ senatum,

Iuraq₃, legesq₃, & communis commoda vite;
Incendas animos furiis, iraq₃ tument
Sollicites vix dum capientia pectora nomen:

Iamq₃ acies cuneosq₃ struas, geminamq₃ phalangem;
Et tuba de tenui resonet lituusq₃ susurro:

Hoc opus, hic labor est, tibi nam formanda petuntur
Cuncta hac, orantem agnoscunt viresq₃ negatas
Natura, ingenio sese debere fatentur.

Imprimis quaecunque mihi exornanda parentur,
Nuda prius videam, gracili sint corpore, sint ve

Robusta, & densis constant compagibus artus:
Sic melius possim sinuosis vestibibus illa,

Hac habitu tantum facili circumdare, nilq₃
Supplebo, nihil implebo: namq₃ omnia recta,

Omnia plena sibi consistunt. Id quoque multum
Contulerit suscepta prius distinguere, quod nam,

Quaq₃ genus seruent: nam si persona sit, aut res,
Non eadem tentanda via est, diuersa petentur

Ornamenta locis variis, diuersa sequentur
Tempora ponendi ornatus, ratioq₃ locandi,

Vt cuique & vis est, utq₃ est natura, decebit.
Ne grauius leuia, aut calidis ne frigida sunt

Mista; nec in caco voluantur corpore cuncta,
Nec finis decet imprimis, nec prima locantur

Partibus extremis: sapiens natura dedit iam
Et seriem certam, & leges, quas ipsa frequentat:

Huius qui insistit gressu, & vestigia longè

Exemplum minoris argumenti, & ab ingenij fecunditate pendentis. quale argumentum Maro felicissime percutus est quarto Georgicorum lib. ad quod exemplum hoc in loco alluditur.

Docet tenuiora argumenta variis & accommodatis argumentis amplissima, exornandaque, quae verò fecundiora sunt, simplicius exponenda. de qua re latius agetur, cum de locis communibus tractabitur.

In quocunque genere aut agitur de personis aut de rebus: in omni autem genere naturae ordinem sequi oportet, quod & ad discedendum & copiose dicendum plurimum confert, & memoriam dicentis atque auditoris iuuat maximè, ut suo in loco ostendatur.

Sicut rerum diuersitas est, ita & orationum quae ad res accommodari debeant. Oratorem autem naturam rerum maximè perspicuam habere oportet.

Obtinet, orator nobis sapiensque videtur.

Virorum laudatio à patria sumit inuicem.

Ergo virum qui laudabant, urbemque larémque,
Et natale solum longè patriamque petebant:

Querebantque loci ingenium, noménque sitúque,
Quas artes, quos ille viros qua magna foueret:

Edocti cunctas partes, atque inde reuerfi
Plurima suscepta referebant commoda laudi:

Illustrant nam saepe homines vel nomina solum,
Et titulus patriæ, magno & discrimine refert

Romanus fuerim, doctis aut natus Athenis:

Ingeniosi oratoris est, ibi laudem inuenire, vbi nulla est laus.

An Scythia, vel gelidi productus ad ostia Ponti.

Quod si lustrata patria nihil inde tulissent
Dignum fama olim, nam cuncta obscura iacebant:

Corrigere ingenio poterant, & vertere laudi

Maiori, tanta est oranti parta potestas:

Iam noua dicebant celo cunctis que stupenda

Signa dari, magnumque virum, quem cura deorum
Finxerit à patria diuersum gente nouumque,

Secundus locus est à sexu, siue mas siue foemina sit de quo dicimus.

Et patriæ decus eximium gentisque futurum.

Nec leuiter curant natura quid afferat illis

Ingenio sexus: varias hinc vertere formas

Laudando norunt, fuerit seu foemina, seu vir.

Nam iuxta sexum vires ostendere, laus est:

Si rectè ostendas: si vincas munera sexus,

Laus maior; latè locus hic diffunditur, atque

Plurimus occurrit, dicenti plurima praefert.

Tertius locus à parentibus.

Nec minus est, quibus è patribus sit natus, habere;

Obscurus, primumque nitens, an stemmate auito

Lampada, virtutes patrias, lucemque sequatur.

Ab ingenio & disciplina, & ab his artibus quæ ad ingenium pertinent, tertius locus.

Ingenio quo sit querendum, quisque magister

Astitit, & quas res didicit, queis artibus auctus

Imbutusque fuit, docuit quid, praebuerit qua

Doctrina exempla, ut cuncta illi tempora vitæ

Disper-

*Dispertita patent, & quoniam exercita cultu,
Quid dignum gessit, rebus quæ præmia gestis.
Ipse etiam à cunctis spectabitur exitus, atque
Quid suprema dies ostendat, quòq; decore
Decedat, quid fata probent, utque ultima primis
Conueniant: gelidos cineres quæ fama secuta est.*

„*Idem suscipitur vitæ & dicentibus ordo.* Summa omnium locorū.

*Iamq; erit, utque locos cunctos lustrando pererres,
Sed vacuos videas plures, nihil inde labori
Suscepto proprium inuenias ac laudibus aptum;
At forsàn magis infame id, dignumquæ notari:
Nil desperandum, namque hæc potes ingenioquæ
Artequæ mollire, & minus usque nocentia verbis
Reddere, namque solet cantando vertere serpens
Naturam immanem, posito & cessare veneno:
Iamque olim cultu assiduo nimiumq; fouendo
Dum cauet interdum, interdumquæ audacius heret,
Blandius & tractat manibus, parère magistro
Naturæ oblitus vidi nemorisquæ leones;
Donec per vicos, donec per compita cunctis
Tractanda squæ iubas & acutos præbuit ungues;
Et iucunda sui præstat spectacula, qui nunc
Horridus & cunctis nimium intractabilis ibat.*

„*Nil seuum usq; adeo est, quod non mitescere sit spes,
Si modo non cultus, si non patientia desit.*

*Sic ego dumq; locos repeto, dum lustra reuiso,
Si quid in his toruum inueniam, natumq; nocendo,
Audebo, & cunctas paulatim verterò firmas,
Iamquæ fouens, etiamquæ cauens, nil seuus, amico
Tractabo, donec tandem mansueta videnda
Exhibeam populis, nimium mirantibus artem,
Ingeniumquæ meum, possim qui vertere laudi,
Omnibus horrendum quod sit, nec laudibus aptum.*

B 4 Atq;

A totius vitæ cursu
& exemplis morū
& doctrinæ, quartus
locus.

A iudicato quintus
locus: hoc est ab opinione
de moribus & vita eius de quo
agitur, quo in loco
narratur præmia ob
res gestas accepta.

Sextus locus ab exitu
vitæ quam honestū
moris genus obierit: qui locus in diuorū
laudibus amplissimus est: maxime
autem ad martyrum encomia accom-
modatus.

Septimus locus, à fama
quæ post mortē sequitur, quo in loco
miracula collocantur, quibus sancti
virī post mortē claruerunt.

Antipophora quoad
cet quid agendū sit, cum nullum argu-
mentum ad laudandum in superioribus
locis inueniatur, aut forte argumenta oc-
currant vituperij potius quàm laudis.

Si tale (inquit) quippiam
occurrat, excelsendum est arte, &
paulatim insinuan-
dū auditoribus verborum mutatione
aut alia quapiam ratione.

Similitudinibus duabus ostēdit omnem
feritatem industria atq; arte mitescere.

Prudentissimum
 præceptum ad ean-
 dem rem. Si, inquit,
 in aliquo loco ali-
 quid offenderis om-
 nino inuidiosum,
 præmittendus
 est locus ille; neque
 omnino mouendus,
 ne totam corrumpat
 orationem. Verbi
 gratia, Si in lauda-
 tione cuiuspiam, cum
 ad parentes, qui se-
 cundus locus est,
 ventum fuerit, in-
 uenimus patrem e-
 ius qui laudatur ty-
 rannum, aut patriæ
 proditorem fuisse;
 nulla patris mentio
 habenda est. itaque
 prætercurrere oportet
 hunc locum, ac
 si necessarius non
 esset, neque ex arte;
 quandoquidem vel
 ipsa nominis recor-
 datio acerba & in-
 usita auditoribus fu-
 tura est.
 Secunda pars huius
 generis factorum lau-
 datio, tribus è locis
 eruitur.
 Primus locus in lau-
 dibus factorum est
 honestas, omnium
 locorum pulcherri-
 mus, & humanorum
 factorum optimus
 finis.
 Secundus locus, fa-
 cilitas vel difficul-
 tas.
 Exemplum huius
 loci ex laboribus
 Herculis.

*Atque adeò si nulla boni momenta mali ve-
 Comperiam, populo ve nimis suspecta, nimisq;
 Inuisa, & toto omnino explodenda teatro,
 Quocunque ipsa modo studeam, tendamq; profèrri:
 Pronidus hæc nunquam tentabo, quiescere passus
 Sedibus in propriis, præteruolo protinus, atque
 Quæro mihi propriumq; magis, meliusq; futurum.
 Immo etiam interdum prudens ea lustra tenebris
 Occulo, & iniectis saxis atque arbore tota
 Dissimulo; iam cuncta loci vestigia furtim
 Deleo, ne auditor quicquam putet inde petendum.*

*Quod si facta virum, regum, vel gesta ducumq;
 Aggrederis laudare, tribus de partibus omnem
 Dicendis cumulum rebus congesseris, unum est
 Quid deceat nosse, et pulchrum quid, quid sit honestum.
 Hic figendus erit factis ante omnia finis: „
 Huc primùm vertendi oculi, atq; hæc prima petendū „
 Præmia, ne vitam quicquam deforme per omnem „
 Altera laudandi rerum pars ponderat ipsas
 Tendendi vires, quanto sudore parentur,
 Quasque vias habeant, & quanta pericula primùm
 Vincenda. Alcidem quantis latratibus horrens
 Riëtibus, & quantis tentato terreat orco
 Cerberus: ille tamen victum vinctumq; catenis
 Presserit, atque Herebi tandem penetralia fortis,
 Plutonisque domos subiens turbamq; stupentem
 Immanes ausus Furiasq; coegerit ipsas
 Cedere, & obiectis frustra cessare colubris:
 Optatis donec spoliis prædaq; superbum
 Attoniti tantis ausis, plausuq; benigno
 Lux ipsa, ipse dies totusq; exceperit orbis.
 Nam quæ difficili constant magnosq; petuntur „
 Conatu, voluere fore hæc pulcherrima Diui. „*

Si qua breui tamen & facili sese obuia cursu
 Exhibeant, est quod laudes, miserata labores
 Esse hominum, & tenues vires, & tempora vitæ
 Angusta, hinc magis se nobis vicina dedisse,
 Prompta quæ ceu pluuia, ceu lumina Solis & aure.
 Illud sæpe etiam rerum ostendisse memento
 Laudator, quos hæc fructus quidquæ utile portent.
 Maxima pars hominum vilissima premia postcit,
 Hæc sequitur, toto quæ petit sibi commoda voto,
 Posthabitis nudam ostentant quæ pulchra figuram.
 Nil etenim refert, facias quæ exercita nullos
 Sint habitura usus: vagus ut si flumina circum
 Ipse erres leuibus testis leuibusque lapillis,
 Dexter ut oppositam semper iaculatus in oram
 Traijcias undas saltu lambentia summas.
 Esse igitur pulchrum, magnumque, esse utile porro
 Quod dictis ornare paras; ostendere, laus est.
 Atque eadem rerum est species, factique probandi.
 Unum etiam multa amplexum præcepta docebo,
 Si meminisse queas. Ex paruis maxima sæpe
 Sermone efficiunt docti sandique periti,
 Instantes operi exiguo, tempusque trahentes.
 At si suscepto interdum metuere labori,
 Laxatasque vident libras, leuioraque massæ
 Pondera, surripiunt ascitas undique furtim
 Particulas, videas & opus procedere, nec tibi
 Deprendas furtum, color vnus, & una figura est.

Nec tibi nunc longam rursus præscribimus artem,
 Qua turpes hominum mores, atque impia facta,
 Res quoque non pulchras damnes, infamia rerum
 Atque hominum versis, quas diximus ante probandi
 Artibus ostentat sese: non exigit vlla
 Præcepta: atque utinam non illaudabilis usquam

Quæ factu facilis
 sunt, sua laude non
 carent, vel ex eo
 quod ad nostram
 imbecillitatem se
 accommodant.

Tertius locus utili-
 tas, quæ sola plures
 homines ad agendum
 excitare solet.

Non immerito in
 factis expectari vti-
 litatem: nam si om-
 nino inutile quip-
 piam sit, nullo stu-
 dio aut labore dig-
 num est.

Summa locorum.

In rebus laudandis,
 eadem ratio quæ in
 factis omnino est.

Admonet res exi-
 guas interdum ser-
 mone amplificandas:
 quod si ipsa res ste-
 rilis sit ad ampli-
 ficandum, ex aliis re-
 bus & rerum ratio-
 nibus amplificatio-
 nis materia paratur

Quandoquidem ea-
 dem oppositorum
 disciplina est, docet
 Poeta vituperatio-
 nis artem totidem
 locis constare, quot
 laudatio; sed omni-
 no oppositis.

Optare se, inquit, ut
 nulla res vitupera-

lilis esset, nullūque ad vituperandū ars. sed & multa sunt, quæ vituperari possint, & plures artis huius periti quàm par esset.

Alludit ad Evangelium Matth. cap. 7.

Secundum causarū genus continet suasionem vel dissuasionem.

Deliberationum appellari genus hoc; huiusque appellatio nis rationem reddit.

Nonnunquam contingit ut orator suadere studeat nō præstantissima, sed quæ ipse cupiat eligi.

Enumerat causarū species a genus hoc pertinentes. Hæ autem sunt petitio, negatio, exoratio, dehortatio, cōsolatio, precatio, vota, oratio religiosa, & aliz res, quæ in suasionē veniūt, aut dissuasionem, cuiusmodi argumenta frequentissima in sacris concionibus sunt.

Materies, nusquam extarent præcepta premendi.

Omnia laus fierent, laudandaque cuncta darentur.

Nunc facinus facile est, facile & latrare patrato, 33

Innumeros videas carpendi sæpe magistros, 33

Qui proprio quacunque sinu sensere foueri 33

Obliti, & quasnam gestent in pectore flammæ; 33

Exagitant errata hominis communia fratris. 33

Heu seclum infelix & rerum perditus ordo. 33

Altera dicenti cura est suadere, vel alto

Pectore conceptos motus, animoque petita

Diruere, optatisque auertere finibus ipsum,

Quisquis adest, cuiusque agitur res, unde vocatum

Hoc genus est quod proposita deliberat in re.

Nam suspensa pari discernit pondera lance

Utraque iudicio, librisque examinat æquis;

Quidque premat, trutina, aut possit quid tollere cautus

Prævidet, & partem dicendo suadet in illam,

Quæ grauiora sui ostendit momenta, probatque.

Interdum orator cautus compellere fertim

Alterius lancem partis solet, ipse parari

Quam cupiat: quoties æquantur pondera filo

Ancipiti, quotiesque videt magis illa foueri

Quæ minus ipse velit, vel quæ nocitura putauit.

Hic labor ingenij est, hæc artis maxima virtus.

Multa quidem ex rebus pars hæc sibi vendicat: inde est

Quod petimus, quod & aduersi persæpe negamus,

Quod dubium incertumque via compellimus ire:

Aut auidum instantemque operi reuocamus amicum.

Solamenque mali præstabitur inde, precesque,

Votaque sacra Deum, & quacunque negotia nobis

Cum celo, quacunque oret quis numina supplex.

Omnia quaque pia tibi sunt suadenda corona:

Siue animos pulses pauidos, Diuumque timorem

*Incutias, errata hominum seu carpere cures;
 Et penitus detestandis auertere factis.
 Hinc fas, hincque nefas, hinc certa piacula suade;
 Sive fidem, seu spem diuam, certa que salutis
 Pignus, & in cunctis solatia dia periclis.
 Huc ducas charum cum commendare sodalem
 Fortè velis, quacumq; cupis infectaue factaue,
 Et pete qua rata vel fieri vel tu irrita postcas.*

Commendatio est
 ad hoc genus refer-
 tur.

*Argumenta petes animis orator agendis,
 Proposito imprimis pulchro; nã quidquid honestũ est,
 Viribus obnixè summis summoq; petendum
 Conatu, ipsa sui præfert sibi præmia virtus:
 Hanc quisquis norit, sensuque hanc quisquis acuto
 Viderit, o quanto feruens agitur amore!
 O quanta hunc rapiunt nostrarum obliuia rerum!
 Felix ille animi cui iam mortalia nulla
 Sunt cordi, superis iam conuersatur amicis,
 Sydera iamque habitat, iam terras despicit omnes,
 Terrigena & terra præsens, gaudetque benignis
 Muneribus Diuũ, sapiensque & lumine puro
 Peruidet errores hominum ratione carenteis,
 Et docet, & placida suadet meliora loquela.*

Primus in hoc ge-
 nere locus est Ho-
 nestas.

Honesti laus et com-
 mendatio.

*Primum igitur sit sancta tibi pulcherrima rerum
 Virtus, illius nunquam vestigia linguas,
 Quo te cumque feret cedas, agilisque sequaris,
 Sive per angustos calles, sive ardua monstrat,
 Pronave, præcipitemque tibi minitantia casum,
 Fortem animum præstes: nihil hanc tenebrosa viarũ
 Sollicitant, nil cuncta mouent discrimina: vinctes,
 Vinctes; hoc illi Diuũ sator atque hominum rex
 Præstitit, ut voto numquam frustrata coronam,
 Nomen & aeternum, non & casura reportet
 Præmia, deuentis vel qua fortuna periclis*

Expositio cum ex-
 hortatione ad vir-
 tutem capefendam

Obij-

*Obijciat, vel quæ inuidiæ commenta maligna,
Quæquæ metusquæ minaquæ truces; nõ fulmina ter-
Virtutem, non assiduis agitata procellis (rens
Aequora: non magno concussum murmure calum.*

Hæc tibi, cùm suades, dicenti prima locabit

Munus honesti, id
est, ratione honesti.

Virtutis & hone-
statis præcepta in
sacris libris potissi-
mum continentur,
quorum prior pars
est vetus Testamē-
tum.

Arabum in mōtib.
i. in Sina Arabiæ
monte.

Iebuseæ arces sunt
Hierosolyma.

Nouum Testamen-
tum continet Euan-
gelia & Apostolorū
scripta.

*Fundamenta, dabisquæ operam quò munus honesti
Preponas, ipsum celebres, & pectora vulgi
Concutias sacro affectu & virtutis amore.
Plurima ad hoc dederint sacra tibi munera chartæ,
Quæquæ olim Hebrais Patribus dictata leguntur,
Aut Arabum celsis in montibus aut Iebuseis
Arcibus, intra aditus Solymiquæ oracula templi,
Quæquæ per æternam sobolem Deus ipse stupentis
Edocuit populos quondam, gnatumquæ loquentem
Visibus humanis & nostro præstitit orbi:
Et quæ per charos comites sociosquæ laborum
Sanctarum interpretes legum Deus ipse supremo
Patre satus, populiquæ salus, certusquæ magister
Tradidit, inquæ pios post se vulganda reliquit,
Diuinis ergo ex verbis repetemus honestum
Et pulchrum; nam certa sonant, nec fallere quicquã
Norunt, diuersum ve via seducere auentem
Discere quid proprio referant pia numina dicto.*

Post Diuinos libros
commendat Ponti-
ficum decreta, & cõ-
ciliorū: deinde san-
ctorum auctorum
monumenta, & tan-
dem omne scripto-
rum genus quod ad
formandos mores
conducit.

*Hoc primum repetas: post hoc tibi prisca loquãtur
Scripta virum, leges aquæ sanctumquæ secuta
Lumen, & à sacris manantia iura loquelis:
Virtutum scriptas formas verosquæ colores,
Et totam pulchri effigiem vnde vnde petitam.
Multa leges, multa & volues; nã plurima sunt quæ
Expedi orantem variè didicisse; perennem
Si cupiat laudem, proprium si expendere curat,
Ut deceat munus, si publica commoda capter.*

Secundus locus ad
suadendum vtilitas

*At quoniam non vna hominum mēs oibus aqua est,
Non*

Non eadem visus acies, qua cernere possint
 Vera bona, atque omnes non in virtutis amorem,
 Non in pulchra omnes amoto errore feruntur.
 Sed bona pars falsa specie decepta bonorum
 Utile preponit pulchris, & commoda laudi,
 Dicentis studium fuerit coniungere honestis
 Utilia, & vulgus forma percellere utraque.
 Interdum coniuncta patent, seriemque bonorum
 Conseruant, vno deducta ex fonte, suaque
 Natura fuerint idem: cumque utile honestum
 In socias abeunt formas, unamque figuram:
 Hoc mage querendum est, facilis nam constat agenti
 Suasus, si formam liceat proponere eandem
 Utilis & pulchri: nemo est qui ferre recuset
 Pondera, que magna captus mercede subiuit.
 Pulcher honos raros capiat, quos sidera magnos
 Finxere. Ast molles animas vulgusque videmus
 Premia, mercedes operum, quodque utile credant,
 Viribus hac summis summoque parare labore,
 Et petere: hinc magnis olim tentata periculis
 Aequora, & hinc dubiam que ostentant bella salutem;
 Hinc rastros est passa graues, hinc Dædala tellus
 Defossamque latus, penetrataque viscera questa est
 A propriis natis, occultum ut redderet aurum,
 Queque sinu celata diu sunt munera auaro:
 Tantum animos viresque mouet spes utilis ausi.
 Has formas atque hæc rerum momenta parabunt
 Propositi rebus fines atque exitus ipse:
 Cætera que audentes sociabunt, queque sequentes.
 Ipsum etiam se sponte oculis præferre videndum
 Utile sæpe solet, speciemque parare probandam:
 Quippe minus diuina gerat primordia, crassum
 Sit magis, & duros possit pertingere sensus.

Utile nonnunquam
 cum honesto con-
 iunctum est.

Utilitas plures ad
 se rapit, honestas
 autem meliores.

Docet multas artes
 ob utilitatem in-
 uentis fuisse.

Epiphonema.
 Utilitatis ratio cog-
 noscitur ex fine &
 euentu rerum agen-
 darum, deinde ex
 circumstantiis.

Utilitatis ratio no-
 tior est & vulgo
 probabilior, quam
 honestatis.

Nam

*Nam pulchri momenta animis cernenda parantur,
Quos magis purgatos virtute & munere cali
Dij faciles, & multa dedit perceptio rerum.*

Tertius in genere
deliberatio locus
est facultas videli-
cet an facile negotiū
sit an difficile.

*Quod superest ut non possit te fallere suus,
Sed vincat cunctosq; trahat: monstratur ad unguem
Copia tentandi, facilisque ascensus, ad id quod
Informare velis: nam quod desperet agendum,
Audierit frustra quivis, frustra que rogabis.*

Nec solum facilitas
in rebus agendis pro-
banda est ab orato-
re, sed modus offen-
dendus, quo quid
facillime fieri possit

*Tandem igitur tu sterne viam, facilemque petit u
Ostende; atque aditus monstra, queis libera possit
Turba gradi, nec pertimeat tentare recentes
Accessius; hortare animos, præcurre sequentibus
Dicendo, atque refer monstrata exempla priorum:
Moueris hinc cunctos, nullum vecordia tardum
Reddiderit, quisquis credat pulcherrima, quisquis
Vtilia, & facili speret vincenda labore.*

Ut suasio est appetē-
dorum, ita dissua-
sio fugiendorum, ea
dem autē est vtrius-
que partis ratio &
ars, nā dissuademus
ex oppositis locis.

*Sed quoniam fugienda etiam proponere dictis
Accidit, atque instans damnūq; malūq; monere:
Iam nobis monstrata via est, qua auertere possit
Intentos animos, si scilicet omnia versis
Depingat formis, & turpe, & inutile dicat,
Nec facile inuentu, quidquid cupiere; nec artis.*

Hactenus de demō-
stratio & suasorio
genere, nūc vero de
iudiciali, ad quod
potissimum orato-
ria facultas excogi-
tata videtur.

*Altera sit ratio, quamuis diuersa probando
Quam reprobando fuit, præceptis unicus ordo est
Hactenus, & laudum formæ momentaque Pithus.
Tertia nunc restat dicendi & maxima cura:
Quaque mouetq; agitatq; animos, que munera iuris
Sollicitat, cui vita subest, miserumque nocentum
Supplicium, cui diuitia, causaque seueræ,
Et strepitus undaque fori, & ciuilia cuncta.*

Laudat genus iudi-
ciale, propterea
quod omnium sit offi-
ciosissimum, utpote
quod adiuidos mi-
seros & alienas iou-
rias propulandas
inuentum sit.

*Hinc noti celebres quondam dictique patroni:
Nam laudes suasusq; hominum & communia quaque
Commoda, vel sese ostentant, facile atque sequentes
Perdu-*

Perducunt. dum quisque sibi bene consulit, atque

In proprios usus aliena negotia transfert.

Ast miseras hominum causas vocesque reorum

Pauci suscipiunt, aliena iniuria paucis

Fit grauis: ut primum sese extricare malignis

Cassibus, aut agili transmittere retia saltu

Quisque valet, siluis tutus sese abdidit altis,

Securus, deserta ferat quid turba suorum;

Seu canibus vexata animam saltusque relinquat,

Excipiat ve leues calamos, rabiemque veneni.

Usque adeo exigua est pietas, & cura iuuandi.

Hinc quōdam & præcelsi animi, & præclara virorū

Pectora in hanc unam studuere impensius artem,

Maiores & opes, & maxima præmia quisque

Fortunis sociūm duxit, vitæque tuendis.

Felices igitur magna & præconia famæ

Commeriti, & miseras hominum fulcire ruinas,

Soli ausi, soli, officium renocare paratum

Cedere, feruentes vitisque relinquere terras.

Ergo tibi Gaspar fuerit sanctissima pars hæc

Dicendi, ut præsens aliena pericula cures:

Et causas agites hominum, causasque deorum,

Namque etiam se sæpe tibi commendat agendam

Relligio, sæpe & dices pro nupsine Diuūm,

Pròque fide, pròque obsequio, pro legibus altis:

Quid melius vita in tota, quid pulchrius usquã est

Munere, quod sancti reserat, penetralia iuris,

Quod cum iustitia degit, quòdque alma frequentat

Templa, quibus sacris colitur clementia votis?

Hæc etenim genere hoc fiunt, quod Rhetoris arte

Iudicij formam, seu iudiciale vocamus.

Tendit enim aduersis opponere crimina noxis,

Accusare malos mores, facinusque paratum.

Pellere,

Similitudo ex venen-
tione sumpta.

Quales fuerunt Cle-
cero, Caro, & alij
innumeri.

In sacris concioni-
bus locum esse iu-
diciali generi.

Ratio nominis qua-
re iudiciale vocatur
hoc genus.

*Pellere, & argenteis incendere iudicis iras,
Aut contra sedare animos, auertere durum
Supplicium, obiectum erimen culpaſque nocenteis
Diruere, aut placidis leuiora relinquere dictis.
Durus utrinque labor, ſed quem peruincere poſſis,
Si capita & rerum formas, ſi pondera primum
Concipias, animoſque agites, & partibus ipſis
Quas tibi deſcribam, præſtes attentius aurem.*

Repetit commune illud præceptum vnum ſinem eſſe ſtatuedum; quæ ſinem ſtarum vocat Rhetores. eſt autem triplex, Comæſturalis, Deſinitiuus, Legiti- mus.

In antiquis auctori- bus enarrandis mi- ram commentato- rum diuerſitatem & repugnantiam accuſat: quod prop- terea accidere in- quit, quod ignora- tur genus cauſæ, ad quod ſingulorum auctorum ſcripta referantur.

Vnum igitur ſtatû in cauſis quaerendû eſt.

Partitio ſtatuum, quemadmodû, in- quit, in vnaquaque re triplex eſt que- ſtio an ſit res. quid ſit, & qualis ſit: ita triplex ſtatû his queſtionibus reſpõ- dens.

*¶ Nil magis obſcuris opponere lumina cauſis,
Aut lucere poteſt, quàm formas noſcere certas,
Ad quas præcipuo videatur tendere curſu
Propoſita oranti ratio. Namq; unica cauſa
Conſtituenda prius ſumma eſt, & queſtio tantum
Unica, cui totus rerum deſeruiat ordo.*

*Quid nam eſt id? nebulas tantas erroris iniqui
Conceptas ſenſus dubios, & caca librorum
Commenta, & veram nunquam promentia meſſem,
Tam vario antiquas vexari interprete chartas,
Ut dubites cuienam faueas, cuiusque ſequare
Conſilium, interdum deſperes tanta perofuſ?
Eſt cauſa neſcire genus, quid queſtio quaer
Poſtulet, inque vnâ ſummam non cuncta referre.*

*Unam nos igitur formam ſtatuum agendis,
Vnum querendi fundamentum, vnde opus vnum
Procedat: cunctoſque ſibi compaginet artus.
Hic ſtatû eſt. Olim hac uſi ſunt voce priores,
Siſtit enim, cauſamque tenet molimine certo.
Quem triplici indugredi viſum atq; inſiſtere plâta.
Qua vocat atque viam demõſtrat queſtio: namque
Querendi triplex ratio, conſtatque petitum
Undique, & à nulla reſtat dubitabile parte,
Cum triplex exauſta mihi ſit queſtio. prima eſt,
An ſit quod petimus, fuerit ne, aut certa futuri*

Pignor a

*Pignora præstiterit. Nam si in non certa vagetur
Mens hominum, nulla est dicendi, nulla petendi
Spes frustra impendas studium frustra que laborem;
Nam tandem inuentis verbis atque undiq; partis
Nulla subest rerum series & notio nulla.*

*Frigidus hinc sudor fuerat dignusque cachinno
Cuiusdam, qui dum logicam finxisse Chimeram
Optaret, totum consumpsit perditus æuam
Intentus nihilo. Primum ergo queritur an sit.*

„*Hic status est qui prima petit momenta, modòsque
Coniicit, hinc nomen deduxerat, hincq; tuetur.*

*Alter ex huic varius status est, cum viribus equis
Describit, cum præsentem dat nomina causa
Orator, proprio distinguens limite fines.*

Occisa conuictus erat genitricis Orestes:

*Queritur an facinus dicas, & an impius ille
Iura patrum excidio matris violanda pararit?*

An ne hominis tantum occisi reus ille notandus?

Ille etiam qui totam Asiam temerarius audet

*Ignibus admotis, Ephesinaq; ledere templa,
Crimen habet, dubium sed erit, quo nomine culpam
Compelles: an sacrilegum, an incendia tantum*

„*Promentem dicas, petit hunc tibi quaestio quid sit.*

„*Diffinitiuo est nomen, nam sine petendum est,*

Atque notis rerum quod factis indere nomen,

Et quam naturam causis ascribere possis.

Constiterit forsàn factum, natura q; facti,

Sed dubium est iniusta nimis, num iusta patranti

Mens fuerit, venia dignum ne an vindice pœna.

Hæc rota voluenda est, dicenti hæc ultima moles.

Tentanda est: nam sæpe solet rem factis utramque

Huic uni nervos intendere, seq; periculis

Ervere: & non facta negat, sed iura profatur:

Superuacaneâ est
disputationem de
rebus que neq; fue-
re, neque sunt, neq;
futura aliquando
sunt.

Summa nominis &
rationis circa hunc
statum.

Secundus status dif-
finitiuus, qui rei ra-
tionem inquit &
constituit, & nomen
imponit.

Exemplum. Orestes
matrem interfecit
queritur an sit par-
ticidium, aut homi-
cidium simplex, an
paterni sanguinis
vltio.

Herostatus, vt no-
men memoria sce-
leris extenderet, in-
cendium Diane tẽ-
plo nobilissimo
struxit. ex Solino.

Tertius status legi-
timus versatur cir-
ca rerum vel factio-
rum qualitatem: vt
cum queritur, ius-
tum sit an iniustum
Milouis homicidiũ.

*Indicat omiffum officium, iuſtumq; dolorem,
Intentat a ſibi immeritò discrimina vita.*

Legitimus ſtatus eo
gnoſcitur ab iuili,
vel inuili: ab exem
plo, à ſine.

*Hic ſtatus & facti ſeries comprehenditur, ex quo
Quaſitum eſt, qualis ſit res, quid inutile portet,
Vtile quid, quale exemplum qua prima ſequatur.*

De locis coniectu-
ralis ſtatus ſunt au-
tem duo, ſimpulſus
animi ſive volūtas,
& facultas.

*Prima igitur numerāda patet mihi cauſa duobus
Articulis, nec plura mouet coniectōr anhelus,
Dum prudens ſequitur dubij veſtigia facti,*

Animi impulſus
quib' ſint.

*Primum animi impulſus tentat, quid ſaua libido;
Quid metus, ira nocēs, quid ſpes, aut qd dolor ingēs,
,, Suaſerit. His etenim quondam concuſſa procellis*

*,, Precipiti fertur curſu, ruit omnia late
,, Mēs hominum, atq; hinc prima capit momēta pa-
ſiue petat, captetq; bonum, vel inutile vitet. (trandi
Nec diſpar ratio eſt, ſtimulo percuſſus eodem*

Pulchra ſimilitudo,
qua animi om-
nis aſſectibus pa-
ſi-er perturbari o-
hendit.

*Aeſtuat, vt ſimiles animus perſentiat aeſtus
Dum cupit, aut metuit, dumq; iras concipit, aut dē
Feruēt amore graui. gaudet ve, dolet ve; feroci*

*Quadrupedi aſſimilis, qui dum per libera campi
Aequora non equitem dorſo, non ore lupata
Senſit, veſano prateruolat aëra curſu:*

*Tamq; agit ur Boream verſus ſeptemq; triones,
Sue ortus ſpectet Solis, Zephyrum ve, Notum ve;
Quām ſi tranſuerſo curſu fallentia ſemper
Atque obliqua nimis ponat veſtigia: demens*

Facultas alter locus
qui ex circūſtantis
cognoſcitur.

*Circum agit ur, demens decurrit tramite recto.
Nec ſatis eſſe poteſt ſolum coniecta voluntas:*

*Quare & agentis opes, & vires diſcite cunctas,
Quid poſſit, quid non poſſit, quid tela, quid arma
Preſtiterint, quid diuitia, quod praſtet amicus*

Circumſtantiarum
ſumma.

*Auxilium, loca cuncta nota, nec temporis horas
Negligito, hac numerāda tibi, & repeiēda docemus,
Quis, quid, ubi, quib' auxiliis, cur, quomodo, quādo.*

Sape

*Sape fidem inuertit, fecitq̄, ostensa facultas.
 Signa petas, numeresq̄, modos, & pondera cuncta
 Obserues; nam quæ cumulum fecere minorem
 Singula, iuncta simul maiorem crescere molems
 Iussere, & vires paulatim acquirere magnas.
 Hoc mentis solertis opus: disquirere signa,
 Et deprensa simul iustis expendere libris.
 Nam testes, nam verba hominis sua gesta professi,
 Et tabula, extortum dictum verumq̄, coactum,
 Ceteraq̄, à simili ducta argumenta periclo,
 Adduxisse sat est: ipsa hæc se ostendere possunt,
 Arte carent, non hæc rhetor sua munera dicet:
 Ast aliis accepta refert, seu testibus ipsis,
 Siue reo, siue actori seu denique vulgo.
 Plurima præcipiunt legum iurisq̄, periti
 De signis, quæ visa prius precedere factum,
 Quæq̄, simul comitemq̄, operam auxiliumq̄, tulere,
 Et quæ mox opus exhaustum factumq̄, secuta.
 Consulit Orator leges, legumq̄, magistros:
 Hinc bona dicendo pars, hinc prudentia rerum,
 Hinc petitur multis iustiq̄, æquiq̄, figura.
 Quod si non ullis potuere latentius umbris
 Facta hominum abscondi, tandè deprensa patefcunt:
 Tunc petitur nomen causa, atque examine multo
 Quas subeat legum species, quæ iura reposcat
 Discutitur. Multum refert quo nomine quæque
 Facta voces, num sacrilegus, num fur tibi fiat,
 Qui pateras diuûm sacras atque aurea vasa
 Aurificis rapuisse fuit conuictus ab arca.
 Aut non rapta neget, sed furti auertere nomen
 Conetur: nam dum patriæ, dum consulit urbi,
 Dumq̄, parat magnis deuincere sumptibus hostes,
 Commodiora capit, nec mens intenta nocendo est.*

Hæcenus de argu-
 mentis artificiali-
 bus. nunc verò bre-
 uiter de argumentis
 quæ vocantur inar-
 tificialia: qualia sũt,
 testes, confessio, ta-
 bulæ, tormenta.

Hæc argumenta nõ
 inueniuntur ab O-
 ratore, sed petitur.

In iuris disciplina
 de signis antecedẽ-
 tibus, concomitan-
 tibus & sequentibus
 factum, multa præ-
 cipiuntur.

Laudat iuris pru-
 dentiam.

De locis ad diffini-
 tionem statum per-
 tinentibus.

Difficilem esse rationem nominum impouendorum.

*Non cuius facile est componere nomina rebus
 Ut cupiat: voluisse prius molimina oportet:
 Multa, quibus ve leuet factum, vel deprimat, atq;
 Conceptas animis species, & pondera causa
 Inuertat, minuaturq; aliamq; referre figuram
 Iudicis ante oculos cogat, diuersa putantis.
 Fit tandem leuior nonnunquam infamia facti,
 Aut grauior (namq; eiusdem sunt munera utrinq;
 Artificis) iisdemq; locis depromitur apta
 Materies, eadem mouet instrumenta sciens, dum
 Diruit, adificatq;: & nec fit ars secus vlla.
 Disce igitur rerum fines describere primum,
 Exactas species, generisq; expendito formas,
 Officia inquiras rerum, & quae semper adherent.
 Hinc propria dabis rerum discrimina: namq;
 Prima, olim visus, rem constituentia, nostros
 Effugere: genus patuit, tamen horrida nox iam
 Occuluit veras formas, ac furtiva Prometei
 Inuidit, sacras conata extinguere flammis:
 Exigua illius tantum momenta caloris,
 Sed nimium tractanda animis nimiumq; fouenda
 Continuit natura hominum, dum plurima cautus
 Colligit officia, atq; usus, monumentaq; rerum
 Obseruat, motusq; & contingentia cuncta.
 Hinc capit Orator formas, operumq; colores
 Depingit, res hinc describit imagine cunctas.
 Tunc grauiora potes leuiora ve nomina factis
 Indere, cum fines apte descriperis ipsos;
 Sin minus obtineas, aduersas consule leges,
 Quae certare sibi, quae non constare videntur:
 Arripias prodesse tibi quas credis agenti,
 Hasq; probes, toto & firmes conamine, iura
 Ostendas, quae sit ratio, quae causa ferendi.*

Primus locus ad cō-
 futuendum nomen
 causa, est definitio,
 quae vel ex genere
 & differentia cōstat,
 vel ex genere &
 proprio, vel ex ge-
 nere & accidētibus.
 Propria rerum dif-
 ferentia desideratur
 ab eruditis; ideoque
 pro differentia ac-
 cidētibus videntur
 in definiendo.

Discendi difficulta-
 tem ostendit, quan-
 toque studio & la-
 bore eruditio pare-
 tur.

Proximus defini-
 tioni locus est Legū
 cōsultatio, in quib;
 nomina rebus impo-
 sita sunt, & per quas
 omnis dirimitur cō-
 trouersia. in iis au-
 tem legibus ea pars
 eligenda est, quae no-
 bis magis faueat.

Iamq̄, aliis alias præfer, sacrasq̄ prophanis
 Præficies, ut quaque sui maiora tenebit
 Principia aut fines, assertor, pone, probaq̄,
 Maxima diuinis cedat, reuerentia chartis:
 Nam Dens humanumq̄ genus miseratus, & alta
 Vulnera tartareos nobis inflicta per hostes,
 Unde tot erroris nebula mortalibus agris
 Exortæ, intonuit Sineis in montibus; atque
 Dum populis fulgur trepidis, dum flamma coruscans
 Buccinaq̄, ex alto discidens aëra Ohympo
 Dant signum venisse Deum, pauidumq̄, timorem,
 Pectoribus populi incutiunt, vox clara Tonantis
 Humanas aures tentat: diuinaq̄, vulgus
 Verba omnis capiunt toto resonantia celo.
 Tuncq̄, iter angustum virtutis, & ardua pulchri
 Atque æqui iustiq̄, homines elementa docentur
 Mox digitis insculpta Dei, renouataq̄, rursus
 Saxa legunt, primas penitus refrenantia voces.
 Paulatim leges cunctas formasq̄, decori
 Accipiunt, monitusq̄, Dei iam plenius audit
 Turba pauens, donec iam iusta volumina iamq̄,
 Accipit exactas leges, atque integra recti
 Pondera non ullis adiuncta minuta uè membris.
 Has igitur primum leges, diuinaq̄, verba hac
 Consule, dicenti magna adiumenta futura.
 Non tantum Sol ipse iubar, non tantaq̄, terris,
 Hibernas postquam nubes tenebrasq̄, fugauit,
 Lumina dat, victorq̄, redit, fascesq̄, videtur
 Congeminare suas orbi, totusq̄, fouetur
 Mundus, opesq̄, nouas & semina concipit alma,
 Et varios fructus, pulchra & spectacula siluæ
 Accidunt, diuitiasq̄, suas natura ministrat;
 Quantum dant lucis, diuinaq̄, verba caloris

Legum ordo est, ve
 sacra profanis præ-
 ferantur ab Orato-
 re; & quæ minorem
 rationem in huma-
 nis legibus osten-
 dunt, ex cedant aliis
 potioribus.
 Diuina legis dig-
 nitas.

Lex diuina prius vo-
 ce è celo personata
 est, & à populo au-
 dita; postea verò in
 lapideis tabulis ad
 legendum proposi-
 ta: deinde cæteræ
 leges & statuta in
 voluminibus per
 Mosè scripta.

*Mentibus humanis præstant, tristesq; tenebras
Excutiunt animis, multum & torpentia tentant.
Pectora, præstantes vires virtutis & ampla
Ornamenta parant, alia & procedere vita
Et diuina palam momenta ostendere cogunt;
Sive docere velis socios, seu carpere mores
Et peccata hominum, seu quidquid denique cures.*

Aliarum legū laus.

*Sunt etiam leges alia pietate colende,
Iura, magistratusque omnes, & quidquid ab æquo
Ducitur, & pacem & communia cōmoda adornat.
Hæc ut quaque locum fuerint sortita priorem,
Sic primum venerare pius, sic consule primum,
Pontificum monitus sacros, decretaque sancta,
Diuinis quæ sunt manantia & eruta verbis,
Atque agitata viris doctis fama que verendis:*

Concilia, Canones,
& sanctorū decreta.

Ciuitia iurā antiquā
& noua.

*Hæc nos humanis alijs præponimus, hisque
Parendum est, nec fas quemquam contēdere contra.
Proxima sunt prisca leges, & publica iura
Imperij, & legum tabula, quas nulla tyrannis
Infamet, quas nulla ferat violentia, quasque
Indignum ratione boni nil constet habere.*

Chirographa & te-
stamenta & cetera
quæ in quibusdam
causis pro legibus
habentur.

*Succedunt priuata hominum iam dicta, tabella,
Testamenta simul, & quæ sententia sedit
Mandanti, seu leganti quando ultima dixit
Verba, vel impleuit ceras, aut annuit ultro
Non sine teste aliquid; non pauca negocia sunt hinc.
Magna hinc dicendo pugna, ac ingentia oborta
Prælia nonnunquam fuerint, dum plurima legum
Congeries, quarum videas contraria sensa,
Atque alijs alias certare & sistere contra.
Quid facias, aut quo studio componere lites
Inter tam multa hæc legum discrimina possis?
Aut saltem si non possis sedare rebelles,*

De concordia legū,
quæ inter se pugna-
re videntur, optimū
documentum.

Inque

Inq₃ unum oppositas trahere & perducere sensum,
 Cui nam te adducas parti, cuiusq₃ sequare
 Signa? pares ne figam, desperatusq₃ salutis
 Deficias, nec te ingenium, nec sistere mentis
 Robur, & ipsa queant repetita exempla priorum?
 Difficile hoc multum est, dura & molimina multis
 Ostentat, terretq₃ animos. Tamen accipe Gaspar,
 Qua ratione queas pervincere, & omnia legum
 Conciliare animo prudens discrimina. Primum
 Hoc statuas, si que leges si iura vocentur,
 Et tali quacumque petant se nomine dici
 Immeritò tales titulos pratendere, quamuis
 Auctores iactentq₃ suos, responsaq₃ regum
 Atque ducum, sapientis opus, vocesq₃ potentum
 Se dicant, quacumque sui primordia iactent;
 Si tamen à iusto discedunt, pondera recti
 Abyciunt, rationis opusq₃ viamq₃ relinquunt.
 Si quid personis tribuunt, priuatq₃ tantum
 Commoda, & affectus, priuatq₃ sensa sequuntur.
 „ Namq₃ una est recti facies, simplexq₃ figura
 „ Nescia mutari, flecti quoque nescia, cunctos
 „ Conditione pari tractans, nec regibus illa
 „ Cedere, nec minimos didicit pessumdare, namq₃
 „ Ianua virtutis simplex, hac excipit omnes,
 „ Quotquot sancta dea penetrare sacraria curant:
 „ Cervices flexisse decet, cui contigit altum
 „ Corpus, & exiguos nullas attollere cristas.
 „ Impinget pariter pariterq₃ offendet uterque.
 Hæc iusti mensura patens, hæc ianua recti est.
 „ Nemo nocens fiat, nemoque iniurius, atque
 „ Emeritis nemo fraudetur partibus, ultra hoc
 Quidquid erit, dånnum atq₃ dolus, violètia, fraud est.
 Non viuit, corrupta iacet, tetrumq₃ remittit

Premonet rationẽ
 in legibus inuesti-
 gandam esse, in ci-
 vilibus namque le-
 gibus non ad au-
 ctorem, sed ad ra-
 tionem est respi-
 ciendum.

Omnium legum
 virtutem in æqui-
 tate consistere.

Totius æquitatis &
 iuris summa.

*Fatorem ratione carens lex, ipsaque sese
Indignamq; coli damnat, sese abiicit ipsa.*

*Has igitur iuxta leges quae pondera iusti
Deseruere, nihil Gaspar tu sollicitus sis,
Abiice quamprimum, & prorsus contene loquendo,
Absurdi tantum species, & quidquid iniquum
Contineant, dicto ostende: & propone videndum;
Explosu dignas conclama, atque auribus illis
Inferas, quas tu iustas, quas credis & aequas.*

*Vt facinus lex una probeat, quodq; improbat omne
Iudicium, penit asq; agitant, qui mente valere
Qui ratione queunt, fieri qui posse putandum est?
Vt merito virtutis opus lex fraudet honore,
Hoc ubi contingat, nisi cum iustum exulat ipsum?*

*Sunt tamen interdum legum discrimina parua,
Quas facili sedare manu tibi constet, & ipse
Conciliant sese certi seruamine pacti;
Nec verum tamen atque decem parte vlla relinquunt;
Vt nocuos lex una iubet punire, minatur
Supplicium, quicumque hominem confecit, & alma
Priuauit vita, tenebrasq; subire coegit.*

*Alter non nocuis parcat, nec crimina curat
Libera grassari impunè: sed crimine purgat
Illum, qui patriæ propter propriam ve salutem,
Dum sibi, dum socijsq; necem, certumq; periculum
Sentit adesse, suos fortis, seq; eximit, atque
Fortunam tentare parat, non altera vita
Spes patet, atque fuga, nisi quam sibi fecerit ense.
Aut poena leuiore tamen lex altera fontem
Afficit, ut tempus ratioq; ut postulat, etas;
Iudicio si quis valeat, si lumina mentis
Non extincta tenet, potis est componere tales
Inter se legum lites, lucemq; videre*

Quam

Si ergo, inquit, leges iniquae sint, abiciendae Oratorum sunt.

Nulla legum contrarias circa iustum & iniustum esse debet.

Omni legum contrarietatem circa circumstantias quaedam esse quibus circumstantiis explicatis omnis controuersia componitur.

Exemplo rem aperit.

Quam præfert quæcumque sibi, si tempora seruet,
 Si factiq₃ modos, viresq₃, humanaq₃ cuncta,
 Quæcumq₃ & variare solent res, censaq₃ rerum.
 Obscurumq₃ quod una tulit lex, altera pandit,
 Ultrices aliæ nimium, nimiumq₃ seueræ:
 Aequior ast aliæ visa est, & mitior esse.
 „Una omnes ratio sola quoque temperet: una
 „Lux iusti ratio est, rationem agnoscimus unam,
 „Iustitiæq₃ ducem eximiam, legumq₃ parentem.
 Sed diuina tamen lex non vlla indiget unquam
 Humanæ rationis ope: at sola illa gubernat
 Res hominum, cæliq₃ue agnoscit libera numen,
 Et lucem tantam secum tantumq₃ referre
 Fulgorem solet, interdum præstinguat ut omnes
 Mortales oculos, & nostræ lumina mentis
 Tam superet, quàm diuinis humana minora
 Esse solent: nonnunquam autem se attemperat ipsa
 Captibus humanis facilis, lumenq₃ue videndum,
 Et species dat clara suas, non rarius altum
 Euolat, & nubes transcendit, & æthera magnum,
 Et caput & diuinam faciem trans sidera condit:
 Quo quicumque sue fisis molimine mentis,
 Vel solam tentare viam contendat, in alias
 Precipiti casu tenebras miser excidet, atque
 Insani Phaëthontis aget miserabile funus.
 „Dum quicquam lex ergo iubet diuina, nefas est
 „Si ratio humana id non approbet, hiscere contra.
 „Namq₃ue satis dixisse Deum fuit, ulterius nil.
 Tu studium curamq₃ue adhibe, numenq₃ue precare,
 Obscurus ut te sensus obscuraq₃ue verba,
 Atque viam veri doceat: solet esse benignus
 Quærenti facilisq₃ue Deus, ducitq₃ue sequentes,
 Illustratq₃ue animos, reseratq₃ue arcana docendo.

Repetit id quod dixerat, rationem legum condendarum inspiciendam esse, à quo tamen documento diuina leges excipiuntur, in quibus non solum per ratio, sed conditoris auctoritas semper expectatur.

In obscuris diuinorum rerum mysteriis non oportere ingenium experiri, sed supplicibus votis à Deo intelligentiam petendam.

*Discipulos facit ipse suos, qui mente valere
Iudicioque solent tantum, tantumque disertis
Vocibus erudiunt homines populosque pauentes,
Ut cadat stupefacta hominum sapientia, sequē
Miretur victam, atque Dei iam numina noscat.
Hoc iter ingressus, diuino hoc lumine doctus*

Sacrarum scripturarum interpretandi optima ratio, & ex aliis locis alia enarrantur.

Hactenus de legibus diuinis.

*Iam poteris monstrare Dei responsa, magisque
Obscurum hoc magis hoc claro componere dicto,
Et conferre simul; populosque docere probando.
Cetera non raro ambiguum proponere sensum
Verba solent, legesque hominum penitusque legentē
Incertum dubiumque tenent, ut utramque probare
Non possit dubij faciem, sed & alterius non
Audeat, inque pari timet inconstantia lance.*

In humanis legibus interpretandis sensus communis consilendus, & sermonis ratio, & confirmiles leges, aut peritorum interpretationes, & artium circa quas leges versantur, notitia.

*Iudicium adsit sensus communis in illis,
Et ratio, & vocum species, sermonis & usus,
Multaque dicta virum similem referentia sensus,
Quem tu concedas; legumque iuuantia verba
Artibus ex ipsis non unquam dispicitur vis,
Ut quod in arte decens magis est, illud melius sit.*

Dialecticæ partes multum valere ad legum interpretationem, videlicet diffinitionis & causarum excusio, deinde euentus quibus expectari possit.

*Multum etiam Logica partes hic saepe tulerunt
Auxilium, si quis causas finesque peritus
Excutiat, quid diuinet, quid suggerat ipse
Euentus, sic ambiguum constare videmus.*

Causas quæ nullis legibus continentur, ad proportionem similium causarum iudicandas esse dicitur.

*Est aliud rationis opus, quod & indiget alto
Discursu & mente, hunc tantum prudentia ducit.
Sepe noua occurrunt referenda negotia nobis,
Quorum non vlla est lex, & quæ nulla notarunt
Innumeris contenta libris ciuilia iura:*

*Nec veterum aut exempla virum monumētūq; nulla,
Hæc ego consultus propria in ditione locabo.*

*Nil etenim esse nouum credendum est, atq; recēs nil,
Usque adeo, ut veniens in nostram denique mentem*

Proti-

*Protinus exclusum cedat, nec iuris in vlla
Parte locum teneat, neque porrò conueniens sit,
Nec cuicquam legi affine id, sed & exulet ergo;
Dequè ipso nil iudicio statuatur in vllò.*

*Quin potius multa inueniet cognata recens quod
Adueniet, multa id socium petet actio, multa
Asciscunt leges, permittent partibus ysdem
Iudiciisque frui, sedemque locumque parabunt,
Si modò non desit sapientia, si modò rectum
Consilium cura, & si non industria cesset.*

*Vt si quis noctu expoliet, mediamque per urbem
Non tutos sinat ire homines, aggressus ut hostis
Incautos feriat meritos nil, nilque timentes,
Hoc facinus lex nulla notat, sed iuris in ipso
Limite clauduntur leges, quibus esse propinqua
Pœna queat scelus audenti, & qua pondera præstent
Et trutinæ, quibus id facinus dignoscere possis.*

*Nocturnos etenim fures lex una coercet,
Et damnat: grassatores, fauosque latrones,
Per quos non possit securus abire viator,
Ius aliud punit; medium tenuere locum, qui
Porticibus mediis urbis vel compita propter
Aggressi expoliant clamantes vel pueros, vel
Imbelles quoscunque videbant, inque paratos.
Hanc veteres partem multum rationis habentem &
Iudicij, rationis opus munusque vocabant.*

*Est locus vnus adhuc quo possis tutior esse,
Si petis hunc cautus, semel hunc si doctus adibis,
Ingressusque semel contendas fortius inde
Non facile euelli, sed pronidus ostia serues,
Nec patiare aliquem tecum descendere, solus
Obtineas, nulli cedas, non testibus ipsis,
Iudicibus, delatori, non temporis horis:*

Exemplum causæ
antiquis legibus
non contentæ.

Hæc pars & locus
diffinitiuus status, ra-
tionis dicitur.

Translatio criminis
alius huius status lo-
cus is est, quo crimi-
na fugimus, & iudi-
cium quacunque ra-
tione vitamus.

Omnia

Omnia contendas disſellere protinus abs te.
 Ut melius quid agam cognoſcas diſcito nomen,
 Hic locus eſt patribus quondam Translatio dictus,
 Expreſſam ſignante nota vim & pondera facti.
 Nam quoties aliena cupit tentare loquendo
 Orator, nec rem tractat, nec iura, nec vllas
 Criminis aut cauſa partes, ſed tranſilit ipſum
 Iudicium, & tenſis laqueis elabitur, illuc
 Tendit, ut obiecta effugiat diſcrimina prudens,
 Ut ſi te iudex compellat dicere cauſam,
 Obijcias quicquam quod cauſam & tempora litis
 Excipiat, ſeu quòd tali non iudice, ſeu quòd
 Tempore non ſacro fas ſit te dicere, ſine
 Quòd tibi legitimus non aduerſarius aſtat.
 Aetatem vel proponas, vel tu ordinis atque
 Fortuna ſeriem diuerſam, denique quiduis
 Cautus agas potius, quàm quod cogaris agendum,
 Cauſidicis notus locus hic & ſape petitus.
 Arte parant cauſa vitare pericula: nam dum
 Iudicia & lites ceſſant, cauſaque trabuntur,
 „ Permutat fortuna vices, atque exitus omni
 „ Tempore, non vnus rebus contingit eiſdem:
 Interdum ceſſare ſolet dum tadia vitat
 Delator, iudex nonnunquam vertitur, ipſa
 Temporaque abſcondunt cauſas, & foedera partes
 Interea & feriere, ſolent fregiſſe cathenas,
 Compedibusque rei elapſi cuſtode remoto
 Per tenebras, & per ſiluas, perque inuia gratam
 Querere præcipites vultu fallente ſalutem.
 „ Longa dies nihil eſt quod non promittit, & illa
 „ Non nihil exequitur promiſſorum. Ergo petitus
 Ut cauſam dicas, tranſfero, atque excipe, quantum
 Ipſe queas, teſtes, prætorem, & cætera, ſi non

Translacionis com-
 moda exponit.

Trans-

*Transſuleris, ſaltem quantumuis tempora differ.
 Hac tibi pauca quidem atque breui compēdia curſu
 Sint peragrata, quibus facile argumenta locorum
 Venari in cauſas quaſcunque, & ducere poſſis.
 Nunc autem egreſſo hos fines patet exitus amplam
 In ſiluaſ denſis plantis multiſquē virentem
 Arboribus, nec prata tibi, nec florida deſunt
 Paſcua, non liquidi fontes, non flumina magnis
 Gurgitibus, placido & labentes murmure riuī.
 Hic tu quid cupias, quid captes, elige: nam ſunt
 Plurima qua occurrant paſſim, nec plenior ullus
 Eſſe locus quocumque poteſt, venatio multa
 Se dabit ante oculos, adeo ut te fortè morentur.
 „Hac loca ſunt noſtris communia dicta magiſtris:
 Dicenti immenſum pelagus fuit, omnibus ingens
 Materies, nunquamquē ullis exauſta loquendo
 Ingeniis, campus numquam intentatus agenti.
 Nam poſtquam in propriis luſtris ſunt cōmoda rebus
 Eruta praſcriptis, tunc quid communis ad has res
 Silua ferat, quod coniungi, quod non alienum
 Eſſe queat, penitus querunt: atque inde petitas
 Adijciunt & opes rerum, iocundaquē verba.
 Ut ſi Socratica menti ſuadere ferendam
 Eſſe cupis mortem, populus quam durus & ipſe
 Diſcipulus tentat, corruptus & arbiter. Hic tu
 Non ſatis eſſe putes oſtendere, qua modò ſoli
 Apta viro huic fuerint, fugienda ut tædia vitæ
 Tam longa, haud ciues tales taleſquē ferendos
 Diſcipulos, indigna viris hac tempora ſanctis
 Aſpernanda; Dei conſortia nempe petenda
 Artiſicis mundi & celi quo cuncta tenentur,
 Qui res humanas curat, qui premia iuſtis
 Seruat, in iniuſtos molitur fulmen, & iras*

De locis communi-
bus diſputatio.

In locis communi-
bus prudenti ele-
ctione opus eſt.

Adhibentur loci cō-
munes ad proprio-
rum locorum illu-
ſtrationem, ad res
amplificandas.

Exemplo res illu-
ſtratur.

Concipit, ast differt. sed nil tamen effugit altum
 Consilium, & certas leges quibus omnia tractat,
 Pro quo se vinclis ultro dat, proque tuenda
 Relligione gravis pedibus non vincula ferri
 Extimuit, quare timeat. de carcere solui?
 Non satis hoc quod personam conducit ad ipsam
 Dicere, sed quadam communia saepe cientur,
 Utque hominum vita hæc tam multis plena querelis,
 Plena malis, ubi tanta oculos inscitia veri
 Obtenebrat, sed mors natura munus honestum est,
 Qua miseram claudit vitam, finitque dolores,
 Queque animum soluat vinclis, & carcere lapsum
 In superum sedes cognataque sidera mittat;
 Ut diuinarum concepta obliuia rerum
 Exuat, atque sciat penitus quod nouerat ante:
 Iamque sophis non esse nouum, nimiumve timendum
 Velle mori, cum toto æuo conetur id unum
 Viuenti gratam meditari in corpore mortem.
 A propriis igitur sic te ad communia transfer
 Interdum, quoniam vincendi multa patebunt
 Argumenta locis communibus, atque decori
 Non modicam hinc sumes partem, tum longior ut sit
 Dicendi ratio, seseque extendat & arctis
 Respiret deducta locis, sed & utile multum
 Hinc capiunt populi sermones, atque theatrum
 Plurima saepe capit rerum documenta suarum.
 Namque obiter vel cura domus, sanctaque docentur
 Coniugij lex atque fides, seruandaque magna
 Fœdera amicitia, iam de virtutibus altis
 Fit sermo, iam quæ curet prudentia mundum,
 Atque regat, populus de relligione loquentem
 Audit, & in superos animumque & pectora flectit;
 Denique ieiuna est sterilisque oratio, si non

Alludit ad illud, Phi
 losophiam esse mor
 tis meditationem.

Locorum commu-
 nium utilitates.

Theatrum, pro con-
 cionum siue oratio-
 num auditoribus
 hic usurpatur.

Communi-

Communi è silua quicquam affert: reddere doctum
 Imprimis gratumque potest hac cura loquentem.
 Illa etiam iucunda solet ratio altera nostris
 In verbis esse, exhilarans conuiuia dulci
 Gustu, conuiuas magno iuuat illa lepore.
 Cum quis multa tenet sapientum dicta, sua que
 Vel grauitate mouent, iucundo vel sale mordent;
 Vel veteri arrident sonitu, structu quoque præstant,
 Atque hac ceu gemmas seu puro sidera calo
 Collocat interdum, penitusque decencia fingit;
 Hanc partem variis auctoribus elige, at illam
 Quæ loca præscribit communia, poscimus omni
 Ex usu doctrinarum rerumque corona.
 Nulla etenim res esse potest, ars nulla docetur,
 Quæ mentem fugiatque viri fallatque disertum,
 Cuncta videt, cuncta & discit, tentatque rogatque
 Omnia, qui famam cupit Oratoris & optat,
 Ac studio assiduo præstans vigilique labore
 Dispicit hos saltem fines, quos quaque tuetur
 Ars, & quam rerum partem sibi vendicet illa.
 Ast ego iudicium eximium hic impensius optem,
 Ingentem censendi usumque, locosque legendi,
 Quisquis erit, qui dicendo communia transfert
 Præsentem in rerum structuram, qui noua miscet
 Cum veteri iam argumento, & iam sapius actio:
 Namque ut iucundum interdum miscere recenti
 Cum causa commune genus, sic sæpe molestum est,
 Sapius & stomachum mouet, & fastidia gignit,
 Ni ratio multum atque diu perpendat, ab omni
 Communi silua quid nunc producere, quid non
 Tentari deceat, quibus illud dicere opus sit
 Vocibus, ut saltem dispar sit forma loquendi,
 Et placido deducta modo permulceat aures,

Præceptum de sen-
 tentiis aliorum au-
 ctorum inferendis.

Ad sententiis com-
 parandas multi au-
 ctores legendi sunt,
 ad locos commune
 multarum rerum
 perina opus est.
 Non esse negatum
 hominibus multa
 cognoscere.

Nō exigitur ab ora-
 tore exacta omniū
 artium peritia; sed
 quædam earum co-
 gnitio tantum, quæ
 scilicet sit artium
 finis, quod subiectū,
 quæ ratio.

Maximum iudiciū
 adhibendum ad ac-
 commodandos lo-
 cos communes.

*Multa mihi occurrunt in silua, paucaque prudens
Eligo, multa adeò prateruolo, multaque linguo,
Ne cumulata graui multarum pondere rerum
Protinus impediunt animum dicentis, & ipse
Mole miser nimia procumbat; & excussuros
Omnes, quisquis adest, obtundat, & impete ledat.*

De elocutione, quæ
propria huius artis
pars est, nam inuen-
tio ad dilecticam
pertinet, dispositio
etiam memoria na-
turæ maxime acce-
pta tribuitur. t. locu-
tionis non omnem par-
tem hic tractat, sed
eam quæ affectibus
seruit, qui affectus
vel ex gestu & pro-
nuntiatione moue-
tur, vel ex verbis ip-
sis hoc in loco de
affectibus qui ex
verbis ducuntur
disputat.

¶ Elocutionis virtus.

*Restat ut hanc doceam partem, quæ Rhetoris usum
Nominis præcipuo sibi vendicat, unaque sese
Rhetorices finem nunquam progressa fatetur:
Hic sua regna tenet, nulli seruire coacta,
Præterquam propriæ qua gaudet nata parenti,
Scilicet huic arti. Nonnullis cetera forsân
Artibus annumeres, aliisque accepta referre
Sæpe queas, ast hanc formam non ulla parabit
Ars, alibi numquam inuenias, sed maximus usus
Est huius, totam solet hæc peruincere causam,
Sapius & magni moderari frena theatri.*

*Est autem (tandem ut noris quo tendimus) est hæc
Pars ea quæ mentem turbat spectantis, & ipsum
Pellicit in nostrum studium qua sæpe mouetur.
Præcipiti cursu atque gradu trepidante voluntas,
Ac sociæ rationis opemque aciesque relinquit
Transfuga, & aduersos non raro fertur ad hostes,
Affectus mouet illa omnes, turbatque quietem
Mentis, & in quamuis potis est propellere partem.
Utitur officio duplici hæc, loca bina frequentat,
Ut faciat, quodcunque parat; namque occupat ipsum
Dicentem, atque suo versat pro iure loquentem,
Et faciem, & vultus fingit, vocemque sonoram
Temperat, ut morè in similem trahat, usque theatrum.
Præterea in totis verbis dicentis, & omni
In sermone sedet pars hæc, seseque videndam
Exhibet, atque animos inde expugnatque trahitque:*

Iam-

*Iamq̄, alibi dicam quo vultu formet agentem,
 Quoq̄ue sono, quali & gestu, nunc accipe paucis,
 Qua ratione ipsum sermonem temperet, ut sic.
 Instructos Oratores victricibus armis
 Producat, donetq̄ue sacram meruisse coronam.
 Non solum narranda tibi sunt gesta sonoris
 Vocibus & propriis, & quas res postulat ipsa:
 Ast è communi quam diximus ante locorum
 Congerie tragicas voces, & magna parabis
 Nomina, quæ stupidis immutant auribus ignem,
 Frigidãq̄, incendant paulatim pectora, donec
 Aestuet, impatiensq̄, tremat, nec murmure paruo
 Obstrepit, atque tuis videatur cedere votis
 Turba omnis: Tu quàm possis dic maxima verba,
 Quæ furias, iram moueant, sedent ve dolorem,
 Vel pietate animos tentent, miserandaq̄, pones,
 Vel quæ ex natura, vel sorte vocabula constant:
 Qualia sunt praeceptoris, sanctiq̄, parentis;
 Qualia sunt nati, sponsi, fraterq̄, sororq̄,
 Tempdaq̄, sacra Deum, violatæ numinis ara,
 Diuinas iras, contemptaq̄, fulmina, calum
 Insensum, terras pollutas: amplius illud
 Esse solet, quoties ipsum depingimus in quem
 Dicimus, aut pro quo & viam proponere formam
 Ante oculos populi aut pratoris nouimus aptè,
 Ut seui imprimis mores, natura, rapaxq̄
 Deformi vultu monstrum, nec voce modesta
 Non hominis quicquam, nisi vox bipedisq̄, figura est:
 Has igitur voces queres; proprioq̄, locabis
 Tempore, ut affectus incendas, cordaq̄, pulses.
 Sed mea nunc tristi torquentur viscera luctu,
 Et subito lachrymæ exundant, suspiria pectus
 Ecce cient, penitusq̄, artus tremor occupat omnes.*

Differt disputatione
de affectibus quæ
ex gestu ducuntur
in alium locum.

Ad affectus mouen-
dos maximam opẽ
conferre locos com-
munes.

Magnis verbis &
grauissimis ad rem
tamen accommo-
dati est utendum.

Parecbasis qua su-
bito nuncio turba-
tus Poëta, Ludouici
Cathenz Complu-
rensis cancellarij
obitum deflet; qui
in Almerix & pisci-
pum fuerat electus.

*Ad solitos mea Musa elegos miserabile carmen
 Prouocat, infelix venit modò nuncius. Ergo,
 Ergo erit, ut quantum vitæ mihi fata pararint;
 Luctibus impendam miseris! nulla hora dolori
 Non vacet! atque nouis veteres iungantur, & omni
 Tempore lugubres fundam tristesq; querelas!
 Non satis ô superi sanctos condisse parentes
 Sanguinis & chari tantum, tantum sociorum?
 Non & amicorum tanta caruisse corona?
 Non satis hoc? etiam ne meum rapuisse Cathenam
 Defuit? heu cali facinus, proh crimina sæua!
 Uiuere quis tantum meruit? cui fila sororum
 Candidiora trahi decuit maioraq; semper?
 Quem vidit nostro meliorem tempore totum
 Hispanumve genus, doctorum aut Gallia nutrit?
 Quemve magis stupuere virũ, seu carmina pulchra
 Condisset, queiscumque modis, siue ore sonasset
 Liberiore, viris quoties insignia doctis,
 Et virides lauros donaret, quem magis acrem
 Spectasti, quando certamen inire pararet,
 O mea Complutum? siue hic mysteria magna
 Natura, rerum causas tractaret, & alta
 Principia, & fines mundi, seu sacra Deorum
 Numina, & arcanis quacumque latentia libris,
 Tradidit à superis demissus spiritus oris.
 Siue pias leges, & Patrum scita piorum;
 Nemo fuit nostro magis admirabilis euo,
 Nemo suis facilis magis, aut incundior usquam,
 Charior & nobis nemo: sperauimus illo
 Preside, barbariem fedam, stupidosq; sophistas,
 Fimbis è nostris cessuros, nostraq; regna
 Musarum cultis donis, & munere Phæbi
 Non caritura diu, sed spes fata inuida nostras
 Fregere,*

Fregere, aut seclum non felix numinibusq;
 Inuisum, & genus incultum, vel barbara semper
 Natio non meruit tam pulchræ munera laudis.
 Ergo vir nobis raptus lugendus, & omni
 Concilio vatum, & si quem felicis astrum
 Finxit in excelsâs propensum ardentius artes.
 Nam quid agas tanto Matamore orbat us amico
 Alfonsè ô nostræ decus Hispâlis, & mihi vita
 Charior, & nostro mecum constrictæ Cathenæ?
 Quas lachrymas fundas tristis, quæ flumina mœstis
 Sufficiant oculis? quis te locus, aut quæ mundi
 Pars capit hoc solitum gremioq; sinuq; foueri?
 Scilicet heu nostrum decus una amissimus, illo
 Ob quem vita olim fuerat dulcissima, raptò.

Alfonso Matamorem alloquitur,
 & sui & Cathenæ
 amantissimum.

Exorditur ab executione dilati operis ob amici mortem, & morbum quo ipse Poëta laborauerat Hispali in zdibus Gasparis Velezij.

INTERMISSA diu atque graui dilata dolore,
 Dum casum tanti Gaspar lugemus amici,
 Carmina nunc redeunt, sed qualia? nempe dolenti
 Ex animo, post tot planctus, post longaq₃ morbi
 Tempora difficilis, cum iam mediciq₃ timerent,
 Tuq₃ domusq₃ tua, & mater dulcissima, qua te
 Exhibuit nobis, qua me sibi vinxit, & omni
 Officio veneranda mihi, & pietate colenda
 Suscipitur, ceditq₃ loco genetricis ademptæ.

Inuitæ veniunt ad carmina nostra sorores
 ,,Pierides Gaspar, mentem nam Musa quietam
 ,,Postulat, & stabiles sedes, & gaudia longa,
 ,,Sollicitos tristescq₃ animos; atque anxia vitat
 Pectora curarum variis districta catenis.
 Sed vocat officium promissa & debita tantis
 Temporibus, studiumq₃ tui, lex sanctaq₃ nostræ
 Gaspar amicitia, & qua te cura intima versat
 Discendi, qua tu nostros quoscumque lauat nunc
 Bethis oliuiferis redimitus tempora sertis,
 Exuperas iuuenes, quibus (heu dolor & pudor ingēs)
 Et vita & vires fugiunt, auiq₃ virentis
 Flos operæ pretium magnum facturus inertis,
 Marcescens torpore perit, vel sentibus altis,
 Damnosâ aut tabula, aut insani vulnere amoris
 Obruitur, misera indicium præbetq₃ senectæ,
 Et fœdam de se speciem tetrumq₃ remittit,
 Quo nares superum puras infestat, odorem,
 Irritatq₃ truces iras, & fulmina magni
 Numinis inuito cogit descendere iactu.

Hispalensis iuuentutis educationem improbat, utpote parum virilem ac infrugiferam.

*Quos igitur nunc Musa negat mihi; cura tui det
Incepto numeros operi, tibi grata futura
Carmina, & eximios usus paritura legenti.*

*Hactenus ergo locos dedimus, quibus eruta cunctis
Argumenta patent rebus, quo fomite flammis
Interdum incendas animos & turbine vertas.*

*Nunc igitur formas dicendi texere disce,
Ordināq; omnes, neque enim mihi fila satis sit
Plurima monstrasse, & vario de vellere ducta,*

*Ne formam, sine q; operis, & corpus agendi,
Que patribus quondam dicta est Oratio, monstrē,
Proponamq; omnes partes, quoque ordine sese*

*Qua serie nectant, quo tempore cuncta sequantur,
Ne sine principio incipias, sine fine quiescas,
Aut medium nullum inuenias. ut plurimus olim*

*Orator, qui dum natura negligit amens
Effigies, artemq; fugit, traducit inertem
Tempora clamore, atque ingratas protrahit horas:*

*Efficit atque nihil, nisi tantum fallere seq;
Atque alios, qui nec capiunt, quo tempore primum
Inchoet, aut quando dicendo finiat, idem;*

*Cum tamen audirent & testes vocibus essent.
Namq; caput rebus dedit omnibus ipsa creando,
Et certo natura parens in fine reclusit:*

*Iamq; modos certos semper, numerosq; secuta est,
(Iudicio inducta eximio) quibus omnia finxit;
Nec quas principio leges ea condidit, unquam*

*Transtulit, atque alias inijt, sed fœdere certo
Perq; suas olim formas solet ipsa referre
Singula, non caput immensum sine corpore condit,*

*Nec caput usque breue ingenti dat corpore iunctum,
Prouida componit res cunctas, singula membra
Digerit, & que sunt contraria, monstra putamus,*

De inuentione ha-
ctenus: nunc verb
de dispositione a-
gendum est.

Oratio dicitur O-
ratoris opus, quæ
suas partes habet.

Quemadmodū na-
tura omnibus rebus
principium, mediū,
& finem tribuit, sic
etiam ars easdem
partes in suis ope-
ribus quærit.

Monstra sunt, quæ
secundum naturæ
ordinem non eue-
niunt.

*Non ex natura serie, sed sorte parata,
Materia turbante vices, & mole grauante
Artificem formam: sed contra legibus ipsidem
Atque modis non iniustis formata nitescent.*

Natura mensura to-
lerat, ars verò nun-
quam monstra sibi
imitanda proponit,
sed exactas naturæ
formas.

Artem non esse eam
quæ à barbaris tra-
ctatur, sed quæ ab
eruditis excolitur.
quare ab arte reij-
ciuntur illa, quorū
materia potius mi-
rabilis est, quàm
forma.

*Aemula naturæ ratio, quam dicimus artem,
Has sequitur leges, cuncta hæc vestigia seruat,
Ambitiosa adeò, ut numquam sibi monstra putarit
Effingenda, magisq; legit pulcherrima queque,
Hæcq; refert totis studiis, hæc sola frequentat,
Si modò culta sit ars, & munere fungier illo
Si cupit, ut ponat nomen famamq; disertæ:
Namq; per occidenti fluctus maris omnia nuper
Diuitibus nobis quæ portabantur ab Indis,
(Cum primum immensum pelagus, nec cognita priscis
Aequora ab Hispana primum tentata carina)
Materia forsitan fuerant miranda; sed omni
Arte tamen vacua, & nullam referentia formam,
Ingens sæpe caput specie deforme tenebant
Inualidi ceruix colli, & tenuissima crura;
Atque anibus plantisq; eadem, reliquisq; animantium
Effigies formis, populi testata vetustam
Barbariem penitus, cultuq; atque arte carentis.
Sic igitur quacumque voles orare, paratam
Materiam in formas rediges, & finibus illam
Compesces certis, & singula membra locabis
Artifici ingenio, & numquam rationis egente;
Et caput imprimis fingas, exordiaq; apta
,, Constituas: nam sic caput hoc dixere priores.
Hinc narres, & proponas, firmesq; probando,
Confidias quodcumque timebis obesse, perores
Postremo; officio sic persolvere petito.
Partibus his etenim bis ter persoluerat omnem
Dicendo effigiem, quisquis iam Rhetoris artem*

Exordium oratio-
nis caput, deinde
narratio, & propo-
sitiō, confirmatio, cō-
futatō, peroratio.
Hæc sunt orationis
partes.

Natura monstrante modum, didicit, retulitque.

*Omnis cura tibi imprimis studiumque laborque,
Dum causam ordiris, prudensque exordia texis,
Conciliare animos, seu iudex sit tibi, apud quem
Orabis, seu concilium, populive theatrum;
Te gratum exhibeas cunctis, venare favorem
Viribus & totis & totis artibus illis,*

*Quas locus, & quas causa queat monstrare: parata
Gratia, habes magnum rebus iam pondus agendis.*

*Tunc facile audimus dicenti, credimus atque,
Tunc cupit, ut vincas, iudex omnisque corona,
Emendatque animo, & patitur magis omnia; cum tu
Laberis errore exiguo, fert longior ut sis
Dicendo; tandem magnæ victoria partis
Principium est habuisse decens, & pulchra locasse
Fundamenta suis numeris ornata modisque.*

*Multa monent Oratores, & multa frequentant
Dum causam incipiunt, tamen omnia nempe duobus
Conspicimus deprompta locis; namque altera pars est,
Cum nos officium nostrumque, animumque probamus,
Et quæ nos ratio compellat dicere, & illud
Suscipere officium, communia commoda nempe
Nos agitant, sanctæ leges, Astraque diua
Quæ iacet, atque suis queritur deserta ministris.*

*Prætoris tum fama etiam, cui tendimus ipsi
Consulere; & ne per populum rumore sinistro
Immerito pereat, neglecta & fæda, cauere.
Iamque etiam diuinus honor, iam numina celi,
Religioque Patrum nobis suscepta docentur,
Pro quibus haud dubitas, dulcis discrimina vita,
Exilium, gladiosque truces, & cuncta subire.
Ipsius pietas iurba percutit, & iras
Numinis in sese vitius quæ pronocet, atque*

De præceptis ad exordium pertinentibus: exordii finis esse debet auditorum animos sibi conciliare.

Quæ alij Rhetores de docilitate attentione & beneuolentia præcipiunt, hic ad vnam beneuolentiam refert.

Beneuolentia captatur vel a persona dicentis, vel ab auditoris persona.

A persona dicentis captatur beneuolentia commemoratio officij sui, cuius præcepti varia ponit exempla.

Criminibus, nos saepe mouet cogitq₃ profari.
 Altera pars in dicendo exorditur ab ipsis
 Iudicibus, seu personis, quascumque pararit
 Instruere, inq₃ suum studeat perducere votum.
 Inflammare solet concepta aut crimina facti,
 Iustitia aut munus proponere, ut arbiter ille
 Nil prius aut maius credat, quam iura tueri;
 Exercere pias leges, patriaq₃ tyrannos
 Ejicere, atque bonis requiem prestare piisq₃.
 Hac me, inquis, iudex spes, hac fiducia cogit
 Suscipere ingentem causam, tantumq₃ pericli,
 Aduersus tot opes, aduersusq₃ improba tanti
 Facta hominis, tantasq₃ minas timuisse, nec vllum
 Discrimen, meq₃ actorem prestare fidelem,
 Iudice tam sancto confisus, tamq₃ fideli.
 Te studio populi verum cupientis & equum
 Noscere, & ardentis Diuum pietate, parare
 Suscipienda tibi durissima munera, onusq₃.
 Dicere de cultu Diuum, de religione,
 De magnis voluisse etiam virtutibus, ipsum, &
 Premia quae iustis certa, & qui fontibus ignes,
 Quae superum regna, & quae sint inferna, docere.
 Tandem si paucis cupias rem noscere verbis,
 Ostendisse libet caput, vnde exordia cuncta
 Ducantur, tunc permittam tibi cetera docto
 Cernere iudicio, variare, & tempore in ipso.
 Eligere optandas partes, & commoda causis.
 In tota quae circumstant te saepe corona
 Conspicitur persona duplex, tua scilicet vna
 Orantis, reliquiq₃ omnes sunt altera, apud quos
 Verba facis; iam personae exordire, licebit,
 Respectu alterius, quam scilicet eligit ipsa
 Causa magis; tua sit, sine adiutoris ab illa

A persona etiam au-
 ditoris captatur a-
 nimi conciliatio of-
 ficerum cominemo-
 rando.

Exemplum exordij
 quod ad personam
 auditoris refer-
 tur.

Aliud exempli ex-
 ordij populum con-
 ciliantis.

Repetit quae supe-
 rius praecepta sunt.

*Argumenta petis, animosq; incendis amore
 Siue tui, siue & causa; vel vertis in iram
 Conceptos forte affectus: sed si potes, illud
 Plenius ac melius fuerit, si ducis utrisque
 Principium de personis. Hæc summa locorum,
 Vnde pares gratos orsus, primordiaq; aptes.
 Sed non vnâ tamen dicendi occasio, nullum
 In numerum cogas formas, quibus incipit omnis
 Orator, quoniam quidam deducit ab ipso
 Tempore, & à festis, quidam mirantur & altum
 Iudicium laudant veterum, qui iura tulerunt
 Talia, tam iusta: ac sunt qui sua munera sæpe
 Excusant, utq; inuiti multumq; rogati
 Pulpita conscendant: tandem si audiueris omnes
 Quotquot agunt causas, multa obseruabis agendi
 Principia, nullos legum subeuntia fines.
 Quæ tu imitans disces multo, quam nempe docedo,
 Promptius & melius, nec enim turbare minutis
 , Discipulum cupimus præceptis. Ars breuis ut sit,
 , Indicet & veterum referenda exempla, paratur.
 Iamq; monendus erit nobis Orator, ut illud
 Cogitet imprimis, memoriq; in corde reponat.
 Præcipuam officij partem momentaq; magna
 Ut succedat opus, fructus referatq; petitos
 Esse opportunis affectibus insita: namque
 Ut vincas ratione omnes contingit, & vsque
 Viribus astrictos veri teneasq; ligesq;
 Sed tamen exhausto ingenti plerumque labore
 Nil tandem efficias, victos vincetosq; catenis
 Cùm teneas, nec iam arma queant obtendere contra,
 Nec mutire quidem, lassus tamen omnia frustra
 Aggressus sede immotos fixosq; relinquo;
 Quiq; premi sese patiantur, cedere nolint:*

Exordium effica-
 cius est quam ab
 utraq; ducitur per-
 sona dicentis & au-
 ditoris.

Finem exordij &
 intentum vnum es-
 se dicit, occasiones
 multas: quarum ex-
 pla proponit ali-
 quot.

Magnam dicendi
 pariem & bonâ in
 prudentibus & com-
 modis exordiis esse
 fitam, in quibus af-
 fectus mouendi vel
 saltem excitandi
 sunt.

Docet, non tam re-
 ferre ad persuaden-
 dum, quam verissi-
 mè dicas, sed quàm
 maximè moueas.

*Nimirum quod se victos ratione fatentur,
Mente negant atque affectu: verum utraq; pars est
Peruincenda, etiam magis hæc, cui cæca voluntas
Presidet, huic hominũ quoniã pars maxima seruit.
Dum colit ergo suis rationibus omnia, latos
Et disponit agros sermonis Rhetor habendi,
Differat, & mentis valdè opportuna mouenda.
Semina, multa quidem, sed non perdentia cultum.*

Vnam rem frequẽter præcipit hoc in opere Poëta, videlicet vt ars nunquam à dicentibus deseratur, sed quã maxime possit dissimuletur, vt tota oratio & actio ex animo potius, quàm ex arte procedere credatur.

Affectibus locũ esse in tota oratione, frequentioribus autem in exordio, frequenter tamen in epilogo.

*Alterius partis magis atque iuuantia certis
Disposita in spatius, vt non sibi retia tendi
Sentiatur auditor, vel non fastidiat artis
Consciũ, aut cumulo nimium compressus inertis.
Certa solent Oratores sibi tempora docti
Captare his disponendis affectibus, atque in
Principio primo dicendi semina spargunt,
Per q̄ aditus ferme totos tamen abditi ponunt,
Nec nimium q̄ fouent, quantum vel pectora tentent,
Et subeant auditorum, celataq; linquunt
Interius, repetunt q̄ etiam quandoque mouent q̄:
Eximius cultus tamen atque potissima cura
Differtur finem vsque ipsum; tunc viribus illos
Omnibus affectus tractat, recolit q̄ fouetq;,
Quos in principio disperferat. Ergo memento
Plurima fila tibi, quando exordire, trahenda
Partibus ex illis, quæ perturbare quietam
Sufficiunt mentem, nostrisq; inducere votis.
Prætereà ne longa nimis tu exordia ponas,
Deceptus dulci inuento seruoreq; primo
Dicendi: nam sunt quibus ipsa oratio sæpe
In caput omnis abit, sed cætera corpore membra
Exigua, & tantis non respondentia cæptis,
Ridiculumq; parant & opis, subeuntque laborem:
Sunt quibus vsque adeo crescunt primordia, longam*

Breuitati in exordiis consulendum esse.

*In reliquas etiam partes minitanti molem,
 Ut nemo assistens spectandum ducat, & aures
 Obturet, metu atque sibi, & subsellia linguat:
 Aut saltem si hunc religio teneat, ve pudor ve,
 Officij ve fides, populi, aut reuerentia legum,
 Omnia agit potius, quiduis meditat, & intra
 Se tacitus voluit placidas quam commodet aures
 Dicenti, attentos oculos, animumque fauentem.
 Iamque adeo vulgus, iam plebs, ignaraque turba
 Metiri didicit iam fastidire priora
 Verba salutantum sacro in sermone, nimis si
 Prolixa, atque nouo sint ostentata reperto.
 Ergo breue incipiat, pro tempore scilicet, atque
 Pro modulo cause dicende, ac quadret in ipsa
 Membra caput, quisquis nostris attendere curat
 Preceptis; namque huic etiam parere iunabit.
 Grandia preterea ne sunt exordia, magnis
 Ampullata modis, & vocibus usque petitis,
 Quae tundunt aures sonitu, sed sensa ministrant
 Exigua, atque animos fallunt sperantis ab alto
 Principio montis partum, ridendaque tandem,
 Aut quibus & caruisse velis spectacula promunt.
 Unde parens Latij tantumque furoris in illos
 Diffudisse animos? tam saeva que vulnera nostris
 Urbibus & populis ferro grassante Latinum
 Imperium vertisse feres? dictataque quondam
 Roma caput mundi trunco iacet inq, sepulto.
 Talia sunt nostris nonnunquam vatibus orsa;
 Cum tamen ardenti committunt proelia Marte:
 Ille timens magnos vadit fugiendo per agros,
 Alter equo sequitur per crura, & conijcit hastam.
 Ast aliter noster Chirofius, unica Bethis
 Gloria, Castalidum decus, atque optanda Poëtis*

Longa exordia & fastidium pariunt, & reliquis orationis partibus odium.

Probat experimēto quod dixerat: namque hodie nimis otiose sunt in sacris concionibus prolixae salutationes, quas vocant.

Modestiam in exordiis sequendam.

Exemplum tumidi & inanis exordij.

Exemplum exilis processus magno exordio non respondentis. Chirofij Hispanensis poëtae exemplo docet modesta exordia & altiores progressus maxime decere.

Mens

*Mens priscis, optanda viris, qui liberiore
 Eloquio nomenq; sibi famamq; pararunt.
 Nec satis in patria notus, tamen inclyta fama
 Buccina per Latium, per quos Germania fines
 Extendit, Gallos populos, extremaque nostra
 Hesperie auditur per littora, mirus utroque
 In genere, Hispanum seu tentet condere carmen,
 Humana & celebrare pius monumenta salutis
 Tartareo quondam partes ex hoste triumphos.
 Attonitas reddit mentes, & viscera sacris
 Ignibus ardere, & lachrymas diffundere cogit:
 Sine canat latum Gasca redeunte trophaum,
 Atque acie tantum visa, pavidumque tremore
 Pizarrum dare terga ferat, pacataque magni
 Littora Neptuni sauo vsurpata tyranno;
 Siue etiam clarum in sua carmina Pontion armis
 Aduocet, indomitis figentem colla iuuenicis:
 Argumento omni, atque omni mirabilis ausu,
 Non tamen inceptis turgentibus, atque maligno
 Progressu, potius grauis atque modestus in ipsis
 Principiis, prudens paulatim surgit, opusque
 In mediumque decens, & finem protrahit altum.
 Pontius Hesperio genus alto à sanguine regum
 Antiquo longoque gerens se stemmate dignum,
 Luditur hic, tenuem non dedignatus auenam.
 Dum tamen in tristes sedes Plutonia regna
 Inuidia tactos iuuenes descendere cogit,
 Nigrantes adeunt Herebi fuligine portas,
 Admotaque manu bis terque quaterque trementes
 Pulsant, ac magico tentant aperire susurro.
 Quid melius priscis dictum, quid pulchrius? ergo
 Principia omnino clara, atque modesta decebunt.
 Mox aliud tibi constat opus voluendaque moles,
 Sed*

A

B

C

D

E

F

Chirofius Hispanū
 poemā de Christi
 redemptoris passio-
 ne composuit, quod
 editum est, & à do-
 ctis & piis multum
 laudatum.
 Idem Chirofius Sil-
 uam Latinam de
 Gasca apud Occi-
 dentales Indos tro-
 phæo condidit, ma-
 xima ingenij dexte-
 ritate.

Aliud opus signifi-
 cat ab eodem Chiro-
 fio eleganti car-
 mine compositum
 in laudem Petri Pō-
 tij Leonij, qui ma-
 xima obstratos in
 arena tauros cele-
 britate apud Hispa-
 nos claruit: cuius o-
 peris exordium hic
 citatur in illis ver-
 sibus, A, B, C. dein-
 de progressionis ex-
 emplum ostendit
 in illis, D, E, F.

*Sed que non egeat tantis iam viribus, & non
 Postulet ingenij conamina tanta disertij;
 Ipsa trahit quoniam sese, paratque volenti
 Dicere, & ostendit formam certamque figuram,
 Et speciem fert ipsa sui, quam scilicet ornet
 Orator, proprioque parat componere cultu.
 „Hæc pars antiquis dicta est narratio; facti
 „Scilicet aut dicti series, ostensaque forma.
 Nam quæcumque forum admittit, vel concio plena,
 Oratorque agit at, sunt omnia factave dictave,
 Humane si sint causa, partesve decorum,
 Quas agis, in duplici natura hæc cuncta feruntur:
 „Dictum est, aut factum, quidquid cõcluditur orbe.
 Hanc partem res ipsa dabit, nec ab arte petendũ est
 Quid narres, quali ornatu dicenda parentur,
 Artis opus fuerit; quoniam querimonia vestit
 Interdum rem dum narro, quam narrat & alter
 Irato sonitu & verbis, fingit que loquendo
 Quos habuit prodesse sibi putat, induit unam
 Rem vario cultu, atque refert, Orator eandem.
 Hic facinus misero narrat sermone parentem
 Occisi, aut natum vultu præferre paratus,
 Inque reum culpas, & causam conijcit omnem:
 Et quæcumque reus peccauerit omnia profert.
 Ille tacet quæcumque sibi nocitura putavit;
 Et narrat factum leuius, sanasque querelas
 Fingit in occisum: sed crimina dirigit illuc,
 Vnde sibi delata videt, ipsum que nocentem
 Narrando innocuum penitus monstrare laborat.
 Ergo habuit quales deceat, pro tempore, proque
 Persona, & causa, Orator narrando subibit.*

*Ordinis imprimis esto non ultima cura;
 Temporibusque suis prudens distinguo cuncta,*

Quid

Narratio facti expositionem continet, quæ non tam ab ingenio, quam à veritate petitur: ea tamen veritas distinctio ne exornanda est.

Omnis controuersia circa facta aut dicta versatur.

De narrationis ornamentis.

Ordo maximè expetendus in narrationibus oratoriis.

*Quid primum, quid sit mediũ, quoque ordine tandẽ
Res fuerint gesta, ostendat: nam plurima lucis
Incrementa parant, series, & tempora, rebus
Dicendis, tantum & fidei venantur, ut olim
Commenta humani ingenij, meditataque rerum
Fabula & à doctis verba ementita pœiis
Ordine narrandi ac serie disposita decenti,
Et species veri magnas, laudemque pararint,
Atque fidem; tantum series iuncturaque & ordo
Dissimulant falsi, tantum mens nostra docendo
Afficitur certo diductis ordine rebus.*

*Hoc igitur studio dicas, ut tempora cuncta
Obserues & proponas, numeresque loquendo
Cuique suum, quo gesta patent: nam rebus in ipsis;
Ut nihil absque suo sit tempore, sic narratur
Nil bene temporibus turbatis ordinibusque:
Hoc agit historia scriptor; sed concio tota,*

Temporum & suc-
cessionis ordo ab
Historicis semper
exigitur.

*Atque etiam index audit quicumque profantes
Pescit idem iam Oratores, sed turba loquentum,
Et pueri, & vetula indocta, & quicumque paratis
Dicere quid, facilesque aures narrando cupiunt,
Natura stimulante solent distinguere rerum
Momenta, atque pari coniungere tempora ductu
Cum rebus, partemque simul componere utramque.*

Pœtas non esse a-
fritos legibus nar-
rationis; nam inter-
dũ à mediis rebus;
interdum verò ab
vltimis narrare in-
cipiunt.

*Libera sed vatum mens est, nec legibus illa
Paruerit semper nostris: namque altius audent
Transferri, quocũque animum sacra Musa vocarit,
Ducuntur stimulante Deo, & transcendere limen
Sape solent, nec natura, nec iam ordine sese
Includunt, medias interdum spiritus in res
Arripitur subito, atque mouet penetralia cantus
Intima, & incipiens ex gestis vltima tractat:
Inde in principium rursus diuertitur, atque*

Ordi-

Ordinis oblitus, rem complet, primaquē sēpe
 Fundamenta notat, nunc velox peruolat vsque
 In medium, textitquē suam narrando Camenam.
 Non tamen imprudenti animo peruertere totam
 Aspicias historiam, seriem quandoque canendo
 Negligit, ast tempus certum quo cuncta gerantur,
 Obseruat, redditquē docens, ut numina Diuūm;
 Quae quamuis nullis momentis subdita, nullis
 Temporibus subiecta, tamen quaecumque ministrant,
 Quae generi donant hominum, per tempora certa
 Disposuere, illis praesentia cuncta beatis,
 Paulatim nobis donantur, pro modulo, pro
 Exigua mentis captu, proquē ordine rerum.
 Id verò nunquam narratio negligit, immò
 Obseruare solent & semper tradere, siue
 Orator, seu gestorū rerumve probatus
 Scriptor, & historiae addictus, liberue poëta:
 Scilicet ut ratio ipsa locorum reddita constet,
 Depicta in propriis spaciis, seriemquē secuta,
 Quam tenuere rei momenta, quamquē viarum,
 Aut iter, aut ordo gestorū elegerat ipse.
 Siue per immensum pelagus scopulosquē sonantes
 Res fuerint gesta, aut per terram, flumina pingunt,
 Vel fluuios, siluas, fontes, puteosve perennes,
 Nil variare decet; sed cuncta in sede locare,
 Quam dederit natura parens: res nulla probare
 Tam solet historias, nec conciliare fauorem
 Atque fidem, quam certa loci pictura modusquē.
 Nec subito pelagus totum transcurrere debet
 Historicus, nec multa vna praeteruolat hora
 Millia terrarum atque viae, neque in aequore pingit
 Venantes catulos aprumquē, aut lustra ferarum,
 Nec pisces alit in terris, vitulosquē marinos,

Monti-

Docet poëtas non
 peruertere narrandi
 rationem, sed tēpo-
 ra obseruari ab illis,
 ita vt quae priuim
 gesta sunt, non pri-
 mum dicantur, sed
 tamen non tribuūt
 vltimo tēpori quae
 in primo sunt gesta.
 Deus quanuis tem-
 pori subiectus non
 sit, omnia tamē suis
 tēporibus disponite.
 non enim eodem
 tempore pluit, nin-
 git, serenat. & c. ita
 & Poëtae temporū
 rationem in rebus
 narrandis obseruat,
 Deum hac in parte
 imitati.

Quamuis rerumge-
 starum ordo non-
 nunquam negligat-
 ur, nunquam tamē
 locorum in quibus
 gesta res sunt, ordo
 & certa descriptio
 negligitur.

Chorographia plu-
 rimum ad narra-
 tionum fidem valet

*Montibus aëreis transmittat; pasqua leta
 Non petat in rupes, sterili neque querat arena:
 Nemo hac (ni portenta canat viresve deorum,
 Mutatasque vices rerum, signa adita celo
 Humanum doctura genus) pervertere debet,
 Nemo, inquam, ratio cui contigit, ullave sani
 Portio iudicij. Nam qua per nostra frequenter
 Regna libri aduntur, veteres referentia scripta,
 Errantesque equites, Orlandum Splandina Gracū,
 Palmerinūque duces, & cetera, monstra vocamus,
 Et stupidi ingenij partus, facemque librorum,
 Collectas sordes in labem temporis; & qua
 Nil melius tractent, hominum quam perdere mores.
 Temporis hic ordo nullus, non vlla locorum
 Servatur ratio: nec si quid fortè legendo
 Vel credi possit, vel delectare, nisi ipsa
 Te turpis vitij species, & fada voluptas
 Delectat, moresque truces, & vulnera nullis
 Hostibus inflicta, at stolidè conficta, leguntur.*

*Ergo loci ratio & nomen, speciesque, situsque
 Observanda tibi, memorique in mente tenenda;
 Et spatium, & natura etiam terræve marisve,
 Ut quadrent rebus narrata ostensaque factis:
 Hic ego non dubitem multum laudare docendi
 Partem illam, quam prisca homines intentaque fama
 Pectora liquerunt scriptis, dum singula lustrant
 Immense terræ spatia, & dum flumina tranant,
 Dum pelagique vias vestigant, stagnaque, portus,
 Quidquid & in toto norunt memorabile mundo,
 Depingunt formasque breves, facilemque figuram
 Orbis, & in partes disponunt, ut tibi tandem
 Non sit opus peragrarè maris terraque iacentis
 Difficiles nimium cursus; sed iam pede sicco*

Nunquam locorum
 ratio mutatur, nisi
 diuino miraculo oc-
 currente.

Dant ineptissimos
 fabularum libros,
 qui in Hispania le-
 guntur, frequenti
 titulo, Equitum er-
 rantium, quos vocant;
 utpote qui non ve-
 ritate modò, sed ar-
 te atque iucundita-
 te omni careant.

Geographiæ laus.

Iamquæ domi residens patriæquæ intentus amata
 Omnia perspicias latus loca, quæ tibi cumque
 Sint audita semel, siue illa illustria gestis
 Induperatorum, monumenta quæ prisca referuent,
 Siue loci genium, fuerit mirabile, raris
 Ostensis, seu quid teneant, quod fama frequentet,
 Nec visus mihi formam hominis nomenque tueri
 Quisquis in expertus pelagi nulloquæ labore,
 Sed facili studio cognoscere negligit orbis
 Mirandam speciem, partes, formasquæ, situsquæ:
 Namque hominis natura olim formata probatur,
 In pelagi & terræ imperium, totusquæ per ævum
 Mundus erat sedes nostra, atque armenta feræquæ
 Et volucres, & monstra maris, quæcunque sub undis
 Neptunus pascit, Triton Proteusquæ recensent,
 Nostra olim fuerant, nobis sunt edita cuncta:
 Quod si hominum crimen, si læsi numinis ira
 Tantarum imperium rerum fructusquæ, vetabant,
 Interdicta tamen non est vel notio nostris
 Mentibus, at potius sit commendata videndi
 Copia, vel saltem noscendi, ut scilicet ipsum
 Cunctarum auctorem rerum miremur, ut altè
 Crimina tam dulces nobis per dentia fructus
 Detestati, ipsas flectamus numinis iras,
 Et meliora etiam maioraquæ, dona petamus.
 ,, Hoc satis ad causas narrandas credimus esse,
 ,, Ut brevis, & distincta suis ut temporibus sit,
 ,, Atque locis: ut cauta etiam narratio rerum,
 ,, Partibus his constans, tibi quas prodesse putaris.
 Hæc tamen haud raro fuerit dicentibus olim
 Prætermissa; etenim cum res iam constet, & omni
 Indice se moto sese præferre videndam
 Possit, in experti fuerit consumere tantum

Homo in orbis do-
 minū formatus est;
 qui, tamen ob pec-
 catum possessione
 totius orbis detur-
 batus sit, non est ta-
 men ab orbis cog-
 nitione prohibitus.

Summa narrationis

Nonnunquam nar-
 ratio prætermitti-
 tur, cum scilicet res
 constat ipsa.

E Tempo-

*Temporis, ut tandem iam auditor dicat, id ante
Constiterat melius: namq̄ ipsi vidimus, atque
Adsumus, fuerit quare prudentia sepe,
Narrandi studio, cassoq̄ vacare labore.*

Quamquam narra-
tio aliquando prae-
teritur, nūquā
tamen propositio
præteritur. est
autem propositio
breuis oratio indi-
catus, summā eius
rei continens quam
Orator probare in-
tendit.

*Ast ommissa fuit numquam pars illa loquendi,
Quæ totum concludit opus, quæ finis agenti est,
Inq̄ vnā hanc omne & studium curaq̄ parantur,
Cuiq̄ orantis opes cuncta seruire iubentur,
Propositum dicta est Logice, pars scilicet illa,
Quam sibi proposuit dicendo quisque probare,
Sive breui ac tenui dicat molimine solum*

Propositio commu-
nis est Dialectico &
Rhetor.
Dialectice peri-
phrasia.

*Contracto sermone vsus, viresq̄ secutus
Dicendi, & veri nervos & pondera querens,
Qualem dicendi obseruant gymnasia formam,
Sive etiam maiore sono popularia tractet
Munera, perq̄ forum, per templa & pulpita latè
Exercere parat multis certamina verbis;
Affectusq̄ petat, vel vulgi pectora tentet,
Quidquid agat, quocūque modo quis dixerit, & qua
Arte, quibus verbis cumq̄, & quocumque tenore,
Propositum imprimis ostendit, propositumq̄
Collocat, obq̄ ipsum certat: nam finis agendi
Ipsū illud firmare fuit, dictisq̄ probare:
Hoc parat, huc tendit: nam qui proponere dictis
Neglexit certum votum finemq̄ petendum,
Non minus insanit, quā si undique comparet omnē
Materiam, atque trabes, cæmēta, & maxima saxa,
Aes, calybem, fabros, & marmora: nesciat autem
Quam molem sibi describat, quæ mœnia plantet,
Aedificet ue domum, turrim, vel pyramidem ue.
„ Ergo tibi proponendum sit semper, & vnum,
„ Seu tu multa petas, votum perducere ad illud,
„ Quod cupis imprimis expleri, hoc propositum sit*

Eadem quæ primo
propositio dicitur,
postremo conclusio
appellatur.

Cum

Cum factum infectumve paras ostendere quicquam, Propositionis summa indicatio.
Cumve optas fieri, cumve auersaris agendum:
Quidquid aues tandem vel confirmare, negasve,
Vel suadere paras, vel dissuadere, vocamus
Propositum. prima in fronte sermonis, idemq;
Cum confirmatum fuerit, Conclusio dicta est.

¶ Cura etiam, dum proponunt, fuit illa patronis,
Non ingrata umquam, sed maxima comoda semper Propositionem sequitur partitio, ma
Promittens, si quam causam, & quaecumque pararet quam afferens in
Dicere, dispositis monstrarent partibus, ac sic dicendo lucem.
Quidve tacere velint, vel quid tractare, professi;
Consulerentq; simul causa, totiq; corone;
Plurimum enim intererit, seu tu turbata relinquant,
Et caeco confusa modo, seu singula prudens

Disponas, quaecumque tibi dicenda parantur:
Hoc meus in templis nolim desideret umquam
Auditor, sed cum nos de pietate colenda,
De superum donis dicentes audiat, ante
Prauideat, quam multa sibi quam commoda rerum
Tractentur, si verba tamen non singula mente,
At capita & partes saltem, certa sq; figuris
Contineat, secumq; ferat, tacitusq; reuoluat.
Non omnes Villega tuum qui nomen & artem
Mirantur, quando magni sacraia templi
Ingressi sacrum prospectant fornice leua
Munus, & erectas in cultum Virginis aras,
Et templi effigies, quod Dorica sustinet Ancon,
Singula non omnes operis perpendere norunt
Momenta, & partes cunctas, connexaq; membra
Artis, & in minimis numquam fallentia rebus,
Naturaq; parem curam, similemq; decorem.
Ait amen in superos pietas concepta, tuiq;
Et studium, & laudes spectantum in fronte leguntur:

In concionibus sacris partitione necessaria est, ut auditoribus consuletur.

Probat reru partitionem & distinctionem plurimum iuuare auditores, qui quamuis singularum rerum & omnium ornamentorum capaces non sint, tamen precipua rerum capita secum referunt, quibus sibi consulunt. quod probat exemplo artificialis picturae, in qua quaedam ad monumentum rerum, quaedam vero ad artis admirationem pinguntur: in cuius picturae exemplum laudatissimum proponit opus Petri Vileghii pictoris Hispanensis, quod in templo magna sacratio D. Mariz de Loreto consecratum est.

*Quandoquidem cuius facile est cognoscere viuum
Virginis os, pueriq; sacri salientia membra,
Ipsum praterea diuini infantis alumnum
Felici puerum gaudentem ducere dextra,
Ceteraq; exiguo in spatio conclusa, quibus iam
Iam manus inuideat. Paphus celebrata tabellis.*

Illud in hoc genere & cupio te discere lector,

*Quod breuiter lucem admoueat, ducatq; paranti
Partiri, & gratis ostendat partibus vti.*

Omnis cura tibi cum vis partire, laborq;

Sit primum statuisse modos, momentaq; cause,

Quaq; tibi imprimis fuerint communia & hosti,

Quaq; vltro concessa velis, nec tendere contra

Coneris: cum sint cunctis manifesta, nec illa

Posse negare datur, vel nil concessa nocebunt.

Hac primum statuas breuiter, breuiterq; remittas,

Vt facile hac donare feras permittere & hosti.

Prima igitur pars hac dicta est Seiunctio, cuius

Officium cause admissas seponere partes,

Alter a cura tibi sit, quas tu vis ipse tueri,

Exposuisse prius partes, breuiterq; tulisse,

Et numerasse etiam, docilis sic namq; paratur

Auditor, facile atque tenet molimina cause:

Hac mihi posterior pars est Diuisio dicta:

Vt si concedat mortem genitricis Orestes,

Sed neget esse scelus, promittens acta parentis

Dicturum sese, thalami violata iugalis

Iura, & adulterium, patris & crudelia fata,

Atque nephas legem sociam prodentis amici.

Tertia dicentem sequitur, sed maxima cura

Confirmare meas causas, intentaq; dictis.

Constabilire, omnes vires hac poscit, opeq;

Argumentorum nervos & pondera, quaq;

Arma

In partitione illud obseruandum est, vt proponamus quid nobis cum aduersario commune, quid concedere velimus, quid non: quam partem Seiunctionem, vel Separationem vocant Rhetores.

Seiunctio.

Distributio, est singularum quas probare conamur partium certo ordine collocatio.

Tertia orationis pars est Confirmatio, de qua hoc in loco.

*Arma parat ratio, & vis inuenit ipsa diserta
 Artis, in hanc videas obnixè incumbere partem,
 Et studium mirere illud vigilemq; laborem,
 Et trepidatē operam, quā Rhetor præstat anhelus
 Undique dum munit causam, dum fulcit & altè
 Aedificat vallum, dum propugnacula plantat:
 Ne quid inexpertum, non tentatumq; relinquat;
 Scilicet ut causam firmetq;, animosq; fidemq;
 Conciliet, veramq; probet partem, aut potioris
 Momenti, superetq; ipso certamine causam
 Alterius, quicumque paret contendere contra.
 Hæc pars à nostris iam Confirmatio dicta est
 Causidicis: huic tota subest contentio, quando
 Hic rationis opes, atque hic victoria partis
 Principis humana mentis proponitur: ergo
 Huic multum incumbas Orator, quisquis haberi
 Doctus amas, immortale, & per secula nomen
 Queris, & à nullis culpanda relinquere doctis
 Scripta, pares vulgo affectus mentisq; quietæ
 Impulsus, ratione pares peruincere doctos.
 Hanc partem gemino potis es soluisse labore,
 Nec sequitur plures curas Orator agendo,
 Dum parat & causam firmare, & viribus ipsam
 Constabilire suis, primum est producere multa
 Argumenta locis, tibi quos signauimus ante;
 Nec vacat hos cursu rursus monstrare peracto:
 Sat puto teq; viam & vestigia cuncta notasse.
 Altera cura tibi fuerit, quacumque pararis
 Argumenta, sua ut deceat finxisse figura,
 Atque modo tali, qualem ratio ipsa loquendi
 Exigat: hæc etenim momenti maxima pars est,
 Scire quibus torquere queas tua tela modis, ut
 Viribus, & cunctis facile ut sis dexter in armis.*

In confirmatione
 proposita est victo-
 ria intellectus, qui
 humani animi po-
 tissima pars est.

Docti rationibus
 superantur, vulgus
 affectibus.

Confirmatio dua-
 bus rebus perfici-
 tur, argumento &
 argumentatione.

Argumentatio, est
 argumenti in debita
 figura & certo mo-
 do dispositio.

Argumentandi rationem & usum gymnasticis maximè docent.

*Hanc assueti tibi dederint gymnasia partem,
 Illic nam iuuenum ratio exercetur, & illic
 Ludicra proponunt Logici certamina, causis
 Grande operaprecium in veris factura, nec usquam
 Palladia meruit quis maxima premia palme,
 Ni docti primum deductus ab arte magistri
 Ingenij leuibus vires exercuit armis
 Edoctus iaculum torquere, & cedere, & hostis
 Oppositiq; minas atque intentata cauere
 Vulnere, quaeque fuga fuerint momenta, quibusq;
 Temporibus premere, & constanti pectore pugnam
 Clamoresq; truces, atque ardua cuncta subire?
 Non igitur magnos debet contemnere ludos
 Orator, doctisq; operam prestare magistris,
 Quisquis erit qui nostra legat, nostrisq; moneri
 Consiliis putat esse aliquid: nam si modo non te
 Quicquam aliud possint gymnasia docta iuare,
 Illud non magnum credas dignumq; peritu,
 Quod trepidantem animu confirmant, quæq; pauore
 Ingens turba solet dare circumspecta volenti
 Dicere, seu quicquam in medium proponere, nullus
 Hac timeat, primis quicumque assuevit ab annis
 Certare in magnis ludis grandemq; coronam
 Doctorumq; senum cernat, iuuenumq; virentum
 Ora, & amicorum cæuis peccata paratos
 Seruare, & lapsum exiguum ridere sodalis;
 Despiciat tamen hæc cuncta, intrepidusq; ruborem
 Exuat, & dicat, maioremq; esse cateruam
 Iam cupiat, vacuæ ac doleat subsellia partis.
 Argumenta igitur dicendi quarit nostris
 Præceptis, loca cuncta tibi monstrata notabis,
 Eruerisq; & opes ingentes, commoda magna:
 Illa tamen qua formentur ratione modog;*

Laudat scholasticas exercitationes, tum ob multæ, tum etiã quòd in illis pudor ille rusticus exiur, qui in rebus agendis & frequentu conuentu obesse solet.

Dicit Poëta se locos proposuisse unde argumenta eruntur, qua autem ratione hæc in argumentationem componantur non esse suum præcipere, sed didacticorum, & eorum, qui in scholis versantur.

Consule

Consule doctores Logices, qui cuncta docebunt
 Argumentandi molimina, certius illos
 Hanc partem tractare vides, breuibsq; docere
 Exemplis, breuibsq; modis: nam semper in arctum
 Proponunt contracta tibi argumenta, sed hac tu
 Liberiora dabis. namq; hac contracta loquendi
 Forma valet partem rationis vincere, sed non
 Afficit interdum, ac visa est nimis arida multis,
 Conuenit atque scholis tantum, quibus usq; laborant
 Discipuli sermone breui perdiscere multa:
 Nuda igitur ratio ac tenuis proponitur illic,
 Verbaq; parca nimis, tantum referentia rerum
 Naturam exiguo molimine, nudaque ab omni
 Ornatu, nostro presertim tempore, quando
 Angustè effertur quauis sententia, quondam
 Ipsa hæc liberius multo grauiusque fluebant:
 Constat Aristotelis libris, potiusque Platonis,
 Plutarchi, atque etiam scribentis multa Galeni,
 Quos simul vtilibus videas incunda parare,
 Et res miscentes doctas & dulcia verba.
 Et refert multum id, nam libera pectora tangunt
 Impulsu dulci dicendi, & vincere mentem
 Conantur, redduntque bonos doctosque vicissim
 Discipulos, moresque regunt, animu quoque lustrant:
 Hinc doctos iuuenes videas, qui plurima passim
 De rebus didicere sacris, de moribus usque
 Plurima: sed tenui ac dura sub imagine vocum
 Hæc didicere, nec integris sunt moribus ipsi,
 Nec populos sermone queunt perducere in alta
 Mcenia virtutis, vel vitæ exempla probare.
 Non igitur sola est ratio discenda, sed omni
 Dicendi ornanda est specie suauisque decore,
 Ut placeat, subeatque iuuans penetralia nostri

Scholastica disputa-
 tandi forma nõ tan-
 tum ad persuaden-
 dum, quantum ad
 docendum apta est.

Comparat antiquã
 disputandi formam
 cum ea quæ nostræ
 tenetur tempore.

Doret dialectici ser-
 monis ariditatem
 in causâ esse, vt iu-
 uenes qui in scholis
 versantur etiam si
 eruditi sint, mori-
 bus tamen sint ue-
 ligentiores. i. iure
 contingendam esse
 sermonis elegantiam
 cum veritate.

*Pectoris, atque paret sedes, intusq₃ medullis
 Hereat, ut nullis vellatur viribus; inde
 Membra regat, cogatq₃ sequi pulcherrima quaque:
 Hoc meus Orator curet, rationis habere
 Fundamenta, modos logicos, formasq₃ disertas;
 Liberiore tamen campo spaciatur, & ipsam
 Non sit contentus rationem vincere, tentet,
 Tentet & hanc partem mentis, que libera nobis:
 Et iuuet imprimis sensus, specieq₃ loquendi
 Alliciat, gratis commendans omnia verbis.*

Voluntatis descrip-
 tio.

Cōfirmationis par-
 tes tres: prima est at
 gumētorum copia,
 argumenta vel vera
 vel saltem probabi-
 lia sint.

*Confirmare tribus continget partibus, una est
 Undique collatis causa fulcimina rebus
 Atque fidem prestare tue, quocumque probari
 Posse putes, illud non pratermittere, quamuis
 Non manifesta tibi reddatur causa, tamen sit
 Iuncta probabilibus rebus, quas scilicet ipsa
 Aut ratio dederit causa, ingeniumve paravit
 Undique, & in tempus presens produxerit, ut sic
 Ipse fidem faciens vincas, palmamq₃ reportes.*

Alteram confirma-
 tionis partem pon-
 dus appellat, cum
 scilicet validis argu-
 mētis & certissimis
 probamus, ut certū
 a probabili distin-
 guatur.

*Altera pars causam firmandi est, optima rerum
 Ponere non ullos ictus metuentia duos
 Fundamenta, quibus connixa est causa, negari
 Quæ nequeant ullis rationibus, atque perire,
 Hanc confirmandi faciem, que viribus usque
 Nititur eximius, poteris tu dicere pondus,
 Pondus enim causa est magnum, nec cedere doctum.*

Tertia confirma-
 tionis pars est Firma-
 mentum, cum ad-
 uersarij probatione
 labefactamus.

*Sed confirmandi pars tertia Firmamentum est,
 Quæ nostrum non fulcit opus; sed concutit hostis
 Crebro collidens fundamenta impete, nec non
 Ictibus assiduis, inimicq₃ tela retundit.*

Exemplo præceptū
 illustrat; labefactat
 enim Lutheri ratio-
 nes, quibus suā infa-

*Ut si se vitius offensum saepe queratur
 Lutherus, & quædam non dissimulanda videri
 Christicolūm populis, consingere qualia multa*

Ipse solet causas pratexens turpibus ausis
 Criminibusq₃ suis, dicens quod scilicet illum
 Vita sacerdotum quorundam offendit auara.
 Accusator ego contendam: crimine turpi
 Non careas Martine tamen; namq₃ omnia legum
 Iuraq₃ fasq₃ vetant, paucorum crimina multis
 Obijcere, & nullo discrimine perdere cunctos.
 Magna sacerdotum pars est, (quod & ipse negare
 Haud poteris) quibus officij est non infima cura,
 Qui sanctè pureq₃ colunt mysteria Diuûm:
 Vnde nephas tantum, confundere protinus omne?
 Esto igitur, non iusta quidem sit vita malorum,
 Nempe sacerdotum; sed quis tu Luthere vindex?
 Num desunt sacriq₃ Patres, sanctusq₃ senatus?
 Num supremus abest iudex, num denique iura
 Non sunt, quæ iubeant diros punire nocentes?
 Horum nempe fuit, cunctos quos vindice poena
 Nouissent dignos compescere, premia dignis
 Reddere, cuique suum ius & seruare decebat.
 Stulte quibus causis aut quo vesane colore
 Criminis euites aciem, scelerisq₃ notari
 Effugias? si cuncta Deum tu iura hominumq₃
 Confundis? si iudicibus Patribusq₃ relictis
 Seditioe graui conturbas omnia? nec vis
 Pontifici parère sacro, nec legibus vllis,
 Exemploq₃ tuo ac verbo vis cogere vulgus,
 Imperiumq₃ auersari, & contemnere cuncta
 Iura hominum, diuina etiam sanctumq₃ timorem
 Spreuisse, & laxas vitis effundere habenas.
 Scilicet hoc pietas fuit & prudentia magna,
 Atque sacerdotum compescere crimina? nullos
 Esse sacerdotes, nullum voluisse senatum,
 Pontificem nullum, pratorem denique nullum,

niam honestare hereticus ille, conatus est.

Lutherus sic confirmat: Videbã multa in populo Christiano geri, quæ mihi visã sunt indigna Christiano nomine. Rationem Martini sic labefactat Poëta: Paucorum crimina non sunt omnibus afferenda; hoc enim maximè iniustū est. tu paucorum crimine omnes dñas, ergo iniustissimus es.

Aliud firmamentū: si maximè verum esset quod dicit, tamè tuum officium non erat vindicare. sequitur ergo te no uarum rerum cupiditate impulsū, maximos tumultus excitasse.

Colligit impium & imprudentissimum fuisse Lutherum. ab euentu arguit sic: Cùm tu omnes sacerdotes & pontifices de medio tolle-

re coneris, sequitur
te noluisse Christia
nos mores corrige.
re, sed perdere: vn-
de consequens est
te mentiri.
Inuehitur in Luth-
rum, quod maiore
confusioem in re-
ligionem intulerit,
quam quæ apud in-
feros est.

*Vindictibus populum priuare, ac religionis
Vincula discutere, ac mundum sine legibus esse.*

*Quod nec in infernis sæui penetrabilibus orci
Posse manere putem: nam quamuis ordinis illic*

Nulla subest ratio, quamuis confusio cæca

Illic sit, sua iurata tamen seruantur & illic,

Nec temere quisquam tenebrosi in carceris antro

Aut patitur pœnas sæuas, aut tristia damna:

„Omnia sunt firmata suis iam legibus, absque

„Legibus ipsa etiam Plutonia regna perirent.

„Tres igitur sunt hæ quas confirmatio partes

„Vcrsat agens: est una fides, est altera pondus,

„Est firmamentum, quod semper percutit hostem.

Confirmat. Rhetor formis persæpe duabus

Interdum formans geminis dicenda figuris,

Quas disceptandi docta traducit ab arte;

Ille quidem sæpe à simili vel compare rerum

Natura accumulatur, quæ non timet esse neganda:

Hæc ubi constituit, studioquæ latente probauit,

Proposuit prudens hosti, iussitquæ fateri,

Protinus incantum inuitumquæ opprimit, atque

Propositam trahit in causam, & concedere cogit.

Hæc nostris logicis Inductio dicta figura est,

Sunt qui exempla vocent. Sed nos exempla vocamus.

Quando à personis personarum quoque gestis

Argumentandi vires inducimus: at cum

Ab reliquis rerum naturis pondera, vimquæ &

Argumenta trahis, simplex Inductio tunc fit:

Hanc sequitur natura magis formamquæ frequentat

Sæpius, & minimum pars hæc producitur arte:

Nam facile & pronum est inducere: rustica turba

Et pueri inducunt, dedit hoc natura benigna

Omnibus expositum; quare & vis maxima in illo est

Ordi-

Summa.

De figuris quibus
Orator in confir-
mando vtitur: duæ
autem plerumque
argumentandi for-
mæ sunt, altera est
inductio, cum argu-
menta prudenter ac-
cumulamur, & ita
disponimus, vt ab
aduersario conce-
dantur; ex quo se-
quitur concedende
conclusionis neces-
sitas.

Quid inter indu-
ctionem & exem-
plum differat.

Inductio minus ar-
tificiosa est, sed ad
probandum fortis-
sima.

*Ordine, nec Veneris minimū minimumque decoris.
 Altera forma licet natura in fimbis orta est,
 Artis habet magnam partem, ingenijque disertum,
 Et vulgo semota magis, doctis que propinqua,
 Non aliena tamen penitus, non abdita vulgo:
 Namque usus persape monet, tractatque frequenter
 Hanc formam pueros inter, turbamque minorem:
 Ut credas e natura radicibus ortam:*

*Hac nomen vulgare tenens a fonte sororum
 Auersum, cupi efferris numeris pedibusque
 Aptius, unde illi vates Collectio nomen
 Fecerunt, Gracas perdocti exponere voces.
 Ergo tribus constat collectio partibus; una est
 Maior, habens claram lucem, rebusque probandis
 Conueniens: sequiturque minor, qua assumptio multis
 Dicitur, assumens quam vis conuincere partem.
 Tertia pars vulgo logicis Conclusio dicta est;
 Dicta quoque a multis intentio saepe Poëtis.
 Has tibi ieiuno tradit sermone diserta ars,
 Quam Logicen dicunt, tantum confingere sucta
 Argumentandi nudas sine robore formas;
 Quas ubi Rhetoricis Orator saepe figuris
 Ornauit, dicens, verbisque modisque decoris
 Exhibuit, tantum Veneris praeferre videntur,
 Ut cunctos moueant sensus, ducantque trahantque,
 Ac rapiant cunctos, cunctorum pectora pulsent:
 Ipsum praeterea logicum magnamque probandi
 Artificem fallant; miratum tanta decoris
 Munera, qui non agnoscat sua fila, suum nec
 Inclusum sentiscat opus, sat Rhetoris omne
 Esse putet: tantaeque exardeat artis amore.
 In genere hoc illud cupiam te aduertere lector,
 Sape aliquam partem studio properante relinquere*

Huius

Altera argumenti
 di forma ratiocina-
 tio, à Poëta Colle-
 ctio appellatur, vo-
 ce è Græco verbo
 Συλλογισμῶ
 traducta.

Collectioem vo-
 cat, alludens ad illud
 Persij: Mendose col-
 ligis, inquit Et lu-
 uenal. Cōtinuò me,
 cum sic collige.
 Ratiocinationis
 partes secundum
 peripateticos tres
 sunt, maior siue
 propositio, minor
 siue assumptio, con-
 clusio quam com-
 plexionem vocant.

De Enthymemate,
 quod & ipsum ra-
 tionatio, sed trun-
 cata est, altera ex
 duobus prioris par-
 tibus deficiens.

*Huius, qua nobis dicta est collectio, forma;
Sive quod id ratio variandi postulet ipsa,
Seu vehemens petat id dicentis & impetus, ut qui
Festinet, damnetq; moras, & feruidus hostem
Urgeat, Enthymema genus hoc dixerere priores,
Nec genus aduersum est primis, ast curta secundi
Et contracta modo species, sed viribus una:
Ac librata pari momenti pondere, tantum
Commoda & ad facilem captum & torquerier apta.*

De elocutione, quæ
propria Oratorum
est.

*Artis opus propriū tandē, & pars optima restat
Nunc referenda mihi, cuius sine munere nullus
Orator dicendus erit, fortasse disertus
Quisquam erit, inuentis felix, atque ordine felix,
Ceteraq; ingenij teneat præconia, laudem
Orantis tamen huic numquam concedere nostra
Musa velit, quicumque caret vel lumine tanto
Dicendi: huic parti nomen fecistis Athena
Sæpe ῥῥῆσις, quam Romano sermone vocamus
Eloquium, siue huic affinia nomina voci
Tu tecum meditère, meis non apta Camenis:
Nec faciles cessura pedes in vincula nostri
Carminis, obliquo cupiam seu tendere casu
Retia, vel cupiam ductu præcludere recto,
Effugient quocumque modo, labentur, & arctos
In numeros numquam venient legemq; seueram.
Unum igitur nomen, quo rem nos sæpe vocamus,
Sit satis eloquium, dum rem cognoscimus ipsam,
Et partes, viresq; omnes numeramus; id est, quod
Conandum institui, non artis nomina cuncta
Tradere, sed facilem ac dulcem pede carminis artem
Efficere, at voces & nomina tu tibi magnis
Cuncta voluminibus quares, queis prisca virorum,
Et noua queis constat sapientia, protinus artem*

Eloquium in car-
mine quadrat; elo-
cutio autem non
quadrat neque in
recto casu, neque
in obliquo.

Cum

Cùm teneas nostram, mox cunctas consule chartas:
 Eloquij præcepta tibi discenda paramus,
 Quam partem certè Orator sibi vendicat unam,
 Cætera fortassis natura aut munera dicas,
 Aut accepta alius referantur ab artibus: ast hanc
 Qua eloquimur partem nulli debere fatetur
 Orator, nisi Rhetorica studioq; perenni
 Dicendi: hos tantum est assueta agnoscere semper
 Nec fines alios emensa est, prima tuetur
 Limina, priuatosq; lares; sed nomina tanta
 Hic habet, ut meritò orandi sibi præmia palma
 Sola olim tulerit, tantum & dicendo valeret
 Quisque, huius quantum partis Veneremq; modūq;
 Perciperet studio ac usu, atque in publica ferret
 , Comoda, finis enim cunctis hic artibus vnus.
 Totum igitur genus hoc nostro quod nomine & arte
 Dicimus Eloquium, cuius momenta putamus
 Maxima, non multis id constat partibus; id tu
 Mente animoq; queas facile ut comprehendere: namq;
 Membra duo eloquij formam totamq; figuram
 Perficiunt, vnum est selectis omnia verbis
 Dicere, queq; tua non sint nimis absõna lingua;
 Sed tu Romano cupias, seu dicere Graio,
 Hispanumve forum dicens Gallumve frequentes,
 Seu magis Hetruscam cupias impellere gentem
 Dicendo, seu Germanos de religione
 Compellare pares: namq; omnibus omnia linguis
 Artifici proferre modo prohibet nihil, & si
 Barbara, & à nostro nimium distantia celo
 Gens fuerit, Græci penitus rudis atque Latini
 Sermonis, tamen hæc numquam fraudata loquendi
 Usibus egregiis, ipsorumq; auribus apto
 Verborum dulciq; sono, suauiq; lepore.

Artium omnium
finis, vtilitas pu-
blica.

Elocutio duabus
rebus constat, ver-
borum & senten-
tiarum elegantiâ.

Nullam esse linguâ
quæ eloquentiæ
non sit capax.

Probat in barbaris
linguis elocutioni
locum esse, Hercu-
lis Gallici exemplo

*Herculeum quondam eloquium mirata vetustas
Gallica, qui potuit propellere pectora dictis,
Inque aures docta connectere vincula lingua,
Frenaque in immanes populos, queis tota moueri
Turba hominum, vocisque sequi moderamina dicta est.
Barbara Theutonicis lingua est, collisaque multis
Partibus, & nostris omnino dissona verbis;
Sed tamen inuenit dicendo verba modosque
Lutherus, heu dirum nostro quoque tempore monstrum;
Religionis onus, pestis teterrima sancta:
Quemque Giganteo conceptum semine tellus
Sua paraturum in sanctos molimina diuos
Aedidit, anguineo perfundens ora veneno:
Hic ergo inuenit dicendo verba modosque,
Queis falsum suadere nefas, corrumpere Christi
Fus potuit, populosque suis erroribus actos
Precipiti Stygios cursu propellere in omnes:
Tantum igitur studium lingue patrique leporis
Contulit huic, quamuis vocum sit barbarus usus,
Ut non vera, tamen turpi temerarius ausu
Suaferit, & multis populis persuaserit, usque
Ad gladios ignesque rogi, & discrimina mortis
Maxima, que nostro perpeffos cernimus auo.
O superum veneranda cohors, auertite vestris
E populis immane nefas, diramque furorem,
Ne serpat contacta lues, atque impleat orci
Non exoratas undas, Stygiamque paludem,
Inque ipsum sceleris tanti fraudisque nephanda
Auctorem extremo conclusum carceris antro
Fulmina, tela, faces sanas, ignesque perennes
Et volucres, furiasque omnes, atque omnia tandem
Tormenta, & tristes cunctas immittite penas.
Sed redeo, ne dum commotus pectore acerbo*

Probat idē Lutheri
exemplo, qui cum
non doceret veri-
tatem, tamen ob e-
loquētiā Germa-
nis suam lizrefia
persuasit.

Exclamatio eum
deprecatione.

Tot maledicta, tamen minus hac explemtia mentem,
 Accumulem. Dabitur tempus, quo falsa professos
 Confringam, validisque impugnem multa lacertis.
 Tu tantum dux esto meis Christe optime votis,
 Nazaridum decus aeternum, verique bonique
 Auctor, & infernis numen trepidabile regnis.

Eloquij pars una tibi constabit in ipso
 Verborum satis electo curaque petito
 Iudicio, neque enim tibi qua sese obuia cuncta
 Obtulerint, mox admittes, cupiesque referre:
 Multa tibi pensanda prius, voluendaque multa,
 Ut referas ipsis coniuncta & commoda rebus;
 Cuncta quidem nouisse volo, vel & ultima nostrum
 Verba Oratorem, tamen hac sibi condita certis
 Discretisque locis cupiam, si quando parabit
 Dicere, ut inueniat propriis quadrantia causis.
 Nulla etenim vox esse queat, modo prodita constet,
 Et certo signata usu, qua sola vagari
 Debeat, incerta aut nulla sociabilis ansa,
 Sunt propriae sedes cuique, & loca commoda cuique.
 Hac igitur voluenda tibi non ultima cura
 Traditur, in nostram quisquis diuerteris artem,
 Ut tibi cunctorum verborum regula certa
 Constet, & ad qualem legem, sinemque, modumque
 Pertineant, prudens discernas; inque tuum ius
 Dispositis promenda locis tibi cuncta recondas:
 Tum metire, suo cum tempore res petet ultrò,
 Quae rebus quadrent ipsis, iungantur & apte,
 Ne rerum pars nuda breui sit nomine, & ultra
 Promineat tenuis spectanda & voce minore,
 Eleuet atque graues causas, & pondera rerum,
 Neu maius nomen grauiusque & viribus impar
 Indueris rerum, ex nano faciendo gigantem:

Prior elocutionis
 pars, verborum cle-
 ctio.

Vocum omnium
 cognitio tenenda, sed
 iudicio estimandū,
 quae verba quo in
 loco quadrent. vna-
 queque enim dicitio
 suam habet sedem.

Magnis rebus mag-
 na, mediocribus
 mediocria, exiguis
 paria verba sunt
 accommodanda,

Nec

Nec deceat: sed & ipsa suo cum nomine parua
 Res cadat, inq̄, sinu pendens reuolutaque lato
 Ridiculam speciem, vanum quoque praebeat usum.
 Verba igitur grauibus rebus quadrare recusant
 Exigua, & vitium magnūque admissa ruborem
 Concipiunt, summas non attingentia partes.
 At contra leuibus rebus componere magna
 Nomina ridendum est, ceu tentes fundero longis
 Utribus humorem exiguum, sonat intus, & vsque
 Vertitur, extremas semper versatus in oras.
 Cetera vel vento complex, vel inania linquis.
 Sint tibi nota prius dicenda orandaque cuncta,
 Alter & inde labor, quo sint sermone ferenda
 Prospicere, & paruis componere tantula rebus
 Nomina, sed grauibus rebus coniungere magna.
 Verba pares, formis spaciisque capacibus apta.
 Si mediocris erit res, sint mediocria uocum
 Pondera; ne, quando describis praelia, propter
 Arbusta & salices glaucas lymphaeque liquentes
 Inter barbato hircos capreaeque fugaces
 Hac pugnare feras quam forti pectore & armis:
 Sed prestare canas saltu cornuque ferire:
 Neu rursus regumque ducumque micantia dicens
 Pectora, bellorumque vices, & vulnera saeva,
 Hic, dicas, fugit, hic currit, contingit, & illum
 Percutit, atque manus imponit, calce feritque.
 „Natura inuenit res nobis, nomina rebus
 „Commoda nos ratio atque usus reperire coegit.
 Iudicio querenda igitur, causisque probanda.
 Sed tamen & propria voces & nomina lingua
 Querere praemoneo, peregrinaque cuncta cauere
 Absona sermoni, & nimium distantia vulgi
 Auribus, illa etenim non intellecta parabunt

Exemplis illustrat
praeceptum.

Magnis rebus mag-
na aptantur verba.
Humilia verba in
magnis rebus ut
deceant.

Utile nil, laudis dicenti præterea nil,
 Tantum affectantis nomen sesequæ parantis
 Ostentare alias voces & nomina doctum;
 Quod vitium fuge tu, quisquis mea carmina laudas,
 Atque artem cupis orandi pertingere. Nam cur
 Si suadere paras alijs res, uteris istis
 Vocibus & Delio dignis interprete, vel quas
 Respuat, elusum dum sese indicat abs te,
 Auditor, tamquam cupias ostendere, voces
 Quas tenet is, nimium communes, te modo doctum
 Produxisse novas, quas non intelligat ipse?
 Sic nuper iuvenes vanissima pectora nostri,
 Quorum forte tibi sunt cognita nomina Gaspar,
 Nescio quid magnum egregiis virtutibus ausi,
 Scriniaquæ & folles defraudauere paternos,
 Atque auri quodcunque senex contraxit auarus,
 Eripiunt, cunctasquæ parant inuisere partes
 Orbis, & immensos terra pelagique labores
 Durare, ut tandem rerum prudentia maior
 Visendi studio doctis cupidisque paretur;
 Neue domi segnes rudis atque inopina senectus
 Occupet, & vitam videantur ducere inertem.
 Italiam fato profugi Ligurinaquæ vix dum
 Littora calcarunt, cum iam remeare, laresquæ
 Exoptant proprios saturi fessique laborum,
 Dulcis amor patriæ, patriam repetamus amici,
 Desertosquæ focos, & dulcia fercula matrum,
 Quas nimis heu mæstas facimus, lachrymasquæ peren-
 Cogimus & tristes pro nobis edere planctus. (nes
 Iam satis audendo terraquæ, marisque, repertum est,
 Dum vaga ter Phœbes minuit, ter cornua complet:
 Iam tribus (heu nimium) lunaribus absumus annis.
 Talibus inde domum dictis patriamquæ reuifunt,

Iranie,

Annis Lunaribus, id
est, mensibus.

*Miranturque alias facies, & pondera rerum
Mutata, & quas virides liquere profecti
Arentes nimium mæsses canescere, quòdque
Creuerit in longos tunc nata cucurbita ramos;
Iamq; nimis docti inuenes rerumque periti
Nil nisi inauditas voces, noua nomina rerum
Italico accentu crepitant, damnantque paternos
Sermones, & verborum formamq; struemq;
Nostrorum inuidiamq; mouent, cum cætera turba,
Turba puellarum & inuenum mirata loquentes
Suspicit, & tales iam concrepat anxia voces.*

Redit ad commen-
dandam sermonis
puritatem.

Quando nouis ver-
bis utendum sit.

*Nostra sit, at numquam sermonem linquere cura,
Vocibus & patriis cuiusuis dicere linguae;
Nec nisi vel rerum nouitas, cum nomina resque
Sunt aliena, nihil noua nos inducere cogat:
Vel saltem si pulchra subest sententia linguis
In reliquis, veniam possit concedere quisquis
Audierit, sed rara tamen, que præbeat usum,
Nec sese ostentans, sed factis commoda nostris,
Atque decens & mox dictis clarescat ab ipsis.*

Quis fructus perci-
piatur ex nouarum
vorum affectatione

*Quisquis eris vocum nimium studiose nouarum,
Dedecus inuidiamque tibi denuncio, si non
Sint accepta tuis inuenta vocabula curis;
Et modicam laudem, si sint accepta; parabis
Vitare ingentes igitur cassosque labores.*

De verbis antiquis,
quæ teous ea pernit
catur.

*In verbis tamen antiquis est gratia maior
Et grauitas, si rara etiam selectaque si sint,
Nec cura suspecta nimis, sed credita casu
Oblata, aut proprio dicentis cognita in usu.*

De verbis cõpositis.

Græci felices in cõ-
ppendis veris.

*Compositis seruanda eadem ratioque modisque;
Unica compositis felix est Gracia verbis
Pluribus una modis voces committere multas
Ausæ, sed obtinuit longo usu, dum sibi laudem*

Ambitio-

*Ambitiosa parat, dum multaque dicere tentat.
 Has sibi diuitias inuidit cetera turba
 Linguarum, parcat multum componere sermo
 Nomina Romanus, tantum compingere verba,
 Non tamen & temere assuetus, nam temperat, & se
 Cogit in angustas leges, contenta paratis
 Vocibus, inuento cuius inimica recenti.
 Itala lingua quidem vocum splendore, modisque,
 Et numeris diues, tenuis componere tantum.
 Gallia nominibus doctas imitatur Athenas
 In componendis. Germanica barbara nobis
 Ignota, & de qua nullum promittere possum
 Iudicium, tantumque paro proponere linguas,
 Quas didici, & teneo. Patriy sermonis egestas
 Nulla quidem, quamuis multis Hispania linguis
 Diuisa est, at cuiq; tamen sua munera sunt sat,
 Copia nulla deest verborum, nullaque rerum,
 Dum modo non desit qui recte deligat usus,
 Sed nimium tenuis concessa licentia nobis
 In componendis tum verbis tum ve nouandis:
 Utere iudicio in cunctis, penitusque memento
 Orandi non esse tibi leue munus, ut inde
 Securo liceat dormire, & stertere in aurem
 Utramq; : at nimio studio curaque paranda
 Multa tibi non res solum, sed nomina, voces
 Multimode, quorum causas & pondera doctus
 Prospicias, & certa pares in tempora, quidquid
 Perpensum lectumq; tibi vel compositum sit.
 Nam quo alio speres pacto peruincere cunctos
 Dicendo, magnamque tibi contendere palmam?
 Cum pariter valeant omnes coniungere voces,
 Et motus & cuncta animi meditata referre,
 Si non assiduam curam, instamque laborem*

Latinis præter verborum ex propositionibus compositionem res admodum compeditorum est usus.

Italorum verborum ratio.

Gallicae voces, quales.

Hispanorum verborum ratio & natura.

Es diligentior esse debet cura bene & ornate dicendi, quo plures hoc munere superandi sunt. Namque loqui omnibus datum est hominibus, bene autem loqui his solum, qui studio & cura ceteros superato studant.

*Impendas verbis ac rebus protinus illis,
 Qua temere & nullo studio profundere nouit
 Cetera, vulgarem rapitur dum, turba, per usum,
 Vtere compositis tandem, componere parce.
 Nec nimis auriculis credas, examina vulgi
 Te fallent, nam saepe solet noua nomina vulgus
 Et modo composita prae grandi admittere plausu:
 Post ubi iam ventosa videt, commentaq; tantum,
 Verborum, cui nulla subest sententia, tandem
 Negligit, & vacuas patitur diducta per auras
 Protinus illa suo cum magno autore perire.
 Vidimus in nostris (nec multum viximus) annis
 Scriptorum ingentem cumulum, quae vulgus inerti
 Susciperet studio, nocturnae diuinae teneret
 In manibus, caneretq; forent si carmina, si non,
 Attamen assidue legeret quae & lecta referret.
 Illa autem nuper tantum laudata, videmus
 Vilibus officium solum praestare tabernis,
 Ut piperis thurisque ferant reuoluta maniplos,
 Aut elementorum pueris inuisa rescindi,
 Nempe sua leuitate perit, quodcunque sine arte
 Est opus, & nullis innixum viribus, ut flos
 Qui neque odore placens, nulloque probabilis usu,
 Exhibeat speciem tantum gratumque nitorem.
 Tantum operis tantumque perit cura atq; laboris,
 Si non te ratio, ast vulgi sententia ducat.
 Magnus in hoc genere est nostro quoque tempore Petrus
 Veleius claro Gaspar tibi sanguine iunctus,
 Et mihi amicitia, quo nunquam charior alter
 Montano, cui Montano non charior ullus;
 Constamus paribusque animis paribusque elementis,
 Corporis imparibus modulis, tamen una voluntas,
 Inque bonis una est sententia, nec male quicquam*

Prudentissimū do-
 cumentum, ne sem-
 pervulgi iudicium
 expectetur. Vulgus
 autem solet noui-
 tate verborum de-
 lectari, quam qui
 sequitur, sui tandē
 nominis iacturam
 facit.

D. Petrum Veleiū
 virum inter nobi-
 les eruditissimum
 & inter eruditos
 nobilissimum lau-
 dat, cuius scripta
 eleganti dictionis
 stylo commendan-
 tur.

Annuat is, quamvis male quid me velle putarit;
Ingenio quantum valeat cognouimus omnes;
Cum docto sermone libros componat, ubi omne
Et rerum decus eximium veneremque loquendi
Exhibet. Exposuit nuper sanctissima dicta,
Et vitæ præcepta, quibus sapientia sese
Insinuat, dulci eloquio blandoque lepore.
Maxima præterea Latio sermone parare
Ingenij monumenta sui non desinet usque,
Quæ legum & iuris nodos exoluere cacos,
Iustitiæ & faciem possint ostendere certam,
Grataque sermonis specie, quo cultior alter,
Quemue suum magis agnoscat pater ipse Latini
Tullius eloquij, & dulcis Polyhymnia, non sit.

Alibi ad librum
 quem Petrus Ve-
 leius edidit, cui
 titulus est, SE-
 LECTAE SEN-
 TENTIÆ.
 Idem Petrus utilif-
 sima opera de iuris
 & æquitatis ratio-
 ne composuit, quæ
 modum præcisa sunt.

» *Esto igitur semper proprii sermonis amator,*
 » *Et conare nouas non intermittere voces,*
 » *Ni ratio & rerum nouitas id postulet, ut sic*
Dissimules studium, & tantum dixisse puteris,
Quæ res ipsa petit pro causa & pondere causa,
Esseque sollicitum de rebus sentiat ipse
Auditor, ac pro vero certare paratum,
Non pro dicendi fucis contendere inani.

Curandum esse va-
 audtores maius
 circa res, quàm cir-
 ea verba studium
 agnoscant.

Idem unusque labor disquirere consona rebus
Nomina cum verbis, atque hæc connectere pure,
Structuramque aptam vocum & persæpe receptam
Vsibus autorum aut populi in sermone referre.

Hactenus de ver-
 borum electione,
 nunc vero de ipse-
 rum structura.

Nam mens occulto connectit singula motu,
Connectitque alias res rebus, tempora, partes,
Atque modos varios, & cætera prospicit intus,
Coniungitque agitans, nec solum quæque docenda,
Quæque putat discenda, sed & quosunque dolores
Sentiat, & curas, & quæ speratque, timetque,
Affectumque omnem mens concipit, inde proferrit

Animus suos intus
 format conceptus
 quos oratione ex-
 plicat, nunc indi-
 cando, nunc vero
 optando, imperando
 & alijs modis.

*Percupit, atque parat cognata vocabula rebus
Conceptis, & quam seriem nexumve tenere
Res videt, hac serie & nexu coniungere voces
Curat, ut aequales motus similesque figuras
Alterius menti insinuet, referatque loquendo.*

*Ergo opus est proprius verborum constet utriq;
Vfus, & ex aquo referatur mentibus una,*

*Quae res, quae rerum species ostendat, imago:
Hanc sibi Grammatici partem sumpsere probadam,*

*Syntaxim Graeco dicentes nomine, per quam
Optima verborum series ordoque paratur;*

Namque solæcismos cunctos docet illa cauere:

*Nec solum plano ac proprio sermone proferri
Sit satis, interdum admittit vel schemata, vel quas*

*Ordinis appellant illi vocumque figuras,
Quales syllepsis varias, vel Zeugmata, dicunt,*

*Atque alias quibus utuntur per sepe poeta,
Quaeq; decent arcto constrictum compede versum:*

*Et nostros, si rara tamen productaque docto
Iudicio, auctorumque usu; nam copia fandi
Liberior quanto fuerit, minus atque seueris
Legibus addicta, hoc simplex magis, atque modesta,
Atque minus petulans dicendo debuit esse.*

*Quodque datur venia, ne stulta licentia fiat,
Et decus in vitium vertatur turpe, cauendum est.*

*Sunt etiam quaedam linguae ornamenta, sonoras
Reddere quae possunt voces, blandeque fluentes,
Quae facile obseruare potest, praestareque quisquis
Non nimis obtusa voces praesentiat aure;
Nec labor hac magnus curare est, magna tamen laus
Id curare fuit, quoniam fastidia multa
Ille cauet, quicumque sonum vocumque nitorem
Prospect, & curat, ne se collidere voces*

Constructio verbo-
rum vitata esse de-
bet & communis
loquenti & audito-
ribus.

Grammatici de Syu-
taxi agunt, quae du-
plicem sermonis ra-
tionem considerat,
videlicet simplicem
& figuratam.
Sunt enim diuisionis
figurae suoloco po-
sita ornamenta non
vulgaria oraticuis.

Diuisionis figurae poe-
tae maxime permit-
tuntur, oratoribus
rarissime esse de-
bent.

Aliae observationes
in sermone non pro-
mittuntur, ut sunt
Caophonix, colli-
sionum & sibilorum
vitiatio.

*Asperiore modo iuncta, ne offendere linguam,
Dicentis possint, aurēsq̄e ingratus vsque
Tentare, ut quando se consona litera duro
Multiplicat nexu, neque fit sociabilis ipso
Concursu; exemplis hoc fiet clarius ipsis:*

- » *Si dicam, præsens venias, præstēsque petenti*
 » *Auxilium magnum, magnisque & viribus adsis.*
*Neue etiam crebris frangatur hiatibus ulla
Formula dicendi, multis vocalibus ora
Multiplici rictu diducat, & hiscere cogat:*
- » *Omni ego te officio atque omni tu amplectere amore,*
 » *Me ut reames simili affectu, ingenue atq̄ rependas.*
Et crebro repetita tibi sit litera nulla, ut

- » *Tanta tenet totum tristem turbatio mundum.*
Nulla eadem tibi vox fuerit repetenda frequenter,
Affidue obtundens miseras cum mentibus aures:

Eiusdem vocis ta-
grata repetitio.

- » *Quod ratione nequit rationi ostendier, illa*
 » *Nec ratio dicenda quidem, aut ratione probanda.*

*Illud in his etiam vitijs vitare memento,
Ne simili casu voces leuitate laborent,
Dum nimium affectas sonitu componere eodem
Verborum fines: periit nam pondus & omnis
Dicendi grauitas, ubi quicquam crebrius equo
Ingeris; at varijs hominum natura animusq̄
Gaudet, & ex omni variatum parte probamus:*

Homioptoton, cum
suo in loco decet,
maximū tamen vi-
tium est, si sit fre-
quens.

- » *Namque leue est nimium, nimium repetisse colentes,*

- » *Gaudentes, flentes, amentes, forte & amantes;*
*Præterea concisa nimis si oratio constat
Partibus exiguis membrorum & mole minori,
Lassat dicentem crebro conamine, lassat
Hunc quicumque audit, nec molli tendere gressis
Permittit, trepido rapiens per singula saltu.
Hoc Seneca vitium magna præconia laudis*

Varietatem vt in o-
mnibus rebus, ita
in dicendo iucun-
dam esse.

Periodi in oratione
suum modum habere
debent, ne nimis
sint longi, aut con-
cili nimis.

Anneus Seneca
suuimus alioqui

vir dum philosophicas disputationes tractat, crebris & concisissimis periodis laborat.

In dicendo semper à leuioribus ad grauiora procedendū, ad naturę imitationem.

Exemplum huiusmodi processus.

Pulchrè admonet vitia parua interdum in oratione deesse naturę exemplum.

Vitium igitur in oratione exiguum & decet & ad fidem faciendam confert, cum non tantum atris suspicio auditoribus detur.

*Imminuit, dum crebra nimis sententia curto
Vix bene clausa gyro verborum concitat, atque
Angit anhelantem lectorem saepe, rapitque
Præcipitem, & spatij semper maioris auentem.*

*Quod superest, quacunque tibi sententia mentis
Insideat, vocum dicenda est ordine qualem
Natura insinuat; namque illa minoribus vsque
Principiis veniens paulatim surgit, & amplas
Inducens partes tandem rem perficit omnem.
Sic leuiora tibi ponenda vocabula primum,
Auge etiam maiore sono molimina vocum
Maiores, atque animos crescens percellere tenta,
Vt si quem grauius velis exagitare querelis,
Moribus impuris dicas, & turpibus ausis
Infamem, scelerisq; omnis fraudisq; nephanda
Exemplum non auditum, saeuumque tyrannum,
Inuisumque Deis monstrum, mortalibus atra
Atque inimica lues, cuique infamia nostri.
Interdum tamen & vitium splendere decoro
Assolet ostentu, quoties in corpore toto,
Una subest facies pulchri, speciesq; nitorque.*

Optat amans variare nimis natura, nec uno

Semper in aspectu contenta est. aspice pulchros

*In pratis flores, cum terras purpureum ver
Adueniens cœpit vario vestire colore,
Vt deceat multis distincta in partibus: at si
Cuncta papaueribus rubeant, vel cuncta ligustris
Albescant, ingrata oculis fastidia præbent.*

*Virginis & pulchram faciem vultumq; decorum
Sæpe decet nauus: sed & vt sit, fingitur arte.
Sic etiam facie in pulchra sermonis, & omni
Corpore dicendi vitium irrepsisse probatur
In verbis aut verborum compagibus, idque*

*Dissimulare loco fuerit non ultima virtus:
Fallitur auditor, dum quam sibi tendier artem
Pertimet, ingenio & cautus sibi prospicit, illam
Neglectam vitio depresso iudicat, & se
Suspensione mala securus liberat, atque
Te rebus putat addictum, causeque studentem
Neglexisse modum vocum, sermonis & artem.*

*Una mihi iam dicta satis pars creditur eius,
Eloquium quod sermo vocat Romanus, Athenis
Dicta phrasis, cui tota subest iam gratia fandi,
Qua puri sermonis habet precepta, sonumque.
Altera virtutis tanta dicenda paratur
Pars, patribus quondam dicta Exornatio nostris,
Qua rerum splendore solet vocumque nitore
Lumina dicendis apponere magna, animosque
Pertentat, non exiguis & viribus ipsos
Expugnat, mirisque modis angitque, rapitque,
Dum vario voces agit at voluitque rotatu,
Verborumque vices & vultus commouet omnes,
Atque etiam dum res variis percellit, agitque,
Atque probat reprobataque modis, nec semper eodem
Proponit sensu, nec forma perstat in una.
Hoc studium fuerit duplex, namque altera cura
Verborum vocumque usus cognoscere, & artem,
Non quam Grammaticus possit prestare, loquendi
Scilicet & recte formas, atque ordinis usum,
Cuius & in nostris transacta est mentio chartis.
Sed quedam precepta tibi proponimus, ad que
Grammatici non assuerunt, ea munera nostre
Sunt artis tantum, nam captans commoda vocum,
Arbitrio voluit proprio, componit agitque,
Separat & multis contemperat omnia formis.
Altera non voces tractat, vocumve figuras*

Elocutionis altera
pars est exornatio,
ea constat figuris or-
ationis & senten-
tiarum.

Has verborum &
sermonis figuras non
esse easdem, que à
Grammaticis tradun-
tur, sed que à Rhe-
toricis proprie con-
siderantur.

Altera exornatio-
nis pars in senten-
tiarum figuris fig-
est, de qua suo loco.

- » Sollicitat, sed res ipsas & pondera cuncta
 » Concipit & varijs effert, monstratque figuris.
 Ergo verborum est vna exornatio, rerum
 Altera, multiplici consistit & utraque parte:
 Quas tibi prescribam, quarumque exempla docebo,
 Carmine quo potero, quod mens amplexa tenere
 Et valeat paucis ediscere versibus, & si
 Non dulci prescripta tibi sint carmine cuncta.

Repetitio.

Prima mihi occurrit species, optatque canendo
 Exponi imprimis, nam sedes occupat illa
 Et loca prima petit, repetit quoque prima loquendi
 Principia, unde habuit nomen Repetitio, Græcis
 Antaphora est, partem repetens dicendo priorem: ut,
 Alcides Nemees vicit strauitque leonem;
 Alcides Hydram ingenio confecit, & arte:
 Alcides seuos Caci restrinxit & ignes;
 Alcides arcu Stymphalida monstra peremit;
 Alcides casus ac mille pericula vicit.

Anadiplosis.

Sæpius extremum repetit Conuersio verbum,
 Hanc Anadiplosin Græci dixere disertis: ut,
 Hannibal Italiam vicit, armisque, dolisque
 Vicit, & ingenio constanti pectore vicit.

Complexio duplex
verbum utrinque
habet.

Complexa est duplex verbum Complexio, utrinque
 Principium & sinem dicti conterminat, est q̄z
 Illa loco facies dicendæ pulchra decensque. ut,
 Vnde doli fraudesq̄z male sunt? propter amorem.
 Vnde perit pietas & virtus? propter amorem.

Duplicatio.

Sæpius at species, que verbum duplicat idem,
 Ut deceat tamen, & crescat sententia, nomen
 Conueniens merito huic parti dat duplico verbum.
 Ut, Verres quidnam esse potest? quidnam nisi Verres?
 Me, me, adsum qui feci, in me conuertite ferrum.
 Vivere incundum est, sed dum sit viuere honestum.

Nam

*Nam minus id si sit, non est mihi viuere tanti,
Hac repetita tibi ratio Traductio dicta est;
Iudicio tamen ut deceat tractata probatur.*

Traductio.

*Articulus multis succrescens vocibus, & quas
Nulla tamen necitat coniungens copula partes:
Ut, Veni, vidi, vici: sermone, sonoque,
Vocibus, ardenti vultu, conterrui hostem.*

Articulus.

*Quae simili casu referuntur plura, loquenti
Illa cadunt, similique modo, noménque receperant.*

Homioptoton
similiter cadens.

*Commendas hominem tantum mihi laudis egentem,
Quantum ego cognoui scelerata hunc fraudis habentem.*

*Huic similis ferme est species, quando omnia fines
Membra tenent similes, & pars sibi consonat omnis,
Vicinum referens sonitum similemque tenorem.*

Homeoteleuton
similiter desinens.

Inuidiosa mihi sunt, quae tu cuncta parasti,

Exemplum.

*Quae studiosa tibi, & quae tu tibi pulchra putasti;
Parcius hac tamen utendum (mihi credito;) forma*

*Eleuat assidue repetita hac saepe loquentis
Momenta & pondus, doctis neque conuenit usque*

Modeste his figuris
utendum esse, quae si
crebrae sint, oratio-
nem minus grauem
reddunt.

*Auribus, hanc nostro repetentes saepius aeo
Auctores grauitate carent, ut epistola multa
Mondonide ostendit tibi praesulis, Aureliusque.*

*Membra vocant, quaecumque, breui sunt integra sensu,
Exiguo & gyro clauduntur & excipiunt se,*

Membru, cuius par-
tes non plures quam
tres.

*Respondentque sibi, ut nec tu tibi consulis unquam,
Et facis ut noster recte sibi consulat hostis*

Exemplum.

*Et patriae officium non praestas. His tribus usque
Hac constare potest membris, nec plura petenda.*

*Compar adest totidem numeris ornata figura,
Quae sibi consimili iungit res pondere vocum: ut,*

Compar.

*Belli parant alij, tristes agitantque tumultus,
Festa colunt alij, mensasque epulasque frequentant.*

Exemplum.

Paronomon dictum vicino ex nomine ludez,

Anominatio.

Conciliat

Exemplum.

Conciliat dictis venerem, cum sorte locoque
Accidit, ut quidam Neronem saepe Meronem

Datus Terentianus

Dixerat: amentes compellat Dauus amantes.

Onomatopœia figura.

Est etiam quadam fingendi nomina virtus,
Qua voces petit à rebus, sentire putabis

Exemplum.

Res ipsas, non verba modo demissa per aures:
Hinnit equus, rapidique ruunt de montibus amnes,
Rara quidem nos hæc: sed Græca licentia fingit
Vberiore modo; cunctis pars nota poetis.

Antonomasia figura.

Antonomos propria nil dicens voce, trahensq;

Exemplum.

Exterius nomen; nam si quis dicere Homerum
Tendit, Mæonidem dicit, dicit ve poetam.

Socratis Antonomasia

Et sapiens dulciq; senex vicinus Hymetto.

Cognatorum figura.

Cognatis aliud partes denominat omnes
Vocibus, à propriis tantum abstinet, haud tam est res

Exemplum.

Clara minus, Bacchum cum sentis dicere vinum;
Atque fruges Cererem, iure hoc agnosce petitum.

Abusus figura.

His similis mihi se demonstrat abusio, cuius
Arbitrio impropriis est quisquam vocibus usus;

Exemplum.

Et cognata petit iam certis legitimisque
Depositis. Numerum dicens pro pondere, pondus
Pro numero, breuibusq; solet confundere parua.

Ellipsis verborum.

Sæpe etiam dum festinant, seseque vicissim
Impediunt, properantque nimis prodire, labrant
Verba, neque integro prorumpunt omnia sensu:
Vnde fit ut desit verbum, cuius tamen ipsa
Postulet officium constans oratio, siue id
Precipiti affectu dicentibus impediatur,
Dum seruet trepidatq; nimis mens, linguaq; non quit
Excipere hæc tam multa simul simulacra loquendo,
Quæ cupiens efferre animus, multumq; morari
Impatiens, efferre tamen conatur, at ipso
Impete præcipiunt egressus ultima verba,

Prima-

Primaque deficiunt, unde hac defectio dicta est:

- » Cum magis affectu atque tono vocisq₃ tenore
 » Quam verbis quisquam sese exprimit, aut properando
 » Dimittit reticetq₃ aliquid, cuius mihi sensus
 Difficilis nimium non sit: reticentia verbi
 Dicta olim, pars hac multum cognata priori,
 Tene ego, te nate o, prima miserande iuuenta,
 Tene ego, qui primus Stygios inuisere lucos
 Debueram, lethiq₃ graues habitare tenebras?
 Hoc prima exemplum formae. Ast hoc alterius sit,
 Per superum sedes iuro, per fulmina magni
 Patris, & astra simul radiantia nocte serena,
 Si non fraude mihi raptos fur pessime tauros;
 Sed quid opus iurare? dabis dabis improbe poenas.

Apostopeli, ve rbi
reticentia.

Exempla defectio-
nis & reticentiz.

Ad fabulam Apollu-
nis & Mercurij allu-
dit.

De Metaphora figu-
ra, quam permuta-
tionem appellat.

- Ultima que in verbis nobis ponenda figura est,
 Multum habet & veneris, cum certa inducitur arte;
 Estq₃ frequens vulgi sermonibus, inde tamen non
 Sit repetenda tibi, temere at tu prouidus illam

- » Iudicio admittas docto, nam saepe figura
 » Displicet, ingratumq₃ facit quod diximus, ut si
 » Assidua, aut nimis obscura, aut deducta remotis

De figurarum vsu,
iudicium & præce-
ptum optimum.

Arebus, nostroque nimis distantibus vsu.
 Nomen & huic dictum sit permutatio parti,
 Scilicet à propriis quando quis vocibus audet
 Diuertisse, petens similes res, verbaque promit
 A simili rerum facie & virtutibus iisdem,
 Seu vitiis, augétque modum minuitve loquendo,
 A viuus ad viuam trahens, ad viuamque rursus
 Non animata ferens, omniq₃ carentia sensu;
 Rursus ad hac queis vita deest, viuentia flectit:
 Et genere in simili componit inania vite:
 Ut durum si quis socium silicemq₃ vocarit
 Vel robur, rigidoque ferat præcordia ferro,

De rebus vnde Me-
taphora manifestatur.

Exempla Metaphoræ.

Metaphora non solum in nominibus, sed in verbis spectatur.

*Moribus aut scuis quemquam Lycaona dicat,
Sive lupum fraudesque petat cognomine vulpis,
Seu fluere hunc animo dicat, quicumque timore
Concutitur, namque hac non solum nomine ducta est
Forma, sed in verbis etiam sua iura frequentat.
Nec solum à simili specie dicendo ciemus
Nomina, sed quandoque etiam vel non sine magno
Ornati petimus contraria nomina rebus,
Ac velut irrisu atque ioco persapè vocamus
Urbanum scurram: parcum quoque dicimus illum,
Qui sua turbarit turpi patrimonia luxu,
Multaque quæ longum foret enumerare canendo,
Quaque libris varijs poteris sermonèque vulgi
Excipere, atque alta doctus componere mente.*

Dicit Metaphoram diuidi in eam, quæ proprie sic appellatur, quando translatio in vno vel paucis verbis fit. & in Allegoriâ, quæ perpetua Metaphora est.

*Quippe etenim ratio vna patet dicentibus, vsque
Et superat cunctas numeroque vsuque frequenti,
Quascunque in sermone vides superesse figuras:
Vt tamen admonitus distinguas singula, desque
Partibus ipsa suis proprias cum nomine formas,
Te breuibus partem duplicemque vsimque docebo:
Nam si aliena tibi sunt pauca vocabula rebus
Traducta ex alijs, proprijsque adiuncta loquendo,
Nec latet ex omni res, & sententia parte:
Sed quaedam simulacra sui partesque videre
Permittat, simplex hæc fit Translatio, nota
Omnibus, vt florens atate, & feruidus ira.
Hæc eadem si perpetuo ipsa tenore latebit,
Undique collatis alienis vocibus, vt non
Sit satis accipere hæc, quæ sunt tibi cumque probata,
Vt certus pateat sensus: sed imagine in illa
Discutienda tibi sint omnia nomina, vt altè
Explicita & veros ostendant singula sensus,
Et finem, quem dicendo respexerat auctor.*

Exemplum translationis propriæ sic dicitur.

Hæc

Allegoriam Latine
inuerfionem vocat.

Exemplum Allego-
riz.

Allegorie vtriusque
quens in sacris li-
bris.

Confilium circa al-
legoriarum inter-
pretationem, quoniam
fere libris leguan-
tur.

Commenlat facta-
rum fcripturarum
ftudium.
Eftala. i.

De figuris & exor-
nationibus fenten-
tiarum.

*Hæc tibi dicenda eft Inuerfio, fcilicet in qua
Verba aliud monftrant, aliud fententia dicit.
Claudite iam riuos pueri, fat prata biberunt.
Multaque qua noſtris fic ſunt cantata poëtis:
Nulla voluminibus ſacris repetita figura
Eſt magis, ut vatum libri teſtantur, & illa
Carmina Ieſſide pleëtro modulata poëta,
Diuinis quando flammis agitantur, & alta
Concipiunt animo myſteria, ſurgere cernis
Verba per æthereas auras, & crefcere in alta
Sydera, principijque ſui momenta referre
Protinus; humanumque omnem peruincere captum.
Hæc tibi adoranda imprimis proponimus atque
Non temerè tentanda, priuſquam numina ſupplex
Exores, mentemque petas tam grandibus aptam
Reſponſis, ſimul aſſiduum ſtudiumque laboremque
Impendas, tecum meditare atque omnia patrum,
Qui doctrina olim celebres pietate probati,
Sedulæ euoluas commenta. ô magna beatæ
Et ſuperos meditata choros productio vitæ,
Noctæ dięque ſacras attentè euoluere chartas,
Auribus atque Deum humanis audire loquentem;
Conſilijs ſuperumque admitti, certaque tandem
Sanctaque doctrinæ vera præcepta tenere:
Vnde animo lucem admoueas, qua tendere grefſus
Et vitæ peragrarè vias, poſſiſque labores
Vincere, difficiles caſus, atque ardua cuncta,
In ſuperas donec ſedes patriamque piorum
Contingat tolli, æternamque habitare quietem.*

*Hætenus, in verbis qua ſunt tibi cumque figuræ,
Muſa dedit, tentatque alijs euoluere formas,
Ornatuſque alios, quibus aut ſententia ſurgit,
Aut meliore modo procedit, & vndique vires*

Aut

*Aut decus & pondus sibi conciliare laborat;
Mille modis varians artem, & fastidia pellens,
Et tentans animos omni peruincere mole.*

Interrogatio figura
non ad discendum,
sed ad vincendum.

*In quibus ecce rogat primum se Pysma referri,
Questio nomen habet, Musis bene nota Latinis
Forma rogans semper, non ut quid discere tentet,
Non etenim didicisse parat, sed querere ab hoste
Quo magis impellat querendo, aut iudicis iram
Excitet, astantes rapiatque trahatque rogando.*

Exemplum interrogati-
onis.

*An semper fortuna tibi parere Tyranne
Debuerit? quando finem quas ipse parasti
Fraudibus atque dolis impones, vimq; remittes?*

Subiectio figura qua
Antipophora Græci
vocant, Poeta Prae-
mentionem appellat

*Mox huic respondens sequitur Subiectio, cuius
Officium est quod tute petas, vel postulet hostis,
Respondere tibi, atque alios prauertere dictis:*

Exemplum Antipo-
phoræ.

*Prauentum poteris simul hanc dixisse figuram.
Is ne tibi sapiens, quem si sapientia cultu
Ornaret proprio, numquam tot adire labores,
Diuitias & opes propter vulgique fauorem
Tentaret, potius peteret secreta, camænis
Addictus; misero praesertim tempore, quando
Et virtutis honos iacet, & sua premia laudi
Deficiunt, tantumq; valet violentia fraudq;.*

Exclamatio figura.

*Affectu commota venit, seseq; canendam
Obiicit indigno mœsta Exclamatio vultu;
Ora ferens ira candentia, plena doloris,
Compellans fremituq; ciens hominesq; Deosq;
Tempora, vel mores, ciues, urbemve locumve
Resve alias, quibus ostendit se offendier, aut quas
Consulit, atque citat testes, vel postulat horum
Auxilium, tentatque suos lenire dolores.*

Exclamationis ex-
emplum in Lutheri

*O superi, quorum numen terraque marisque
Inferniq; tremunt reges, auertite quæso*

Tantum

Tantum immane nefas, nostris auertite regnis:
 Sit satis heu miseros tantis erroribus actos
 Germanos, dum Martini precepta sequuntur,
 Deservisse viam virtutis, certaque iuste
 Premia militia, aeternas perdisse coronas.
 O superi renocate precor, miserósque docete
 Certum iter, & longè meliorem reddite mentem.

Huic generi affinis fuit *Acclamatio*, cuius
 Officium est, dum res perpendit, iudicioque
 Enumerat, rerum causas, momentaque cuncta
 Colligere in pondus certum & molimina certa,
 Inde monere alios, & pondera cuncta docere.
 Ut superas sedes liquisse, atque aetheris alti
 Regna beata nimis nullisque obnoxia curis,
 Et terras mortali olim coluisse figura;
 Et celasse Deum vilis sub imagine serui
 Non satis hoc tibi Nazaride! & tot adisse labores,
 Totque homines sanasse egros, & faucibus Orci
 Tot rapuisse viros, placida quoque premia vitæ
 Insigni pietate illis tam multa dedisse,
 Dumque doces precepta homines diuina, quis unquã
 Pondere curarum atque operã maiore docendo
 Perfunctus, vigil & satagens nocturne diuque;
 Non satis hoc, sed deformem post omnia mortem
 Infamesque cruces, culparum opprobria cuncta
 Non dubitas perferre, nec obscurũ subijisse sepulchrũ,
 Atque Erebi pallentem umbrã, noctemq; profundã
 Visere & infernas stygia peragrare tenebras,
 Tantus amor nostri, scelerisque piamina tanta.

His etiam est coniuncta mihi *Insultatio*, amaro
 Viscera concutiens risu, quaq; exprobrat hosti
 Vota, aut fortunam, quæ & res metitur ab ipso
 Euentu, non admittens causamve animũve;

Acclamatio, quæ cõ
 sideratam rem vel
 causam sequitur.

Acclamationis ex-
 emplum de Christiã
 pietate.

Sarcasmos figura,
 quam insultationẽ
 vocat.

Insultationis exem-
pla.

*Stultitiam irridens votorum, sapius autem
Insultans miseris, quorum tristissima fata.
I modo & Oceani fluctus & tristia monstra
Neptunum patere iratum, & discrimina vita
Vltima pertuleris, mundum peragrando remotum,
Et regna à nostro nimium distantia cælo;
Ut tumidus rediens auro per crimina parto
In tumidis animam demittas naufragus undis.
En agros, & quam bello Troiane petisti,
Hesperiam metire : canit sacra Musa Maronis.*

Dubitatio, qua si-
mulamus ambigere
quid potissimum di-
camus.

*Ambigit Orator nonnunquam, quid petat omni
Ex numero rerum aut vocum, quacunque sibi sunt
Obuia, pro causæ ratione & pondere quamuis
Multa quidem, tamen ignorat quid nã eligat, & sic
Augeat idem, causæq; modos exaggerat altè.
Nomen & huic fuerit proprium Dubitatio formæ.*

Exemplum Dubita-
tionis.
Inuehitur in Luthè-
rum.

*Qui populos turbat dictis, qui religionem
Peruertit, superosque suis in sedibus audet
Sollicitare, nouas facièsque inducere mundo
Nititur, inq; homines discordia semina miscet,
Sacrilegus ne mihi dicetur? an impius? an ne
Filius Eumenidum? quo tandem nomine possim
Compellare, mihi incertum. nam cuncta minora
Sunt scelere & furys hominis, quæ nomina cunq;que
Nota mihi extremas etiam signantia pestes.*

Communicatio, si-
ue Participatio.

*Sapius Orator causam communicat hosti,
Iudicibusve suis, & cunctos consulit, illis
Proponit causam, & quidnam sibi quisque pararet,
In simili casu positus si fortè fuisset,
Querit; & hoc pacto proprias defendere partes
Nititur, à simili trahit argumenta periculo;
Nam tibi quod cupias ignoscas, si cupit alter.
Ut tibi si insidias fieri fortè videres,*

Communicationis
exemplum.

Inten-

*Intendique necem, quam nullo euadere cursu,
Nec ratione alia posses, quam vulnere, nec tunc
Arma tibi nihil expectanti cetera adessent,
An dubitas torquere tamen quaeque obuia saxa? &
Quem non sustineas inimicum comminus impar,
Eminus euites, vetat hoc natura negari.*

Dicenda est nostris hæc Participatio Musis.

*Multa etiam solet Orator permittere sapè
Iudicibus, siue aduersis censenda, ubi causa
Fidit, & ostendit tantum, nec disputat ipsis
Libera permittens suffragia scilicet, & se
Dissimulans nil velle illis censere, nec ulla
Pondera perspicere, aut neque verbis plura morari:*

Hæc & ab antiquis Permissio dicta figura est.

*Ut, quantum foret ò satius, cum serpere cœpit
Hæc inimica lues, populos quæ perdidit omnes
Theutonicos, tantis obsisteret ante malis, qui*

Missus ad hoc fuerat feruentem ut sisteret ignem!

Dicite vos pia turba patres, perpendite quantum,

Tunc melius foret, hanc penitus restinguere flammã,

Unde ortum tanta cœpère incendia, vos iam

Dicite, non etenim his sum dicere plura paratus.

¶ Jam sese audaci producta Licentia fronte

Flagitat à nobis dici, nec plura morari

Sustinet: expediam quare hanc, nam libera cum sit,

Parendum quidquid cupiat, vel multa ferenda

Infreni quæcunque velit producere lingua.

Hæc igitur persapè sibi complura licere

Liberius dixisse petit, quàm tempora vel res

Vel persona ferat prasens, cum qua sibi sermo est:

Acribus interdum verbis hæc vititur, atque

Nil verita exponit, quidquid conceperit in se,

Mox ubi contactos animos prasentit amaro

Permissio figura

Permissiois exem-
plum aduersus Lu-
therum.

Thomas de Vio Car-
dinalis missus est ut
Lutherum reprime-
ret.

Licentia figura, cõ
libertate in dicē-
do sequimur nullo
personarũ respectu

Verborum ductu, rursus lenire laborat

*Atque ita rem tractat, non ut reuerentia causam
Perdat, & imminuat praestantia pondera rerum:
Lenit & haec rursus, libertatemque loquendi
Temperat, inuidiam causae quo auertat, & iras
Iudicis inflectat conceptas, commoda tandem
Procurat causae; dum miscet libera blandis.*

Exemplū licentiae.

*Ut te (fabor enim) iudex vitare parabam,
Cū tibi tam mites animos superesse putarem,
Huius ut inuidiam contemnere posse tyranni
Non posses, facinusque hominis compescere vero
Iudicio; ast postquam, qua sis probitate, rogarim,
Qua mente instructus, quantum ratione valeres,
Et miseris quantum auxilium per sepe tulisses,
Et didici tam multa tuae praeconia laudis,
Iustitiae quā sancta tibi sint munera, quāq;
Intrepidus sceleri obsistas, felicia dixi
Secula, meque etiam, fateor, dixisse beatum,
Cui tali censore agere, & cui contigit isto
Iudicio, in quemcunque velim, quaecunque profari.*

Apostrophe figura
cum absentibus col-
loquitur tanquam
praesentibus.

*Gratia nec minor est illi concessa figura,
Cū quis sermonem auertit, seriemque loquendi;
Absentēque petit verbis, atque aduocat, ut sic
Opprimat aduersos, affectusque excitet altos
Iudicibus, causaq; paret pondusque fidemque.
Ut priscos vates olim, patresque, ducēque,*

Exemplū Apostro-
phes.

In Lutherum ad-
uocatione Chri-
sti & Sanctorum o-
mnium redarguit
Lutheri mendacium,
de fide sine operi-
bus.

*Et sacris quaecunque leguntur nomina libris,
Discipulosque nouae legis, teq; optime Christe
Bacchantis. Martini infandos aduoco in ausus:
Vos benefacta simul docuistis iuncta, fidemque,
Et penitus partem dictis sociastis utramque:
Nec nisi promissis diuinis crediderit quis,
Et dictis quaecunque liber proponit uterque,*

Uterque liber vete-
ris & noui Testa-
menti.

Efficiat.

Efficiat quecunque volet, quemcunque laborem
 Expleat; at pereunt, quæ non coniunctæ fide sunt:
 Mox credat; valeâtque fide & transmittere montes,
 Et lunam claro possit deducere calo,
 Sed sterilis, nullisque decens virtutibus, omni
 Cassus ope ornatûque operum, damnatus abibit
 Iudicio superûm æternas habitare tenebras:
 Et tamen ausus eras Martine insane docendo
 Ignavos fecisse homines, dum præmia nulla
 Esse doces rectè factis: quid defuit ergo,
 Ut Superos humana etiam curare negares?
 Hæc igitur dicenda tibi est Aversio forma;
 Quæ subito mutat personam sæpè loquendo.

Rarius aut genus est illud, quo sæpè negamus
 Dicere nos quicquam, quod non tamen usq; tacemus,
 Nouimus ut quando, quæ non coniungere cause
 Possumus instanti, tamen & memorata parabunt
 Inuidiam aut laudes, & non aliena ferentur
 Proposito nobis fini, tunc fingimus illa
 Negligere, at manifesta tamen fecisse probamur.

Occupatio figura.

Quidnam commemorem luxus? quid prædia: cœnas?
 Tanta voluptatum commenta? & munera tanta
 Luxuriæ, quibus à puero corruptus agebas
 Infamem vitam, quam moribus usque malignis
 Ad summam mortis tandem perduxeris horam?
 Turpe tuum volumus fatum Martine tacere,
 Ut nimio oppressum vino meritoria vidit,
 Quod sanus conuiuia bibis, caupona iacentem:
 Scilicet hic hominis fuerat sanctique piique
 Exitus, ut superas ascenderet ebrius oras.

Occupationis exē-
 plum in Lutheri in-
 temperantiam.

Occupat hæc verbum id, quod prætermittere fingit,
 Quare & deductum sortitur ab Occupo nomen.

Martinus Lutherus
 in meritoria taber-
 na nimia ebrietate
 strangulatus est.
 Author Cocleus.

Sunt aliæ species variandis vocibus aptæ.

De figuris, quas
 quantitatis appel-
 lare possis.

*Quæ veneres addunt sermonibus, & quibus ipsa
Amplior efficitur sententia, siue velis rem
Augeri aut minui, seu pondera quaque parare;
Aut etenim extenuat rerum momenta seuera,
Aut rursus leuiora parant augere loquendo.*

Congeries figura.

*¶ Prima mihi occurrit multis circumdata verbis
Congeries, & se poscit describier ante,
Cuius & officium fuerit, quæ dicta fuerunt,
Protinus admotis altè producere verbis:*

Quæ si non eadem tamen æquiualentia sunt:

Exemplum Congeries in eundem Iu-
therum.

*Ut populi pacem tu euertere funditus audes,
Túque hominum pergis penitus turbare quietem,
Túque moues fluctus sæuos, turbámque procellis
Obruis, heu miserámque agitas & perdere pergis.
Nec tamen assiduis verbis oneranda figura hæc;
Bis cummulata inuat, nec ter repetita nocebit.*

Congeries nõ mul-
ta admittit mēbra.

Descriptio rerum,
figura.

*Luce nitens multa sequitur Descriptio. seq₃
Postulat imprimis efferrí, multa datura
Lumina dicendis rebus, nam nulla figura est
Utilior veram naturam exponere rerum,
Actáque & euentus propriásque ostendere partes;
Estq₃ breuis, breuitate tamen quæ commoda multa
Afferat, & dictis quæ pondera certa probandis.*

Exemplum descri-
ptionis siue hypo-
zyposis, in Lutherú.

*Non te religio, rerum sed cura nouarum
Compulit in populis tantos agitare tumultus,
Exitium ó nostri Martine & dedecus aui:
Principibus cessisse sacris, seseq₃ modestum
Præbere, atque alios eadem præcepta docere,
Religio est. At non populi sibi querere plausus,
Et rerum turbare modos, maioribus ullis
Non ullam præstare fidem, miscere prophanis
Sacra, nec omnino cognoscere fásque nefásque.
Ambitionis erat modus hic, non religionis.*

*Ille etiam non grata minus persape figura est,
 Quae parat ante oculos rem, quae sit gesta referre,
 Ut te audire neget, sed demonstrata videre:
 Tantum habet ars vitae & motus, ut pingere verbis
 Usque adeo valeat res omnes, atque docere
 Certius ut nullo possis spectare theatro:
 Dumque agitur res ipsa quidem, si testis adesses,
 Certius aut melius rem non didicisse valeres.
 Haec à nonnullis pars Demonstratio dicta est,
 Vel quia rem visu spectandam subiicit, est qui
 Indidit arte sua ex priscis Subiectio nomen.*

Demonstratio figura siue Subiectio.

*Iam tuba committit trepidas in praelia turmas,
 Tela volant, ensesq; feri stringuntur, & ingens
 Fit clamor, tristes iactant ad sidera voces;
 Pars cadit hic, alij succedunt, perdidit ille
 Cruva manusque, alius pedibus protritit equorum
 Corruit hic, animamq; vomit cū sanguine, & huius
 Occupat hasta fugam, tenet & tellure refixum,
 Undique spirantum gemitus animasque trahentium
 Auditur, feruent saevo loca singula Marte.*

Exemplum Demonstrationis.

*Gratia nec minor est cum quae conclusa latenti
 Cortice verborum superantia sensa relinquit,
 Suspicionem mihi magis quam sermone probanda;
 Significatur enim res verbis, non tamen omni
 Exprimatur parte, & maior sententia dicto est.
 Emphasis est Graecis, quae & Significatio nostris.
 Fitque per ambiguum verbum, quod vertis ad usum
 Ipse tuum, sitq; excessu & grauiora loquendo
 Ut leuiora probes etiam; sit saepe sequela
 Et rationis ope ex dictis non dicta legentis;
 Interdum sermo inceptus praeciditur ante
 Quam res clarescat, sed non obscura relicta est.
 Usque adeo, ut certum nequeas deprendere sensum.*

Emphasis, Latine Significatio.

Emphasis interdum per consequentiam intelligitur & explicatur.

Exemplum emphasis in Lutherum.

Quid tibi cum dominis, tibi cum Martine tyrānis?

Si tibi religio est cordi, non illa fauore

Indiget humano, humanis non viribus illa

Nititur, è calo illapsa est, mortalia temnit,

Quis te Principibus sociavit Iudicibusque?

Fingimus interdum voces absentis amici,

Verbaque suscipimus necdum prolata, modòsque

Illius, quem nos dicentem ad nostra citamus

Iura; eadem ratio est, cum rebus fingere voces

Nitimur, aut formam quibus hæc natura negarit:

Hoc iuuat imprimis, & multum conficit, arte

Si tamen atque loco proprio & ratione petatur.

Et fuit à nostris hæc Conformatio dicta.

Christus, ut, in terris si nunc foret, ut fuit olim,

Tunc cum Discipuli lino ratibusque relictis

Non ad desidiam, nec ad otia fœda vocantem

Feruenti affectu Dominum studioque sequuntur;

An Martine putas istis te agnosceret ille,

Artibus audentem populos subuertere? Iam te

Reiceret, vacuamque fidem, & non sancta monerem

Otia reiiceret seruum mercedis iniqua,

Sape vocans porcū immundūq; canemq; prophanū.

Nec tamen est absens Christus, auditur ab omni

Nunc populo, exagitans & te Martine, tuamque

Doctrinam infernis ductam de sedibus, inq;

Infernas referens sedes, mendacia fassos

Quosque tua, & calo proclamat Christus ab alto,

Clamat Euangelium verbi vox viua superni,

Aeternūmque pijs solamen, luminis alti

Lucida fax clamat, te te Martine furentem:

Et mihi inurentem infami mendacia lingua

Exagitent furia, nec nostri muneris unquam

Tūque tuique feras ingentia premia, qui me

Cont a-

Emphasis sic colligitur, cum tu Principibus operam daret de tyrānide, aut terrena dignitate cogitare videbaris.
Cōformatio figura.

Cōformationis exemplum.

In Lutherum.

Contaminare mali commento audetis iniquo.

Effictio figura.

*Pingimus interdum faciem verósq̄ue colores
Persona, cuius conamur dicere causam;
Membráque formamus dictis, cum scilicet hac ex
Parte modum ac vires atque argumenta putamus*

» *Addere materia nostra; nam sæpè videmus
» Corporis ex specie mentem: facièque notamus
» Affectus motúsque animæ, quæ sæpius inde
» Proditur, & certo indicio spectanda patescit.*

*Illáque ab officiis Effictio dicta figura est.
Frons brevis, & fusca cernendo lumina, nares*

Effictiois exem-
plum.

*Per similes satyris, rictus diductus, acutis
Dentibus, atque color fuscus, & totius usque
Corporis & motus species ac forma ferina,*

Quid nisi inhumanos potuit promittere mores?

*Per certos nunc verba gradus ducuntur, habentq̄₃
Ponderis haud minimum, ratio nam crescit eundo,
Atque parat vires, additque affectibus artem.*

Gradatio.

Hinc nomen cepit forma, atque Gradatio dicta est.

*Quis modus est vitiiis? si quidquid criminis acres
Concipiunt animo iuuenes, exponere tentant?*

Exemplum Grada-
tionis.

*Exposita atque patrare licet, quæcunque licebunt,
Hæc possunt, nec quæ possunt fecisse morantur,
Nec reprobant factum patres, neque iura coërcent?*

*Ordinis interdum venus est, ut parte priori
Exposita, ad reliqua accedas, quæcunque parabis
Dicere, tunc breuiter repetas quæ dixeris; & quæ
Sunt dicenda, breui tentes proponere summa:*

Series, sicut quæ
partitioni seruit.

*Hæctenus audistis, quali pietate caleret
In patrem ac fratres Iacobi filius; at nunc
Infontem in puerum fuerit quæ iniuria fratrum,
Et scelus, exponam, quod nulla Tragedia vincit.*

Exemplum huius
figure.
Alludit ad historiã
Iosephi. Genes. 37.

Spanorthotis, siue
correctio.

Nec minor est usus, cum quis producere verba

*De re quacunque incipiens, cupit addere ad illam,
Forte minus verbum aut maius, pro pondere causa:
Tunc simulat se verba prius damnare relata,
Et propiora loqui posse, & se corrigit, addens
Particulam quæ correctum denunciât, inde hac
Forma capit nomen Correctio: dicere si quis
Sic velit: Egregium miserunt Numina regem
Nunc populis nostris, patriæ at dixisse parentem
Sit melius, qui tam assiduus iam ante omnia curat
Rem populi, oblitus quæ sunt sua commoda cumque.*

Correktionis exem-
plum.

Parenthesis siue in
terpositio.

*Nota nimis vulgo est alia ac protrita figura
(Nec dicenda mihi, lex id nisi posceret artis.)
Continuos sensus quæ sæpè intercudit, atque
Inserit usque breuem sensum, quo cetera clara
Sint magis, ac sine quo tamen haud obscura fuissent.
Huic ego Romanum facio Interclusio nomen.*

Exemplum Paren-
thesis.
In Lutherum.

*Nota magis Græco est, nam dicta Parenthesis illis.
Sæpè ego (nam memini puerum me audisse recentem
Esse ignem) in populis incendia magna timebam.
Atque utinam tunc nascentes extinguere flammæ
Qui potuit vellet, (potuit quis,) tunc posuissent
Hæc mala, iam pacem coleret pia turba quietam.*

Posuissent i. cessa-
uissent.

Antitheton siue cõ-
trarium figura, quæ
pugnam appellat
pocia.

*Contendit per sæpè aliquis contraria iactans
Verba, nec exiguam venerem solet illa figura
Addere dicendis, & vires protinus auget;
Sed tamen hanc partem multum rationis egere
Dicimus, utq; illis formis utare modestè,*

Censura de figura-
rum vfu.

*In quibus ars nostra ostendit præconia laudis:
Hoc etenim stulti peccant, quæcunque figura
Partem aliquam veneris didicere & laudis habere,
Obnixè incumbunt his solis, ordine nullo
Inculcant, nec verba sciunt nec tempora rerum
Eligere, hinc pariunt fastidia sæpè odiûmq;*

Parti-

Partibus his multum laudatis; nam videas tu
Oppositis qui semper amant contraria verbis
Congerere assiduis concursibus, atque parare
Pralia verborum, turbis ingentibus usque
Exstructas acies, veluti committere bella

Rhetoricum sit opus solummodo, præterea nil;

” Quo magis ingenio tibi sunt atque arte regenda

” Hac, quæcunque usu sunt inuidiosa frequenti;

” Nec videare sequi vulgus, neu linguere causam.

Sic ergo Antithetis propriis suadebimus uti,

Non ut in Antithetis ratio sit tota loquendi,

Qui nocet, ô patres, socius dicetur an hostis?

Christicolam ne voces hominem cuiuscumq; supersunt

Dinitia, ast inopi saltem dare nolit amico

Quo vitare famem possit, quo frigora pellat?

Is tibi Christicola est, an Mauro senior omni?

Hanc vocat Antitheton tibi Græcia tota figuram:

Nos etiam proprio dicemus nomine Pugnam.

Grammaticis est illa etiam notissima forma,

Non spernenda tamen dicenti: munera cuius

Hæc fuerint, ut qua numero proponere nullo

Vocum posse putet, satis ac sit nomine ab uno

Ostendi tamen ambage & molimine vocum

Efferat interdum causa ducente decora:

Non unquam ut variet ratio repetita loquendi;

Simplicis interdum defectu vocis ad artem

Apposita, aut metri ratione aut carminis usu;

Sit tamen hæc virtus, ut quando id cogat egestas

Dissimules, & sponte tua videare petisse.

Id fiet si tam gratis ambagibus uti

Noueris, ut simplex etiam si nomen haberes,

Esse magis credas gratum atque optabile, quod tu

Pluribus ostendis verbis spaciòque moraris.

Multis imperitiis
contraria siue an-
titheta frequenter
in usu esse.

Antitheton exēpla.

Periphrasis siue cir-
cumlocutio figura.

Causæ, quare circū
loquutionibus uti-
mura decorum, va-
riatio, necessitas.

Ut pa-

Exemplum Peri-
phraſis.

*Vt patris aterni pignus, ſi dicere Ieſum
Aut vis hunc pura de virgine promere natum,
Aut hominum praeceptorem, vitæque magiſtrum.
Cuncta decent, et rem ſignant, animùmque laceſſunt.
Circuïtus patribus dicta eſt hæc forma Latinis.*

Expolitiõ figura.

*Iam multis ornatã modis dicenda figura eſt,
Quæ ſe expectandã demonſtrat ſapius, ac non
Faſtidiã manet, faciẽm nam promit eandẽ
Ornatã vario comptu, vt tu cernere dicas
Nunc aliã atque aliã; tantum ſit fallere, & arto
Decipere incantõ ſenſus, ſed & addere vires
Illa ſolet rebus magnas, & lumina verbis:
Fit repetendo iterũ atq; iterũ, quæ pulchra videntur;
Sic tamen, vt repetat res ipſas, verba, modũque
Dicendo inuertat, fugiens faſtidiã cunctã.
Immutat numerum vocum, deducere doctã
Rem verbis vnã multis, & cogere in arctum;
Nonnunquam aſſcitis aliis inuertere primas
Illa cupit voces, nonnunquam vocibus iſdem
Ordine mutato variat, ſed & omnia vertit,
Nempe modos & verba ſimul permutat, & ipſum
Dicendi affectum, atque alio pronunciat ore.
Vnde illi, quia tantã poteſt variare loquendo,
Atque polire etiam, venit eſt q; Politiõ nomen.
Vt mihi nil potuit te Gaſpar charius eſſe,
Nec animo iucunda magis quacunque voluptas
Eſſe meo potuit, quàm tẽque videre, fruite:
Nec mihi vita fuit potior, quàm dulcia tantã
Munera amicitie, quam nos non diuitis Indi
Delitiis, non imperio poſtponimus ulli.*

Expolitiõis exem-
pla.

Sententiã, quæ Græ-
cis Gnomẽ.

*Vtilis ad vitam ſuperẽſt Sententiã, laude
Nominis ipſa ſui multum celebrata, petenſq;
Non ſolũm audiri, ſed & alta mente reponi,*

Vtilitate

Utilitate sua precium promittere honestum,
 Et dare, non fallax, ac plurima commoda multis.
 Illa breui vocum numero præceptaque vitæ
 Optima demonstrat, momentaque maxima rerum,
 Atque decus grauitatis habet, cum pondere vocum.

Ut nihil inuita pulchrum, si non sit honestum.

Sententiæ exemplū.

Innocuus quisquis fuerit, fortissimus idem est.
 Nil timet in vita, quicumque timere Deum scit.
 Illa locis in spersa suis multumque decoris
 Et fidei multum dicendo & ponderis addit.

Comoratio figuræ.

Ultima dicenda est nobis, sed magna figura,
 Qua struit atque parat toti fulcimina causæ,
 Et nervos venasque omnes sermonis habendi
 Roborat, atque Oratorem confidere cogit:
 Audacesque animos addit, ut vincere tandem
 Conetur, firmusque velit persistere cæptis.

Huius erit ratio & virtus, ut rebus in illis
 Quas tibi præcipue dicendo profere credas,
 Sæpius insistas, repetasque, & corpore toto
 Sermonis vires hinc cunctis partibus addas:

Ut pars nulla tibi toto in sermone vacare
 Viribus his possit nervis & sanguine, per quæ
 Vita subest, pariturque tuæ fiducia causæ:
 Sæpius hoc repetas, volumus: multumque moreris,
 Unde tuis speres fore maxima commoda rebus,
 Inde habet hæc nomen ratio, quia semper in illis
 Fu mora præcipue rebus, quæ maxima nobis
 Fulcimenta parant, Con-

Con. dicta moratio)
 per Tmesim. i. com
 moratio dicta.

dicta moratio quodam est.
 Exemplum si forte petas breuitate ferendum,
 Haud facile & promptum est ostendere: nam modo cunctis
 Partibus infundi hanc formam sermonis habendi,
 Dum tibi describo, memini dixisse: nec unum
 Occupat illa locum, nec sede moratur in una.

Exemplum Com-
 morationis non po-
 test breuiter assignari
 cum figura hæc per totam orationem
 spargatur.

Sed ta-

In sacris libris Cō-
morationis vsus fre-
quentissimus est.

*Sed tamen in sacris dabimus pulcherrima libris
Exempla, & manifesta quidem, repetitāque sēpè,
Nec minus in causis ciuilibus omnia passim
Sunt huius generis conferta exempla, patronos
Quoslibet antiquos si consulis, vt Ciceronem
Sapius audieris, dum pellere crimina tentat,
Protegere & causam curat Milonis amici,
Sapius id repetit, vim vi propellere ius est.*

In Psalmis cōmmo-
ratio frequens, prę-
sertim in misericor-
dia imploranda.

*Et sacra Iessiada si voluas carmina vatis,
Inuenias dum sēpè Deum supplexq; precatur,
Auxiliūque petit, veniāque, & numina placat.
Sapius vna illi totis clementia libris,
Et miserata malis nostris mitissima patris
Viscera, sēpè illi hæc pleno versantur in ore.*

De cōfutatione cu-
ius vsus, vtilitatē,
& difficultatē prin-
cipio indicat.

*Nec vero satis est propriam defendere causam,
Argumentorum & tibicine sustentare;
Et struere id, quod queris, opus, partesq; tueri
Sæpe tuas; si non, hostis quæcunque pararit
Arma, cauere queas; clypeoq; retundere forti:
Atque retorquere interdum, iaculatāque contra
Irrita fecisse; hæc artis pars maxima, paucis
Concessa est. Nam qui accusent vel crimina, multos
Inuenias, vel qui laudent quæq; optima, vulgo
Sæpe Oratores videas, non indiga tantis*

Accusator pauciori-
bus indiget, quàm
defensor.

*Viribus ingenij est pars hæc, fluit obice nullo
Ipsa sibi, cursuq; suo prolabitur vsque;
Nititur in vero ratio hæc, capit inde modumq;
Contenta & numerare gradus, speciesq; malorum,
Sive boni partes, multum fiducia præstat
Dicenti, & per sæpe solet clamore ciere
Numina, iudicium, testes, & tempora, mores.
Ordine neglecto, atque arte, & tamen vsque perorat.
At patronus erit multis instructior armis,*

Arti-

Artibus atque alijs, varius quarum indiget usus;
 Nec satis est proprijs rationibus omnia posse
 Confirmare, sed aduersis obsistere telis
 Est opus, & propulsare & molimina cuncta
 Diruere, quacunque paret producere contra
 Accusator, ut & propriam defendere partem
 Possit, & egregij laudem præferre patroni.
 Prisca tulit raros atas defendere doctos.
 Nam facile & pronum est & res, & crimina, verbis
 Exagitare malis, ducit natura loquentem,
 Ipsaque inhumani facti indignatio clamat.

Confutationis for-
 ma.

Mille modos formasque mouet, variasque figuras
 Defensor, cum sepe neget minuât ve probata
 Crimina, sepe etiam culpam traducat in hostem,
 Molliat interdum, nonnunquam rideat altè,
 Ridiculûmque docere paret, quodcunque probarit
 Accusator & infestet persapius ipsum,
 Multaque despiciat dictis, qua magna fuisse
 Dixerit alter, & inuertat quacunque nocere
 Crediderit, doctus non cedere viribus ullis.

Confutationis no-
 mina, Confutatio,
 Depulsio, Infirma-
 tio.

Hac variis dictata olim pars vocibus, ut qua
 Confutet, crimen pellat, contrariaque arma
 Infirmet, sic ducta tenet sua nomina verbis.
 Non alios tractare locos, aliudve monere
 Argumentorum pondus, dum diruit, atque
 Infirmit, solet Orator; sed fontibus isdem
 Confirmat proprias causas, hostique repugnat,
 Vnde nouam præceptorum non ponimus artem:
 Sed tamen & finem triplicem proponere suenit
 Rhetor, ut aduersæ denitet vulnera plage;
 Aut etenim penitus frangit iaculata negando,
 Aut leniora facit, verbis aut mollia reddit.
 Protinus obiectum crimen reprehendere tentat:

Confutationis li-
 loci sunt, qui & in-
 uentionis.

Confutationem tri-
 bus paramus mo-
 dis, aut obiecta frân-
 gendo, aut mouên-
 do, aut molliora
 reddendo.

Negamus interdû
 propositionem, nō,
 nunquam vtro cō-
 sequentiam.

Sin mi-

*Sin minus id possit, mendose colligis inquit:
 Et tibi concedam partes fortasse priores,
 Posteriora sequi ex ipsis tamen abnuo: vel si
 Id sequitur; tamen ostendam leuiusque, minusque
 Esse quod intendis, quam tu fortasse putaris.
 Téque adeo tragico affectu, cumuloque loquendi
 Obruere astantes aures, non vincere causa.
 Eripuit sic sæpè reos ingentibus usque
 Criminibus, gladiisque exemit; colla catenis,
 Compedibusque grauem dissoluit, libera misit
 Crura manusque necem metuentis, & ultima fata:
 Vel leuiora dedit pœnarum pondera dictis,
 Mitius exilium, facile & reuocabile iussit.*

De Peroratione,
 quæ argumentorū
 enumeratione bre-
 ui & affectibus cō-
 stat.

*Pondera dicendique modos perstrinximus omnes,
 Quæ loca tentari deceat, quibus utier ausis,
 Et quibus expediat quacunque effingere formis
 Argumenta, quibus propriam fulcire paretur
 Aut contra aduersam penitus prosternere causam.
 Principiis quibus utendum, quæ exordia, quoque
 Iudicio ponenda, satis iam diximus antè.*

*Nunc opus ingenio, doctam nunc querimus artem;
 Quæ totum demonstrat opus sub fine decenti.
 Claudere, pondus enim multum momentaque magna
 Finibus orandi concessa; & sæpè videmus
 Qui totum turbauit opus, disiectaque toto
 Corpore dicendi lacerauit membra, sub ipsum
 Correctus finem placuisse, & cuncta tulisse
 Præmia conceptæ causæ: rursusque notauit
 Quàm multos, quibus orando sua præmia iam iam
 Cessura, & merito melioris debita causæ
 Eripit artis egens ingratus & exitus: Ergo*

» Non satis orasse ex arte est, nisi & arte perores.

» Finis enim & quæ sunt cura concepta recenti

Promptius

Promptius inuadunt, mentiq³ tenacius herent:
 Dum non plura putat sibi iam spectanda, nec usque
 Distrahitur longis auditor cursibus, ac iam
 Sentit adesse modum, cupit & meditata referre,
 Et referenda aliis causa momenta tenere.

Summa perorandi ratio spesq³ ultima, (quæ non
 Fallat, & incerti euentus discrimina tollat.)

Constiterit duplici cura, namq³ altera pars est,
 Enumerare gradus causæ, & fortissima quæque
 Argumenta breui motu præstringere, non quod
 Sermonem repetisse pares, atque integra rursus
 Verba modosq³ omnes dicendo voluerit, sed quod
 Quidquid habet vel momenti, vel ponderis ipsa
 Causa, vel ingenio quidquid coniungere causæ
 Contingit reparare iterum faciliq³ figura
 Perpendenda iterum artifici proponere summa:
 Ut quæ ostensa prius variis sunt partibus, atque
 Fortassis leuiora aliis sunt singula visa,
 Nunc vires cumulat a suas, sibi mutua iungant
 Officia, & turba vincant, & cedere cogant.

Altera cura animos magnis affectibus usque
 Perturbare, nec in solis rationibus omnis
 Vincendi vis semper inest: nam libera mentis
 Portio, quæ imperium nostri solet vna tenere,
 Concipit interdum ratione negante figuras,
 Quas amat, atque ultro sequitur, seq³ afficit illis
 Usque adeò, ut multum assiduo defessa labore,
 Dum meliora docet ratio, dum plurima ponit
 Fundamenta boni, incassum se intelligat usque
 Sudasse, atque gemens cedat, potiusve trahatur,
 Tantum habet arbitrii, tantum imperiiq³ voluntas
 Humana, ut postquam rerum conceperit illos
 Affectus, ratione vlla, neque viribus vllis

Prima peroratio.
 nis pars breuis ar-
 gumentorum sum-
 ma.

Altera peroratio
 nis pars, affectuum
 concitatio.

*Succumbat, non si saui tormenta tyranni
 Intentent, mortemq₃ trucem per vulnera, non si
 Dedecus; externis tandem non viribus illa
 Ernitur. nisi paulatim quos induit ardens
 Exuat affectus, aliamq₃ effingere formam
 Incipiat. Sed qua possis molirier arte
 Hoc opus, inq₃ tuas partes perducere mentem
 Alterius, discenda breui praecepta docebo.*

Optimum praecep-
 tum ad quancum-
 que causam pero-
 randa, ut Orator
 non alienam esse
 putet, sed suam.

*Principio quaecumque tibi tractanda paratur
 Causa hominum, vel causa Deum quaecumque mouenda
 Suscipitur, cupiam tantum tibi tradere cura,
 Ut propriam penitus credas, ut nil aliene
 Partis habere putes, tua sit, tua tota, nec ullum
 Participem facias tecum, siue utile quid sit,
 Ordiri quodcumque paras, vel inutile; quidquid,
 Quidquid erit tandem, quemcumque & cedat in usum,
 Finge tuum penitus, nec quicquam cura te pescat.
 Ulla tibi, quamuis fuerit qui vel sua vel se
 Tradit agenda ferox inimicus, durus & hostis,
 Vel Scythia, vel Turca immanis, vel barbarus hospes,
 Sit quicumque, vel inuisus patriaq₃ tibiq₃;
 Suscipienda tibi vel non est causa patrono,
 Vel semel ut suscepta, animo tractanda fideli.
 Non frustra propriam causam tibi credidit, is qui
 Commisit tibi se totum, auxiliumq₃ fidemq₃
 Implorare tuam voluit: tu concipe talem
 Talem animum, qualis deceat sanctumq₃ bonumq₃
 Veracemq₃ virum; fortunam protinus omnem,
 Et miseros casus, & mentem ante omnia totam
 Alterius vestire tibi, tua ducito cuncta
 Commoda, damna, malum, iactura, speq₃ metumq₃;
 Et quodcumq₃ potest animo superesse clientis,
 Hoc patronus habe; nostram vel protinus artem*

Mitte,

Mitte, nec è nostris te quisquam dixerit esse
 Discipulis, Oratorem qui ante omnia iustum
 Optamus, fortemq; animo, semperq; fidelem.
 Iamq; adeò si sancta tibi suscepta Dei sit
 Religio, & Diuina paras euoluere scripta,
 Atque fidem populos praeceptaq; sancta docere,
 Offensuramq; patrem vitis, & iusta minantem
 Supplicia, aut blandis ad maxima dona vocantem
 Vocibus, & miseros homines meliora monere
 Ipse velis, maiora tuis haec credito rebus.
 Nec tantum vel vita tibi, vel munera vitæ
 Omnia, vel patriæ charæ, vel sancta parentum
 Sit pietas, quantum fuerit sanctissima diuinum
 Religio, & curanda tibi maiore labore &
 Viribus humanos nimium superantibus ausus.
 Maxima precipimus (futeor) maioraq; nostro
 Conatu, speranda tamen: nam sepius illa
 Vidimus in terris fieri, si sacra reuoluas
 Carmina, si historias, si cuncta exempla priorum:
 Inuenies miranda tibi spectacula rerum,
 Spiritus ut quondam calo delapsus ab alto
 Pectora Diuino afflatu penetrata virorum
 Iusserit humanis incognita viribus usque
 Tentare, & tentata etiam pervincere, quæ tunc
 Et Reges, populiq; omnes, rerumq; periti
 Mirati victusq; manus animosq; dedere.
 Qualia non nostris etiam sperare negatum
 Temporibus, modò mens adsit pia, mensq; timore
 Plena sacro, quam non rerum vesana cupido,
 Vel misera ambitio, luxus fastusq; superbi,
 Nullave terrena vitæ unquam commoda tentent;
 Sed moueat virtus, moueat reuerentia Diuinum,
 Veraq; totius perfectaq; commoda gentis.

Maiori cura suscipiendas esse diuinas causas, quàm si ipsius Oratoris essent propria.

Ad maximos & honestos conatus prouehendos, Diuinam gratiam paratam esse.

Quisquis & hanc mentem affectu studioq₃ pararit,
 Accipiet maiora animo iam munera ab alto
 Æthere, que humanis iubeant tentare periculis
 Maiora, & tentata modis peruincere magnis.
 Siue ergo diuina paras exponere dictis,
 Concipe maiores humanis spemq₃ animumq₃.
 Atque minora puta cali quacumque sub axe;
 Vt cura, studioq₃ pio, sanctoq₃ labore
 Relligionis agas causam, recteq₃ perores.
 Siue agites hominum suscepta negotia quaque,
 Nulla minora tuis vel non aliena putaris;
 Tunc natura tibi affectus animiq₃ parabit
 Irritamenta, & flammis quibus ipse mouere,
 Et turbare queas, mentemq₃ impellere magno
 Impete iudicibus, turbaq₃, omniq₃ corona,
 Et trahere inuitos etiam, potiusq₃ sequentes.
 Ipse tibi propriam cum tu rem feceris, & cum
 Affectus prius ipse tibi conceperis altos:
 Vt doleas verè ut verè indignatus, ut omni
 Latitia in rebus letis correptus aperta
 Pectora demonstrates dictis, animiq₃ furores
 (Cum iusta ratione tamen) viuasq₃ querelas,
 Natura monstrante vias, expone, modosq₃,
 Fingere quos nequeat, nequeatq₃ ars vlla docere.
 Nulla igitur precepta dabo, quibus ipse mouere
 Alterius mentem valeas, sed protinus uno
 Omnia concludam. Propriam bonus indue mentem,
 Qualem optas aliis, tua tunc fortuna tuusq₃
 Continget reliquos animus, communia coget
 Esse tibi atque illis cuncta infortunia, casus,
 Ceteraq₃ humanam penitus variantia vitam.
 „ Cogit enim natura homines communibus vsque
 „ Motibus impelli, seu gaudia, siue dolores

Optimos & com-
 modissimos affe-
 ctus spontè erum-
 pere in illis qui
 sua agunt causas.

Summa totius tra-
 ctationis & docu-
 menti.

Ostendit hominibus
 à natura tributum
 esse, vt alij aliorum
 fortunis & miseris
 moueantur.

Vita ferat, causas & cuncta pericula iungit.
 Et facile alterius damnum tristefq; ruina
 Peruadunt sensus nostros, & mutua tentant,
 Pectora: concessum sed si non cuncta leuare,
 At sentire tamen nulli credam esse negatum.
 Ostendunt lachryma ac risus, quaeq; omnibus insunt
 Argumenta, pari affectu similiq; dolore
 Exerceri animos hominum, multumq; moueri.
 Ergo cura duplex fuerit, studiumq; laborq;
 Dum finem fecisse paras sermonis habendi,
 Enumerare modos cause, & momenta referre,
 Atq; animos mollire hominum, compellereq; altis
 Motibus, inq; tuae affectus effingere mentis.
 Hæc mihi peruincet demum, hæc oratio palmam
 Eripiet, quæ clausa graui sine atq; decenti est.

Summa eorū quæ
 præcepta sunt erga
 perorationem.

H 3 RHE-

Hactenus de arte
Rhetorica, de cau-
sarum locis, de ora-
tionis partibus: nunc
de ipso agit Orato-
re.

*QVÆ causa, quibus eruere argumenta locisve,
Qua serie inuentis uti, qua verba petisse
Conueniat, quibus exornentur & omnia formis,
Diximus, & quales fines quaque ultima postant.
Nunc Oratorem qualem, quantumq; patronum
Optemus, facile expediam tibi carmine tantum.*

*Tuq; adeo, quem nostra colit celebratq; camæna,
Adsis præclarum cui dat sapientia nomen,
Hesperia decus eximium doctissime Iani:
Quem pietas, quem sancta Deum reuerentia magnū
Efficiunt; quem rara facit doctrina colendum;
Qui cunctos virtute trahis, sermone disertō
Perducis, magnoq; tibi coniungis amore.
Te spectata diu probitas, & cognita multo
Tempore, & assiduo exemplo sapientia diua
Sublimem excelsis Iani posuere cathedris,
Et firmanda tuo exemplo monitisq; dedere
Pectora, mentem, animumq; excelsi principis, in quē
Incumbit moderanda olim pars maxima mundi.
Namq; ubi dispositis per regia gesta Philippus
Decedet serus terris, & sidera tandem
Pondere lassatus rerum melioraq; regna
Atque decus celi meritum, æternasq; coronas
Sponte petet letus vita satiatus & annis,
Carolus imperij moles, & pondera regni
Suscipiet, referetq; & auum, referetq; parentem:
Hesperia desiderium numen quoq; duplex.
O tibi qua doctum tentabunt gaudia pectus,
Cum celsō vectum curru grandæuus alumnus*

Honoratum Ianiū
genere nobilissimū
Caroli Hispaniarū
principis præcepto-
rem hoc in libro
laudat, & Oratori-
bus imitandum
proponit.

Cùm videas nixum folio, cùm scepra tenentem;
 Tunc, quæ iam magni duce te moderamina regni
 Iustitiam atq; fidem didicit Diuùmq; timorem,
 Exercere paret, præceptaq; sancta referre,
 Pectore quæ tenero nunc Iani sculpis, & altè
 Insinuas, regemq; paras formare futurum.
 Da facilem mihi te, vatiq; ignosce volenti
 Artibus ex multis quibus es tu maximus, unam
 Dicere, & ingenuos animos mentesq; docere.
 Et patere hic, dum Oratorem depingere conor,
 Te mihi præsentem fieri, exemplarq; colendum
 Dede tuum. Nam si vultus verosq; colores
 Expressisse tuos, nobis iam forte negatum
 Ingenij culpa exigua & virtutibus artis;
 Si tamen & primas umbras ductusq; mouemus,
 Inuariata tuo figentes lumina vultu,
 Hoc sat erit, non ut Iani componere laudes,
 Et faciem pinxisse ferar, sed ut optima dicar
 Ipse Oratoris posuisse exempla disertii.
 Iamq; alij vates, quibus & natura benigno
 Carmina concessit fluxu, tua facta canendo
 Effigiesq; tui veras, miranda parabunt
 Edere longinquis etiam spectacula regnis,
 Aeternaq; suo capiti peperisse coronas
 Certabunt, tua facta omnes laudesq; canentes,
 Diuite materia inuenta, cunctisq; parato
 Munere, & ad facilem palmam laurosq; vocante.
 Nec minor hæc sit cura mihi, si carmina Muse
 Oberiora dabunt, & tantis commoda votis.
 Imprimis quicumq; voles Orator haberi,
 Mentem animumq; tuum magnis virtutibus omni
 Ornabis studio, tibi sit sanctissima semper
 Iustitia; humanosq; simul quæ temperat. actus,

Translatione ex pi-
 ctura ducta exte-
 rnat ingenij suū,
 & Honorati laudi-
 bus celebrandis
 impar esse fatetur.

Oratorem virum
 bonum esse oportere dicit.

Omnes virtutes
 perstringit quibus
 Christianum Ora-
 torem ornatum
 esse vult.

Atq; modū rebus statuit virtus, quaq; omnia perferet
 Fortuna tormenta manens immobilis, atque
 Erecta ceruice omnes contemnere casus
 Suevit, & immotis oculis prospectat Olympum.
 Nam cui causa hominum cedat, cui causa Dei sit
 Suscipienda, bonumquē paret suadere, malumquē
 Dissuadere petat, cui fas, cui iura parantur,
 Cui fuerit commissa olim sanctissima legum
 Maiestas, cui templa Deūm, qui publica cuncta,
 Qui scelus inuisum accuset, qui sana nocentum
 Pectora conturbet diltis, quem vita reorum
 Fortunequē omnes tangant, sesequē tuenda
 Commendent lachrymis multis & supplice voto:
 O qualem decet esse virum iustumquē piūquē!
 Non illum saui imprimis tormenta tyranni
 Terruerint, non ambitio neque inania vulgi
 Munera, falsus honor, vana & præconia laudis
 Tentabunt; procul omnis amor, odium procul omne,
 Spesquē metusquē, atque omnis opum vesana cupido.
 Qui simul ut suscepta bona molimina causa
 Arripuitquē, humerisquē suis conamine multo
 Imposuit, fulcire parans sanctequē tueri,
 Irruat opposito ventorum maxima flatu
 Tempestas, feriant immensi sydera fluctus,
 Terga premant hostes, clamor strepitusque fragorq;
 Terreat incerto sonitu, iamque ingemat axis
 Orbis, & ipsa poli moles disiecta ruinam
 Ostendet, iamque astra cadant, iam sydera lucem
 Cuncta negent, obscura oculos nox occupet omnes;
 Impavidus tamen obsistet, susceptaquē numquam
 Pondera deponet, sonitum vanosque fragores
 Contemnet, nec terga dabit, nec flectere recto
 Tramite cogetur, nec respexisse, nec usquam

*Vel vultus variare suos, vel lumina tandem
Mouisse, erecto procedet vertice, & usque
Integer optatum persistet querere finem.*

*Prima igitur sit cura tibi Diuūmque timorem
Imbibere, atque altè pietatem condere in imis
Visceribus: metus ille sacer sanctòsque bonòsque
Efficit, atque homines nullos, nec tartara seua
Is timuit, cui sancta calent Diuūmque timore
Pectora tentantur, firmo tutissima vallo
Corda parat, virésque, inuictaq; roboramētis.
Tum studium formare animum virtutibus illis,
Qua iustum, sanctumq; virum cunctisq; probandū
Omnibus ostendant: nam quamquā ex Rhetoris arte
Virtutis præcepta dare atq; ostendere, non sit:
Attamen & sanctos mores & pectora pura
Vendicat ipse sibi Rhetor, qui querit honestum
Discipulum, patriaq; bonum populisq; suis, &
Relligionis onus dignumq; aptumq; subire.
E superis delapsa olim Suadela feroces
Composuit gentes, populosq; ad iura vocauit,
Atque hominum genus in propriam properare ruinā
Auertit, vetuit cedes & roboramēta duri
Pectoris amouit, cantu lenita coëgit
Cedere, & ad placidè traduxit commoda vitæ:
Tantum adeò potuit placido sermone mouere.
Diuinas artes tandem diuināq; cedens
Munera virtuti diua seruanda reliquit,
Inq; hominum vitam & mortales tradidit usus;
Et voluit sua sacra illis tractanda negari,
Quos non agnoscat, proprios nec dicat alumnos
Virtus magna Deūm proles, atque unica vita
Compositura decus nostræ, & qua commoda cuncta
Afferat, atque hominum generi celestia præstet*

H 5

Mune-

Diuinum timorem
omnis sapientiz &
fortitudinis initiū
esse.

Rhetorica bonum
virum non facit,
sed exigit.

Persuasio ad homi-
num vilitatem na-
ta bonis viris ma-
ximè gaudet.

Poëticè docet Sua-
delam cum è terris
discederet, sua mu-
nera apud Virtutē
deposuisse, ipsamq;
Virtutem officij sui
vicariam reliquisse.

*Munera, conciliet pariterque hominésque deósque.
 Este igitur procul à nobis, quos inelyta virtus
 Dedita suis longe penetralibus arcet:
 Sacrilegas prohibete manus, scelerisq̄ue nefandi
 Iniustique doli linguas fraudisq̄ue ministras;
 Nostráque vos puro tantum præcepta tenete
 Pectore queis simplex cordi est, queis sola placere
 Sola potest virtus, queis mens caelestia tantum
 Dona cupit, magnóque parat quasisse labore.
 Huic liceat, penitus nostra hæc contingere sacra;
 Cui studium est, cui cura genus mortale iuuare,
 Spontéque pro patria procumbere, ponere magnis
 Pro pietate animam rebus, grauibúsq̄ue periclis.
 Hic mihi dicendo Orator suadebit, & omni
 In causa eripiet palmam, cui pectus honesto
 Incaluit, sociatq̄ue simul virtutibus altum,
 Eloquium, felix & munere præstat utroque;
 Et morum grauitate premit, dulcedine linguæ
 Pertrahit, inuitos cogit, vel spontè sequentes
 Ire viam suadet, qualem sermone disertio
 Instruit ipse, ducémque parat se, primus in illam
 Incumbens, pariterque mouet, vocémque pedémque.
 Hunc etiam multis ornet sapientia diua
 Artibus, atque omni doctrinæ munere, quisquis
 Orator cupit & fieri, & præclarus haberi:
 Hunc Heliconiades certent componere diua,
 Quæq̄ue suum finxisse paret, proprioque coronet
 Munere, perdoceat Pallasq̄ue & doctus Apollo
 Instruat hunc multis, quas nouerit, artibus. Ergo
 Unus erit qui sacra Deum mysteria prisca
 Scripta voluminibus norit, qui carmina vatum,
 Et responsa adytis cognoscat reddita sacris,
 Apperiat, non ignoret ciuilia iura,*

Oratorem multis ar-
 tibus institutum esse
 debere, quandoqui-
 dem oratoria fa-
 cultas nullam prop-
 riam materiam ha-
 bet subiectam: sed
 circa omniam ar-
 tium materias ver-
 satur.

Pontificum leges sacras, diuinâque Patrum
 Consilia, & quacumque genus mortale iuuare,
 Et fœdus seruare hominum, sanctûmque tueri
 Concilium vitæ. & socialia vincula possunt.
 Sæpe illi vel coniugium thalamique iugales
 Propositi dicentur enim, vel iura fidésque
 Exercet quacumque auidus mercator, & illi
 Sæpius hæredes & testamenta dabuntur,
 Vel iustè repetenda olim, vel lege tuenda.
 Plurimus in vitiis sermo, in virtutibus illi
 Plurimus, ut scelus exagitet, defendat honestum;
 Tractandum fas atque nefas, tractandâque Diuinum
 Iurâque, consilium, & quidquid sanctissima suadet
 Relligio, Christusque iubet: sæpe ille monebit
 Iratos animos, & mitia corda reponet:
 Dissidiûmque inter fratres & iurgia seua
 Componet, dictisque dolentia corda fouebit.
 Hic quoties belli cupidos, & seua minantes
 Prœlia sedabit populos! rursusque feroci
 Compellet stimulo, virésque animosque parabit,
 Ut ponantque metus, utque horrida bella capeffant:
 Non raro dicenda illi terræque marisque
 Officia, & quid pastor agit, quid curuus arator:
 Nauita quid præstet, quid possint astra morari
 Promissum officiû, quantû quoque turbidus Auster
 Impediat, facilem cursum; iactura quid illis
 Auferat, an proprias merces is debeat alto,
 Demisisse mari, atque undas placare tumentes,
 An casus quacumque feret magis obuia possit,
 Dum trepidat metuens, sine crimine tradere ponto!
 Non illi medicina vacat quicumque loquendi
 Artificem sese præstat; nam corpora primum
 Rettulerit nouisse hominum, quid perferat ipsa

Oratoris facultati
 omnium artium &
 negotiorum ratio-
 nem propositam ef-
 se ad agendum. has
 autem artes cau-
 merat.

Agricultura.

Nauigatio.

Medicina.

Membro.

*Membrorum natura, labor quis commodus illis,
 Quae regio noceat, quae sint aeraeque salubres,
 Quae loca conueniat iam cultura relinquere rursus,
 Quae sedes habitanda magis, calidique solique,
 Quae ratio, quantum possit medicina iuuare;
 Quid se posse neget, saepe hinc miracula Christo
 Admiranda magis demonstrat, multa quoque vita
 Commoda constituet, multa hinc exempla parabit.*

Medicinae cognitio
 & virtus Christi
 miracula multum
 commendant, cum
 omnem humani
 remedij rationem
 morbi quos ille cu-
 rabat superent.
 Vtilis etiam medi-
 cinae cognitio ad
 exempla multa ob-
 seruanda.
 Architectura.

*Non modicum nouisse etiam conduxerit artem
 Aedificatricem qua tantum Gracia quondam
 Floruit, & nostris qua gloria magna Latinis
 Accessit, dulcis nimium neque inutilis vlla
 Parte labor, quaeque ingenium mentemque docendo
 Illustretque acuatque nimis, quaeque urbibus atque
 Principibus magnum decus addat, & vndique magna
 Commoda, quae tutos reddat sub mœnibus altis,
 Securosque pareat somnos, quantumlibet hostis
 Vicinum statuatur vallumque, armisque animisque
 Sollicitet turbare, tamen praecinctaque muris
 Oppida, & excelsis templis & turribus ipsa
 Mole minas discant hostis contemnere seui.
 Multaque praeterea sunt artis commoda, vel tu
 Templata locanda pares, circos, fora publica, portus
 Persuadere: nihil facies nisi protinus artem*

Architecturae sum-
 ma ratio.

*Noueris, & quanta humana vel commoda vitæ
 Continet, atque decus, tum qua ratione minora
 Maius opus faciantque magis dispendia pulchrum.*

Pictura.

*Illam etiam tibi praecipiam cognoscere partem
 Artis & ingenij, cui quondam Gracia multum
 Romaque detulerat laudis, Musisque putauit
 Esse parem, quae natura speciesque modisque
 Aemula depingit, mortales fallere sensus
 Ausa quidem, quae pulchra oculis spectacula promit.*

Quae

Quae silvas pingit, tacito quae flumina cursu,
 Quaque irritantes sitientia pectora fontes,
 Effringitque hominū atq; Deūm pulcherrima quaque
 Corpora solerti studio dulcique labore:

Ex pictura multa
 naturalium rerum
 cognitio & multa
 exempla petuntur.

Multa tibi exēpla hinc, multa ornamenta parabis
 Dicendo; non vlla magis celebrata disertis
 Ars fuit, utiōrve magis, magis omnibus unquam
 Sollicitata modis: ut possis credere doctos

Huic simul & parti intentos Musisque vacasse,
 Tātū opera & Veneris tantū superesse putandum est,
 Utque vrbes, ut templa Deūm, fora, phanaque semper
 Ornauit, propriisque dedit fore pulchra theatra
 Muneribus, sic dicendis concedere rebus

Magna potest ars hęc quondam ornamenta parare.
 Sape equidem (fateor) dum dicere pulchra frequēter
 Curarem, cupidusque diu meditata profari,

Rerum exempla auidus peterem, sed plurima passim
 Obuia damnarem, memini petisse disertum
 Villegam pulchrē cui pingere numina docta
 Concessere manu, & magnis virtutibus altum
 Ornari ingenium voluere, & dulcia cuncta
 Munera cum suavi vultus grauitate dedere.

Petrus Villegas Hi-
 spalensis optimus
 vir, & pingendi pe-
 ritissimus.

O quanta indē tuli semper quā multa que vitæ
 Exempla, atque operum formas, rerumque colores,
 Dum sequor intendēs arti mentēque animūque,
 Dūmque ipsum intueor multa & praeclara loquentē.

Tandem nulla tibi ratio non cognita rerum,
 Nulla tuam mentem ars fugiat, quacumque iuuare
 Officio solet, aut rursus neglecta nocere,
 Illustratque homines, aut vitæ commoda praestat;
 Sape tibi occurrent dicenda, saepe probanda;
 Sape dabunt exempla tuis & lumina verbis,
 Nec studium praestasse illis operamque pigebit.

Nil

- » Nil adeò exiguum est, nihil aspernabile, quod non
 » Sit didicisse magis pulchrum, potiùsque beatum,
 » Quàm falli, cùm fortè petet tibi questio tales
 » Res agere, aut usus, seu tentans omnia casus.

Nec nos cuncta tibi hac tamen addiscēda monemus,

Aut manibus tractanda damus, sed mente vidēda,

Mente reponenda est ratio, ingenioque sagaci,

Nosse decet, quid quaq; velit, faciātque, parētq; ars;

Vtile quid vitæ efficiat, quæ commoda præstet,

Nec labor hic nimium durus quando omnia sese

Munera coniungunt cognatis finibus, atque

Materia interdum communi, aut denique in ipso

Officio socias formas speciesque sequuntur.

Nam belli quicumque rudis Martisque cruenti

Non fuerit, turmas componere nouerit, atque

Iungere equos curru; ferrumque & sulphura tetra

Occuluisse caui sciet in penetralibus aris,

Et iaculum torquere manu, celeremque sagittam

Aptare, atque arcum distentis tendere nervis,

Multaque præterea belli instrumenta mouere

Doctus erit; sic ferri illi, sic sulphuris atque

Nernorum natura patet, sic usque feroces

Nouit equos, currusque leues, calamique volantis

Signa tenet, multas sic denique concipit artes.

Omnia quæ ingenio inuenta, aut exercita quæ sunt

Ingenio illustrare datur studioque domare

Hæc artes, atque hæc rerum documenta secutus

Orator si nostra simul præcepta tenebit,

Maxima præstabit vitæ & sermonis habendi

Munera; magnus erit dicendo, magnus & usus

Viuenti, populósque sibi turbasq; virorum

Conciliare prius norit, mox reddere dictis

Parentésque sibi, & trahet in sua iura vocatos.

Sed

Non omnium artium
 exactissimam peri-
 tiam postulari, sed
 nullius ignorantio-
 nem.

Maximam esse hu-
 mani ingenij vim
 ad artium cognatio-
 nem, præsertim cum
 artes ipsæ plerumq;
 inter se conueniūt,
 quod exéplo probat

*Sed frustra quis nostra velit præcepta subire,
 Frustra omnis labor & studium profunditur omne,
 Ni memori valeat mentis componere cuncta
 Conceptu, & retinere simul res verbâque cuncta.
 Mirandas natura dedit menti que animoque
 Discendi vires, atque artis abdidit amplas
 In spaciis penitus sedes, ut maxima rerum
 Contineat simulachra animus, pluresque figuras,
 Temporis antiqui historias, longamque dierum
 Annorumque trahat seriem, momenta sequatur;
 Et loca cuncta suis spaciis præsentia semper
 Contineat: fontesque urbesque & flumina, portus,
 Et quacumque tenet lato imperioque gubernat
 Aequora Neptunus, scopulos male tuta carinis
 Freta simul, syrtes; quacumque pericula tandem.
 Iam verò tot signa poli, totque astra, tot ipso
 Dispositas calo formas rerumque figuras,
 Tot numeros viresque tenet, tot nomina totque
 Pondera, tot rerum species, tot concipit usque
 Res prisca, & quas paulo conspeximus ante,
 Ut credas posuisse Deum sedesque capaces,
 Et loca, quæ mundi formasque modosque tenerent
 Finibus angustis nimium nimis orbibus artis,
 Atque adeo hinc artes omnes, hinc maxima vitæ
 Commoda nascuntur, rerum prudentia nobis
 Ducitur hinc, quoniam frustra labor omnis & usque
 Discendi indefessa foret mortalibus agris
 Cura omnis, si non concessum munere Diuum
 Mente animoque agitata diu componere certis
 Sedibus, inde adeo officio repetita fideli
 Querere, præsentisque olim depromere in usus.
 Hoc tamen atque alia id generis voluere labore
 Numina constare assiduo, namque illa veterno*

De memoria, quæ
omnium rerum &
verborum thesau-
rus est.

Memoria laus.

Memoriam cura
& studio excolendâ
est.

Pars

*Pars animi capitur nostri magis omnibus una,
 Et torpet non culta diu, viresque remittit,
 Angustatque locos, & sedes contrahit omnes.
 Multa etiam patitur discrimina, saepe senectus
 Perturbat memorem sensum, posita sique per annos
 Effigies delet rerum, vel singula certo
 Membra mouetque loco, & cacis conuoluit acernis:
 Sape etiam adueniens morbus vim mentibus illam
 Abstulit humanis, & pigra obliuia rursus
 Imposuit: vidi qui nomina chara sui que
 Sanguinis atque sua obliti, perdiscere rursus
 In teneri infantis morem coguntur ab ipsis
 Principijs formas, & nomina querere rerum.
 Tantam animis molem, & tantam contagio labem
 Corporis adiungit, terrenaque semina miscet.
 Sed quamuis natura dabit felicia mentis
 Principia, atque animum facilem, tamē vsque fidelē
 Sape negat, memorēque diu contingere sensum:
 Sunt etenim quibus inuitis herere recentes
 Et res & voces soleant, & protinus adant,
 Quaecumque exiguo modo percepere labore.
 Hec tamen & subitus motus mox mentibus ipsis
 Deicit, & facilis deturbat casus, ut olim
 Quae molli signata luto traxere figuram,
 Continuo fugisse solent, residētque soluta:
 Rursus & illa magis durant, quaecumque notantur
 In ceris, aut sunt creta commissa tenaci.
 Sic tarde interdum mentes, quas fingere cura est,
 Et melius retinere solent, & reddere certum
 Deposuit, nomenque sibi fecisse fidele.
 Sive ergo natura sequax penitusque beatum
 Ingenium tibi sit, Diuūm non spernito dona;
 Sed gratus, iubeo, agnoscas, cura que frequentis*

Memoriam multam
 ausis minui.

Solent qui facile capiunt,
 facile obliuisci.

Pulcherrima similitudo ad facilitatem
 & difficultatem memoriarum ostendenda.

Sive, inquit, bona, sive minus felix memoria præditus sis, illi semper est excolenda.

Mune-

*Munera commissa exerce, & meliora colendo
 Effice, neu calum infensum, neu sydera reddas
 Ipse tibi, neu te dignum cui plura negentur.
 Siue parum felix campus, salebrosaque mentis
 Contingat natura tibi, non desere mœstus
 Fortem animum, sed cura omni assiduoque labore
 Peruince & steriles campos, fecundaque cultu
 Redde sola, atque tibi egregiam proponito laudem,
 Téque para ad pulchram assiduo certamine palmã:
 Néve minora tibi promittas, Numine dextro
 Contingent sperata tibi, durumque laborum
 Et curã, atque animum fortẽ, spemq; astra probabũt;
 Et se victa tibi subdent, cedentque iubenti.
 Ergo animum peruince tuum, curãque frequẽnter
 Admoueas, exercendo & peruiceris omnem
 Duritiem, nomẽnque tibi per sacula pulchrum
 Compones, quodque inuideat cui fortẽ benigna
 Indulfit facillẽ ingenium natura animumque.
 Multa igitur disce, atque animo concepta reuolue;
 Atque agita aut sacras Leges, vatũmve sacrorum
 Responã, & celebres hymnos, & carmina Regis
 Iessiada, quibus ò quantum sapientia diua
 Indulfit! quantãsq; & opes quantãsq; parabit
 Diuitias, quicumque sacris ditescere mentem
 Carminibus sacrisque paret se legibus aliõ
 Imbuere, & quæcumque libris sententiã sacris
 Eruitur, mandetque animo, penitusque reponat:
 Inde etiam atque etiam repetat, quandoque canendo
 Hæc referat, quandoque leuet fastidia vitæ,
 Atque iter imminuat longum, durumque laborem:
 Hæc memori voluens animo, dulcẽmque camœnam
 Prouocet, aut si quæ peragenda negotia dentur:
 Hinc repetat similes species, & commoda rebus*

Pl. Imorum eno-
 mium & totius sa-
 cra scriptura quam
 ediscendam Ora-
 tori Christiano
 suadet.

Memoriam rerum
 quæ ediscuntur mē-
 ditatione & repe-
 titione firmari.

Consilia, exemplumque graue, aut contraria gestis
 Gesta trahat, quae cuncta simul iam conferat, atque
 Quid pulchrum, quid turpe putat, dignoscere curet.
 Sic agitata animo & multum repetita parabunt
 Aeternas in mente domos, semperque manere
 Gaudebunt, ubi tam grato se excepta probarint
 Hospitio, inque omnem euentum se commoda semper
 Prestabunt, referentque operis fructum atque laborum.

Multa etiam alia
 ediscenda esse, siue
 prosa oratione, siue
 carmine scripta sint

Nec non multa tibi sunt ediscenda priorum
 Dictata, atque animo penitus retinenda fidei,
 Quaecumque aut prodesse queant, possint ve inuare,
 Et fructus retulisse olim opera atque laboris.
 Siue illa incessu plano gressuque soluto
 Dicta suis grauter fuerint auctoribus, inde
 Inde pete, & committe animo, quae saepe reposcas.
 Seu numeris astricta magis, magis & pede certo
 Procedant, certis parentia legibus, atque
 Musarum assuefacta modis, sonitusque secuta,
 Quos Helycon, quos sacra audit Permessidos unda:
 Haec melius sese insinuant, & mentibus haerent
 Dulcisonis admissa modis suauisque lepore,
 Et numeris sese facile associantibus intra
 Labuntur, mox clausa animo penitusque locata
 Perdurant, ponuntque sibi gratissima semper
 Confugia & sedes, iam cedere nescia, sed se
 Conseruant iisdem numeris, atque ordine queis se
 Ingressere, nec hinc penitus discedere possunt;
 Nam si forte aliquid cedat, missoque vagetur
 Ordine, continuo in numerum reuocabile rursus
 Cogitur, & socium turba clamante recurrit.

Carmina multum
 memoriae accom-
 modari.

De memoria quam
 Artificialem vocat.

Sed quoniam nil non mortalis tentat egestas,
 Quaeque negat natura homini, tamen improbus audet
 Explorare labor, quaedam concedere casus

Assolet,

, Assolet, & veniens tardo experientia gressu.
 Hæc vada tentare, & vetitos contendere in vsus
 Mens hominum fuit ausa olim, ingeniumque negatū
 Fingere, & inuitis componere protinus astris:
 Et vitia assiduo tamen emendare labore.
 Quando igitur rara hæc memoris sunt munera mētis
 Concessa, & locuples rerum thesaurus habetur
 Haud facile, inuidit quæ homini natura bonorum
 Plurima; tentatum est animum molimine multo
 Fulcire, atque opere admoto reparare labantem:
 Additus arte labor, lustrandoque omnia quosdam
 Inuenere locos, ubi ponere nomina rerum
 Et rerum effigies possent, mōxque inde petita
 Ordine fingeant certo, certaque figura;
 Sedibus inque suis ponebant singula cauti.
 Vt si virtutem vellent laudare deorum
 Progeniem, quæ sola potest mortalibus agris
 Curas & misera discrimina pellere vita;
 Solaque post obitum facere & seruare beatos,
 Atque suos tandem in calum sedesque supernas
 Tollat, & aternis iubeat discumbere mensis.
 Primo ergo ipsa loco virtus efficta manebat
 Inter calicolas, collumque amplexa parentis
 Illa Iouis, quamque ille volens gratusq; foueret.
 Parte alia virtus miseris mortalibus astat,
 Pocula proponens certa & medicamina cunctis,
 Queis animi curet morbos, curasq; nocenteis
 Depellat, mox visa sacrum conscendere Olympum,
 Ducere mortales secum, sacrisq; locare
 Sedibus, aternasq; illis concedere mensas.
 Hæc loca sunt libris olim celebrata priorum,
 Artifici deducta modo, serieq; decenti
 Disposita; hic rerum series & verba solebant

Antiqui ad artium
 civilem memori am
 quedam loca nota
 obseruabāt, in qui-
 bus rerum imagi-
 nes & verborum
 notas cogitanda
 locabant.

Exemplum rei in
 locis ad memoriā
 parandā dispositæ

De Seneca hoc nar-
raur.

Ars memoriæ à
Poeta excogitata:
amicorum & fami-
liarisimorum effi-
gies in mente certo
ordine collocare,
resque ediscendas
illis ordine com-
mittere. hic modus
facillimus fuit Poe-
tae nostro, cui amici
omnes quos pluri-
mos haber, nunquam
memoria neque co-
tidiano sermone
excidunt.

Ponere, & ad certos usus repetisse parata.

Hinc aliquis multa extemplo sibi carmina multis
Audita à pueris retulit, non fallere doctus.

Est aliud genus artificem tibi ponere mentem

Quo possis, nec certa minus dat pignora fidum

Reddere depositum, nec nos ea cura sefellit,

Nam saepe experti officiumque operamque fidelem

Vidimus, in numerum certum quantumlibet usque

Ingentem charos opus est componere amicos,

Nomina grata mihi, & numquam de pectore nobis

Elapsa, atque omni praesentia tempore nostris

Mentibus, hos certa distinximus ordine quondam,

Et serie certa atque notis: tum protinus illis

Quaecumque aut dicenda forent, animo ve tenenda,

Commisi; quibus & verbis, quo ve ordine vellem

Dicere, proposui tacitus sic singula cuique;

Ut facerem mihi praesentem, iamque omnia coram

Differerem, vocesque omnes & caetera fingens.

Atque illum praesentem animo, & mea cuncta notatè

Fingebam, mox discedens seruanda reliqui

Cuncta illi, in proprios usus, aliumque petebam;

Moxque alium, atque alium socium quam plurima velle

Nomina resque animo committere, cuncta parabam

Commisisse suo disponereque ordine charis

Aut sociis, aut cognatis, aut denique amicis:

Sic ubi iam ratio exigeret, vel dicere causam

Religionis apud populum, vel principis aures

Tentare, & rerum molimina ponere certis

Vocibus, aut magno in ludo certamina docti

Sustinuisse, diem totum per stare parati,

Nostraque differere, & multis rationibus usque

Firmare, & contra iaculata retundere tela,

Sensimus hanc artem certam, nec me illius unquam

Poeni-

Magnum ludum
vocat Gymnasium
publicum litterarum.

Pœnituit, quare hanc iubeo ne neglige Gaspar.

Damnat Petri Ra-
uenatis præceptum
de paranda memo-
ria, proposita puel-
læ amatæ imaginē.

Quidam etiam meminisse docens, molitus & artē

Qua mentem firmare queat, multumq; fidelem
Reddere; præcepit, si quisquam forte puellam
Ardeat, hanc animo quoniam non deseret umquã,
Huic rerum meliora libens, huic optima scitu
Committenda paret prudens, & dulcia fingat,
Colloquia, atque illi cuncta hæc seruanda relinquat;
Mox ubi vel ratio vel tempus postulet, illam
Mente adeat, positumq; petat, queratq; relictum:
Sed fuge præceptis Gaspar fallacibus umquam
Parere, & monitis nostris accede rogatus.

Principio non vlla tuos percellere sensus
Pulchra puella queat, nec dulces pectore flammæ
Concipias, namq; ingentem tibi protinus ignem
Prædico: quæq; exiguo scintilla calore
Prima tibi fuerat, iam magna incendia cordi
Iam dabit ingentesq; rogos, quosque ipse Typhæus
Aspiciens leuiora sibi tormenta parari
Gaudeat, atq; suam sortem soletur. Amorem
Dei tunc quicumque cupit sapientibus esse
Persimilis, quicumque sibi reliquisq; parabit
Prodesse, hanc fugiat pestem seuumq; furorem
Inuisumq; Deum Musis, namque omnia sacra
Contemerat, dulcēsque choros cantusq; prophanat,
Atque adeo quicumque semel fera vulnera sensit,
Quæq; Amor immisit, quæ fixit tela medullis,
Prima sui hunc rapiuntq; tenentq; obliuia, nec se
Perditus agnoscit, patriam charosq; propinquos
Deserit, & rerum contemnere maxima gaudet;
Non honor hunc, non diuitiæ, non tangit honesti
Cura, decus proprium, simul optima negligit usque
Officia, atq; odit socium meliora mouentem,

Mira & artificiosissi-
ma Amoris dete-
ctatio.

Amor memoriam
rerum omnium
perdit.

*Atque infantileis lusus curasq; frequentat,
 Et leuibus totus studiis incumbit, & omnes
 Deridet, quoscumque iuuat, sapientia, quosq;
 Et rerum decus exercet, quos Diuaq; virtus.*
 22 *Tantum adeò refert curas admittere edaces;*
 22 *Aquæ sinu exiguos fuisse Cupidinis ignes.*
*Sed quanam poterit ratio, qua forma iuuare,
 Ut meminisse queat rerumq; atq; ordinis atq;
 Verborum, quemcumque sui non tangere cura
 Vlla potest, animumq; miser mentemq; perire
 Non sensit, puero similis vilissima tractat.
 Nonne vides quæ iam facies, quis vultus amantis,
 Quis color atque tremor sit toto in corpore, quando
 Mente colit charam (sua tristia fata) puellam!
 I nunc & sensus rerum serièmq; modòsque
 Verbaq; dicendi atque artem committe puellis,
 Ut decus omne tibi pereat, plenòque theatro
 Dedecus ipse tuum prodas, turpemq; pudorem.*

Alia ratio ad parã-
 dum memoriã ar-
 tificialem optima,
 atque certissima,
 quæ & ad facile per-
 cipendum, & ad
 diu retinendum ea
 quæ percepta sunt
 conducit.

*Sed tamen ipse tibi possim præscribere certam
 Discendi formam, & numquam fallentia mentem
 Dogmata: namq; omnes (fateor) tentauimus olim,
 Expertiq; sumus, quas quisque ostenderat artes;
 Cætera sed tandem damnauimus: hanc ego primus
 Composui, hac usum me etiam sapissimè numquam
 Pœnituit, certam reperi, semperq; fidelem.
 Nec mihi præsentem hæc tantum contulit usus,
 Sed diuturna etiam promittit commoda, namq;
 Radices in mente locat, faciliq; labore
 Exiguo & cultu producit cuncta, iubetq;
 Perstare, æternumq; facit dictata manere.*

Primum huius artis
 præceptum est, res
 ipsas ordine dispo-
 nere, considerando
 ea quæ rebus secun-

*Principio rerum quas dicere contigit omnem
 Naturam inspicias iubeo, & primordia prima,
 Et quæ sint elementa prius dignoscere cura:*

Mox

*Mox etiam effectus rerum fructusq₃ reponere,
 Qui certi, quive incerti, qui scilicet omni
 Tempore proueniant, qui raro; hæc singula cautus
 Perpende; & iam quas formas, quaq₃ extera iungat,
 Associentq₃ sibi, postremo exquirito fines;
 Atque euenta petas rerum, & proprio ordine cuncta
 Discute; mox breuib^{us} discussa exponito chartis,
 Ordine quo primum deducta, ac nota fuere.
 Ergo cuncta tibi semper disponere primis
 Principiis, atque ad certum deducere finem
 Pracipio; atque obiter qua sunt cognata locare,
 Quemque dedit rebus Natura, hoc ordine nunquam
 Neglecto, certosque modos assuesce parare,
 Atque viam certam, qua possis querere quidquid
 Vel ratio dederit, vel fors improuida forsitan
 Obtulerit, subito atq₃ oblata efferre iubebit.*

*Hæc ubi dispositis comprehenderis omnia formis,
 Ordine quaque suo componens; verba parabis
 Dicendiq₃ modos, propriasq₃ aptasq₃ figuras,
 Queis ornes dicenda; tamen non longius illa
 Deducas, non obscuris inuoluere pergas
 Vocibus, & duris nimium; sed commoda semper
 Quæsieris, & qua cognata vocabula rebus.
 Namq₃ etiam seruant seriem, seseq₃ vicissim
 Nomina contingunt, ut res, utq₃ ordine nobis
 Res olim natura dedit, sic ordine iussit
 Componi voces ratio, totusq₃ suas res
 Consequitur dicendi ordo, speciesque genusq₃,
 Ut rerum sic verborum: nec discrepat ullo
 Limite ab indoctis sapiens, nisi nouerit & res
 Ordine quasq₃ suo prudens distinguere, & idem
 Iungere, tum voces aptas componere rebus.
 Hoc igitur sequere, & verbis vestire propinquis*

dum naturam in-
 sunt, & quæ secun-
 dum acciderit.

Omnia quæ cog-
 noscuntur ad rem
 pertinere, disponē-
 da sunt paucis ver-
 bis, & dialectico sty-
 lo in tabella, deinde
 eodem ordine in o-
 rationem exornan-
 da & amplificanda.

Verborum & figu-
 rarum ornatus fa-
 cilis sit, & ad sermo-
 nem communem
 accommodatus.
 Ut inter res ipsas or-
 do & series inueni-
 tur, sic inter voca-
 bula rerum quædam
 quasi cognatio est.

Propriis vocibus
maximè uti oportet.

*Res omnes assuesce mihi, & tua doctus habebis
Munera, nec propria certus priuabere laude.
Sed si quando alias voces transferre libebit,
Et propriis te uti semper, iam tadia tentant:
Scilicet & facias, concedo: sed omnia tandem
Sunt fines habitura suos, formamq; modumq;
Et genus & series etiam seruat in ipsis
Translatis, & certa sequi se nomina iungunt,
Seq; vocant ipsæ voces, gaudentq; propinquis
Nexibus astringi, atque solent disiuncta dolere,
Et mentem vexare etiam discantis, & ipso in
Tempore deficere, & cassum reddisse laborem.*

Translatis verbis
quomodo uti de-
beat.

- ” Sine igitur propriis verbis, seu dicere tentes
- ” Translatis, nunquam naturas desere rerum,
- ” Atque pares rebus voces, & nomina prudens
- ” Compone, hæc iubeo, pulcherrima & optima semper
Ornamenta tui fuerint sermonis habendi.

Alterum præceptū
ad memoriam arti-
ficialem parandam,
ut quæcumque cō-
posuerimus propria
manu, & certis no-
tis & characteribus
scribamus.

*Et quoniam totam exhibeo non inuidus artem,
Quam mihi donarunt Musæ studiumq; labôrque
Omnia tentanti, præcepta hæc ultima tradam.*

*Quidquid erit, quod tu certa ratione modoque
Dispositum teneas, atq; his, quas diximus antè,
Artibus ornatum, hoc propriis describere signis
Atque characteres proprios depingere discæ:*

De scribendi studio
& ratione quam
hoc loco multum
commendat.

*Imprimisq; & scribendi non ultima cura
Sui tibi, pingendique notas elementaque pulchra;
Gratia magna quidem pulchrè scribentibus usque
Contingit, gaudent omnes laudantque legendo
Scripta caractere eximio, quales meus olim
Fingebat, genitor; possunt queis cedere prælis
Nobilibus quicumque libri excuduntur, & ipse
Hæc chari monimenta patris, hæc pignora mecum
Conseruo, Astrorum motus calique meatus*

Benedictus Arius
poetæ pater scribē-
di dexteritate ma-
ximè præditus fuit,
cuius multa extant
monumenta erudi-
tionis plena, & ele-
gantissimè scripta.

Scripse-

Scripserat ille mihi senior, pulcherrima nato
 Dona, laborque ipsis ipsis quoque pulchrior astris,
 De quibus ille mihi præcepta probanda reliquit:
 Non homini vox talis erat, non dulcior ulli
 Cantus, & ingenium nulli magis dotibus auctum
 Crediderim, maior fuerat non gratia vultus,
 Atque manus: quicquid dixisse, egisse pararet,
 Cedebat facili ductu: testis mihi certus
 Temignus, Legio Hesperia quo præfule quondam
 Gaudebat, namque ille mei monumenta parentis
 Et spectanda olim & cunctis laudanda ferebat.
 Illi bis duodena dabatur epistola nostro
 A genitore, notis variis depicta, nec una
 Alterius, præterquam aut signa aut nomina tantum
 Auctorem testata suum sub sine, tenebat.
 Atque adeò iam hæc barbaries quoq; maxima nostris
 Exulat Hesperius, qua quondam insederat altis
 Nobilium infelix in mentibus usque laboris
 Et pulchri studij ignaris: nam turpe putabant
 Ingenuo vel scire notas depingere pulchras:
 Tantum adeò valuit mentes inuertere torpor.
 Attamen (Hesperia melius lucentibus astris)
 Nobilium iuuenum cessit iam hic mentibus error,
 Inter & ingenuas artes numeratur & illa,
 Scribendi pulchrasque notas dignasque Camænis;
 Quales docta manus nouit depingere Petri
 Veleij; quales noster Chirofius, actu
 Gaspar amicitia exemplar, sanctæque mecumque
 Et decus, & nostræ dulcissima pignora vitæ.
 Ergo scribendi curam laudamus, & artem,
 Et Musis dignam sacris, diuæque ministrari
 Mnemosynes; namque illa solet persæpe iuuare
 Mentem hominis: didici expertus, cum carmina, cumque

Idem Benedictus
 poete pater & vo-
 cis suauitate, & mu-
 sicæ peritia excel-
 luit. vultu autem
 & aspectu dignissi-
 mo erat.
 Citæ testem Temi-
 gnium Legionensem
 episcopum, qui epi-
 stolis à Benedicto
 patre sibi missas o-
 fendeat.

Damnat maiorum
 nostrorum iudicium,
 qui rectè scribendi
 studium tanquam
 nobilitati minus
 aptum reiciebant.

Petrus Veleius no-
 bilissimus & erudi-
 tissimus. Ribendi
 peritiam laudatus.
 item Ioannes Chi-
 rofius & nobilis &
 apprimè doctus, &
 poeta cultissimus.
 nec non & Gaspar
 Veleius ipse.

Mnemosyne. Memo-
 ria.

*Ipse meis digitis descripsi multa, soluto
Sermone, ediscenda mihi, populumque docenda
Christicolūm, pietatis opus, sanctūmque timorem,
Spemque fidemque, & multa adcō mysteria Christi;
Ipse meis posui digitis, certasque figuras
Depinxi, longasque notas, facilesque legendo,
Distinctasque locis certis: nam gratia magnis
Multa notis certè suberit, velut ipse notauit:
Vtilitas nulla exiguis, quas fallere certum est
Primum oculos, & mox mentem, fugiuntque videri,
Et breuitate latent nimia, mentique negantur.*

Maiores litteris
multum iuuari
memoriam.

„ *Magna igitur pingam quacumque, ediscere curem.
Hac ubi disposui scriptis, deciesque relegi,
Herent, & nostra semper presentia menti
Assistunt; atque ipse liber mihi fingitur intus,
Et sese ostentat dicenti: utque ipsa legendo
Pagina versa mihi fuerit, sic vertere sese
Ipsa solet tacito in corde, ostenditque videndam.
„Hac ergo memorem mentem certamque, parabunt,
„Natura constans ordo, vocumque figura
„Apta ipsis rebus; propriamque, hæc scripta per artē,
Quam poteris pulchris formis, & saepe relecta.*

Tertium præceptū,
scripta saepe rele-
gere.

Summa præcepto-
rum quæ ad memo-
riam artificialem
pertinent.

Parcebas in qua
Honorati Ianij me-
moriam cum pluri-
marum artium pe-
sita laudat.

*Si tamen exoptas memoris miracula mentis,
Et cupias animo mortalem excedere sortem,
Par superis meminisse velis; mea carmina nunquam
Id tibi monstrabunt: nec enim diuina monemus,
Nec molimur opus nullis imitabile, quando
Ingenio id fuerit nostro, nostrisque negatum
Viribus, & nulli contingere vidimus unquam,
Præter Honoratum doctum, cui Numina tantum
Concessere animi virtutum, ac tanta dedere
Munera, quanta olim tanti decuere magistrum
Principis, & quæ etiam nullis cognouimus ante*

Exem-

*Exemplis, & qua nostri meminisse nepotes
 Non poterunt exempla suis sentire diebus,
 O quoties Mæcenatem hunc miratus ab ipso
 Sydere, quo tellus pallentes discutit umbras,
 Donec in occiduo demergitur æquore Phœbus,
 Officio astantem vidi, cum plurima turba
 Hunc adit, atq; huius gymnasia docta frequentat,
 Quiq; colūt Musas, queis sunt sacra carmina cura,
 Qui studium exercet lingue eloquiumq; disertum;
 Quosque tuum Phœbe inuentum, medicina salubri
 Detinet auxilio; quos publica iura forumq;e
 Exercet, iamq;e astrorum mundiq;e periti
 Hic orbem, hic maria ac terras metantur, & altè
 Tempora discutunt, motus quos sydera toto
 Fixa polo seruent, atque hic quem maxima rerum
 Delectat Natura parens, causaq;e notare
 Cogit, & in rebus elementa inquirere cunctis.
 Hic quicumque modos vocum, qui carmina nervis
 Aptat, & intonsi pertractat Apollinis artem:
 Non pictor, non & sculptor, seu marmore siue
 Aere sacros ducat vultus Diuūmq;e figuras,
 Et veterum artificum certet superare labores,
 Hic cessat, non ingenij quicumque probati
 Laude aliqua nomen pulchrum sumamq;e tuetur.
 Omnibus ille vacat gratus, cunctosq;e tuetur
 Officioque fouet docto, & certissima reddit
 Responſa in quacumque illum quis consulit arte.
 Iamq; adeò quisquis Diuina oracula sacris
 Scripta voluminibus celebrat, legesq;e frequentat,
 Et monitus Diuūm, vatumq;e arcana piorum;
 Huc conferre solent quidquid didicere legendo,
 Hinc petere abstrusos sensus, quicumque latere
 Et fugere humanam mentem ingeniumq;e videntur.*

Ipsè

Ipse ego sæpe domum (fatear) miratus, & altum
 Ingenium, doctusq; magis meliorq; redibam:
 Unde tibi tantum mentis doctissime Iani,
 Unde fluens indefesso tibi pectore torrens
 Dicendi? unde & tot spacium, tot tempora rebus
 Discendis, quando & Marti bellisq; vacabas?
 Unde recordandi vires, & cuncta locandi
 Ordinibus propriis, ut non confusa ferantur,
 Ut prodas, mox quesitus, non omnia tantum
 Momenta, & methodos omnes, quæq; artibus insis
 Materies, sed scriptorum tibi pagina multa,
 Auctoresq; ipsi toti certo ore citentur,
 Seu Graio sermone petam, seu forte Latino,
 Seu Tusco, siue & Gallo? nam plurima lingua
 Ore sonas facilis discrimina, quæ tibi magni
 Inuideat. Ponti princeps; namq; ille disertus
 Bisduodena suis totidem distantia linguis
 Iura dabat populis quos sub ditione premebat.
 Hoc ego temporibus modò non imitabile nostris
 Quod tibi felici donabant Numina sorte,
 Iani non ullis componam versibus umquam:
 Hæc superos poscenda puto, non arte petenda.

Ad Mitridatem al-
 ludit multarum lin-
 guarum periculi.

De pronuntiatione,
 cui quidam in oran-
 do palmam tribuunt.

Sed quid tam longam Gaspar conteximus artem,
 Tantaq; verborum & rerum præcepta mouemus?
 Ut quod Musa mihi spacium præscripserat omne,
 Imprudens penè implerim: & loca parua supersint,
 In quibus ipsa suos viuens prolatio motus
 Explicet, & numeros & partes compleat omnes;
 Queis tantum valet, ut merito sibi premia palmæ
 Sapius eripiat, nulli concedat honorem
 Parti alij, iubeatq; omnes & cedere cogat.
 Se iacet, viresq; suas, queis pectora cuncta
 Impellat, fortisq; trahat multumq; fatiget;

Donec

Donec peruincat, cogatq₃ facessere, quidquid

Persuadere olim cuperet, votisq₃ fruatur.

Quod si carminibus breuibus non passa doceri est,

Dedignata locum angustum, tempusq₃ modumq₃,

Et nimis arcta sibi damnet sedilia, rursus

Conueniat, totam tibi quam præscripsimus artem,

Diruere; inq₃ breues constringere cuncta figuras,

Dicta prius quaecumq₃ mihi, totumq₃ parare

Huic operi & spaciū & tempus, describere & artis

Hanc unam potius partem, cui cætera cedunt:

Sed tamen interdum breuibus tentanda putamus

Munera, quasq₃ sibi viuens prolatio partes

Vendicat, atq₃ opere in toto dicentibus ipsa

Commodat, orandiq₃ omnes concedit in usus.

Omne adeò, quodcumq₃ animos impellere tentat,

Atque intus penetrare parat, secretaq₃ mentis

Afficere, externos primum pertingere sensus

Conueniet, namq₃ hi primi mentisq₃ animiq₃

Custodes, primiq₃ duces, rem protinus omnem

Excipiunt venientem, ad primæ & limina mentis

Admittunt, proprioq₃ parant examine primum

Explorare, nec inuitis tu sensibus unquam

Pertinges hominum mentes: ea munera prima

Scilicet isq₃ labor, primum percellere sensus,

Multiplicesq₃ animi portarum tangere postes;

Et petere hinc ad secreta penetralia mentis

Occultos certosq₃ aditus, & sæpius omne

Pondus, & in causis momenta tulisse videmus,

Si quis permouit sensus, animiq₃ ministras

Prouidus affecit vires, & cedere iussit.

Tantum operis, tantum imperij Natura putatur

Permississe ipsis iam primum sensibus, ut si

Impulsi externis fuerint victiq₃ figuris,

Pronuntiationis
vim maximam esse
ex naturali confi-
deratione ostendit.
Sensus exteriores
animæ iactas esse.

*Alliciant penitus mentem, cursuque secundo
 Deducant, aut expugnent, & cedere cogant;
 Sed non tam rerum vires & pondera possunt;
 Non tantum ipsa potest series, non omnia tandem
 Artis multiplicis molimina pellerè duos
 Et sensus placare omnes, non vincere tantum,
 Quantum hac una potest dare iam prolatio, quando
 Sensibus aptat se cunctis, conatur & omni
 Parte reluctantes multa peruincere mole:
 Et nihil aggreditur vanum, nil tentat ineptum;
 Omnia sed certa & nunquam fallentia tangit.
 Iamque igitur reliqua occultam pertingere mentem,
 Secessusque animi internos penetrare fatemur,
 Atque agere interdum, sed maxima & optima tãdẽ
 Vendicat una sibi recta hac prolatio causis
 In cunctis, atque una solet peruincere, quod non
 Vel potuit res ipsa olim, vel copia fundi.*

Sensus affectu ma-
 gis quàm ratione
 expugnari.

Rationes & argu-
 menta ad intellectum
 vincendum parantur
 affectus ad sensus
 permouades, qui
 quidem affectus
 pronuntiationi
 ferunt.

De voce.

*Primum igitur vox ipsa tibi formanda paretur
 Que motus anima internos, qua verba refert
 Sola potest, nec enim sine voce hac dicere quicquam
 Continget, velut illa animi meditata per auras
 Atque agilis penetrat spaciis distantibus aures
 Interpres Diuini atque hominum, sacra munera magni
 Mercurij, apta hominum socias coniungere turbas.
 Hanc igitur qualem dederit Natura, videndum est;
 Nam variis olim formando sinxerat ipsa
 Nos omnes natura sonis, & dispare cunctos
 Gutturis disparibusque dedit sonuisse figuris.
 Hic grauiore quidem sonitu, ast hic præstat acuto;
 Hic magis obscuro, claro hic, at flectitur ille
 Et medias rumpit voces, & deficit; ast hic
 Perpetuo ductu perduxerit integra vocum
 Munera: iam mollis vox quedam fœmineumque*

Vocis natura, for-
 matio & vis.

Vocis variã
 natura.

Perfò-

*Personat; aut trepidans pueriles concitat ictus:
 Sunt alia & vocum discrimina, siue canendo
 Seu sermone velis sonitus discernere cunctos:
 Hac quoniam variè affectis de partibus edit
 Natura, atq; omni non idem spiritus ore
 Ducitur, in varias diduxit saepe figuras.
 Adde etiam quòd saepe solet collapsa perire,
 Aut mutata alias prorsus inducere formas;
 Cumquè graues veniunt morbi, cum membra vigorè
 Amittunt, variatquè atas, tristisq; senectus
 Accedit, vitæ & ratio, & fors ipsa colendi
 Permutata trahit diuerso pondere voces:
 Cunctaque vertentes anni rupere sonoros
 Vocum aditus. Hac cuncta tibi quæ dicta monemus
 Contemplator ages tecum, & curanda parabis
 Atque usu reparanda suo, & quid quaque recusset,
 Et quid quaque ferat ratio, cognoscere tenta:
 Iam sequere, & vires ipsas, qua ducere gaudet
 Natura, & proprio numquam de limite vocem
 Depellas, nec enim facile in longinqua vagatur
 Aut aliena suis fert munera viribus, & si
 Cogatur, perit infelix discrimine in ipso,
 Turpiter & cedens fructum disperdit agendi.
 Quam verò natura dedit, seu tempora vocem,
 Hanc sequere, & prudens exerce: plurima ab usu
 Vis etiam voci accedit, multumquè iuuari
 Assolet, euentumquè potest assuescere in omnem.
 Multa tibi formanda quidè & dicenda monemus,
 Et tecum meditata olim, repetendaquè, donec
 Prospicias propriae quæ sint tibi munera vocis,
 Et lapsus vites cunctos, alienaque prudens
 Abiecias, proprias vires, propriumquè sequaris
 Munus, & in rebus nunquam fallentia vocis*

Voci accidentia.

Vocis naturam fe-
 qui oportet, non a-
 liam vocem imi-
 tari.

Vocem assuescien-
 dam esse, & multo
 vlt examinandam.

*Pondera, quæ certa penitus correxeris arte,
 Ut facile affectus omnes, meditataque mentis
 Explicet, & flexus varios sonitusque modosque,
 Atque tonos præstet, munus quoque compleat omne.
 Vox aliena tibi non unquam imitanda petatur;
 Nam grauitas & tota perit tibi gratia fandi,
 Nec res ulla magis suspectam prodidit artem.*

Verborum pronun-
 ciatio integra esse
 debet.

*Sed neque cura minor fuerit tibi cuncta referre
 Verba, modosque omnes & partes integra prorsus
 Omnia nec cursu propero concisa, nec usque
 Affectata halitu moueant fastidia lento:
 Sed deceant, mediumque modum certamque figuram
 Contineant, & res ipsas motusque sequantur,
 Atque animi affectus, & cunctas protinus aures
 Integra perueniant, neque quemquam murere fraudet.
 Iamque adeo nutusque animi, quosque induit intus
 Mens habitus, atque affectus seruare memento:*

Vox ad affectuum
 rationem varianda
 est.

*Atque ministerio vocis sonitusque referre
 Siue iram, siue ostendas tua gaudia, seu tu
 Fortè metus refras trepidos, tristémve dolorem;
 Spemque, minasque truces, aut flectere iudicis iras,
 Et lachrymas mouisse pares, miseratque tentes
 Pectora, quacumque aut mentes turbare quietas
 Ipse velis, proprio sonitu, propriisque moueio
 Vocibus, atque suis quas seruant omnia formis:
 Nam qui perpetuo sonitu similisque legenti
 In ludis puero pronuntiat omnia, nunquam
 Sollicitum faciet quemquam, in sua vota que ducet.
 Namque alius tristi est sonitus, aliisque dolenti,
 Incensos animos ira ferientia vocum
 Fulmina truxque decet properato spiritus ore;
 Non eademque rogans pronuntiat, atque rogatus;
 Non admiranti est eadem, ridentibus atque*

Vocis varietas pro
 ratione affectuum.

Vox

*Vox eadem, sua quemq̄ decet faciesq̄, modusq̄,
Verborum & vocis, grauior, vel acutior an sit,
Flebilis, an lata ac mollis, sedata furensue,
Ipsa dabit rerum ratio causaq̄, figura:*

*Quemq̄ habitum Natura petat circūspice prorsus,
Et similes vocum resonent habitusque tonique,
Atque adeò, vt breuibus possis hæc cuncta doceri,
Nosque artem penitus fugiamus prodere longam;
Hoc semel admoneo præceptis maius & arte:*

*Scilicet vt numquam dicendo fingere discas,
Nec referas aliena unquam, tua sint tibi cuncta,
Quidquid agis, vel quã causam tibi quisq̄ patrono
Credidit, hæc statuas propriam, tua commoda crede,
Vel tua damna, vel inuisum certamen honoris,
Vel capitis pellenda tui discrimina, quidquid
Suscipias accusator, cupiasve tueri,
Concipe tu veras curas, verumq̄, dolorem,
Spemque metumq̄, tuum facito, propriosque furores
Assume, aut miseros animosque reique figuram
Indue, vt insensi deflectas iudicis iras:*

Præceptum sepe
repetitur, vt nihil
fictum aut simula-
tum sit.

*Præscribet Natura tibi variantia vocum
Munera, & ad cunctas dicendi commoda partes,
Cum tibi tu proprias discas præscribere causas,
Et veros edes gemitus, qui rumpere possent
Vel silicem, vel & indomitos flexisse leones.
Et molles vocum sonitus suauemque tenorem
Elicies, queis mollire & peruincere dura
Pectora, & in proprium possis perducere votum.
Atq̄, utinam tales habitus similemq̄, figuram
Induerent, quicumq̄, sacris per pulpita rebus
Incumbunt; utinam proprias fecisse liberet
Christe tuas causas, quòdque illis creditur alma
Religionis onus, non tantum pectora vulgi*

Naturam spontè
sequitur vocis
modus.

Hortatur verbi G.
eri concionatores
ad veros affectus
concupiendos in ra-
tionis causis.

Dura forent, non tam multis sermonibus heu tãms
 Exiguus fieret fructus; feruentior esset
 Mens hominum, pietas maior, maiorque teneret
 Relligio populos, & turba frequentior altum
 Percoleret virtutis iter, felicior iret
 Vita hominum, neq; tanta forent dispendia gentis,
 Pro qua supplicium durum mortemque cruentam
 Nate Dei summi, & lignum crudele subisti:
 Sed quod turpe foret priscis orantibus in re
 Exigua, hoc isti affectant, seseq; videri
 Vel doctos cupiunt nimiumq; artiq; peritos,
 Artis inertis, ut hanc damnet vel scurra, vel omnis
 Histrio; nam tepidè dicunt, quacumq; referre
 Mentibus incensis deceat, iam rursus & iras
 In leuib; simulant rebus, mentitaq; produnt
 Ora, manus, vocemq; alienaq; mentibus esse,
 Dicere quacumq; incipiunt, studioque loquendi,
 Non tamen orandi studio rerumve teneri.
 Unde fides leuior vero, & reuerentia Diuùm
 Usque minor sequitur, semper decrescit & ipsa
 Relligio, & virtus, rari in virtutis amorem
 Incensos animos referunt, odium quoque rari
 In scelus & vitium, scelerataq; crimina prorsus
 Concipiunt, cunctique velut ad carmina tendant,
 Et melicos audire modos, diuina frequentant
 Tempa: nec est alius sermo redeuntibus illinc,
 Quàm conferre modos dicendi, & verba sonumq;
 Dulcius expressa, aut longè repetita loquenti;
 Utq; alius superetq; alium, meliusq; sonando,
 Et motu, & gestu, & manibus pronunciet, utq;
 Gratia rara vel inuentis, vel vocibus, atq;
 Copia verborum quanta est, sine pondere inanis,
 Scilicet hæc secum populus iam discutit omnis,

Deplorat vulgi ra-
 tionem & iudicium
 de factis concioni-
 bus, quorundam cõ-
 cionatorum culpa
 fortasse.

Qua curare suos creditq₃, videtq₃, magistros;
 Quaq₃, videt multo studio ostentanda parari.
 Namq₃, & verborum artifices sese ipse vicissim
 Appellat, chorus orantium, fabrósq₃, loquendi
 Dicere saepe solent sese, gaudentq₃, vocari:
 Tantum simplicitas humanis cordibus olim
 Exulat, atq₃, animos pietas sacrata reliquit.
 Huic vos ergo malo & dámnis occurrite tantis
 Pastores ouium sacri, quibus ipse regendos
 Commendat populos pastorum maximus ille
 Nazarides, curámque gregis commisit agendi.

Christianos pasto-
 res appellat, postu-
 latque ab illis vt
 quám optimos con-
 cionatores in suis
 ecclesiis constitua-
 dos diligenter cu-
 rent.

Martine egregium nostri decus ordinis, & quem
 Pontificem felix sortita Segobia, cui iam
 Inuidet ipsa prius felix Guadixa, doletq₃
 Praeceptore suo priuata & praesule tanto,
 Praesule, cui ingenio nuper Mahametus acuto
 Cessit, & indoluit nullas erroris iniqui
 Reliquias superesse animis ac gentibus illis;
 Quas prius ipse suas habuit, quas numine dulci
 In nostrum pridem Christus reuocarat ouile;
 Non bene dimissis tamen has erroribus ipse
 Conspicis, & primos, queis sunt imbuta, liquores
 Pectoribus purgas teneris, sacrumq₃ probatæ
 Religionis opus documentaq₃, certa reponis.
 Te quantum pietas, quantum sapientia, quantum
 Doctrina atq₃, usus rerum, & prudentia Diua
 Exornet, quantis cumulent tua pectora semper
 Dotibus, & quantum exemplo sermoneq₃, possis,
 Publica res testatur enim, quàm multaq₃, rerum
 Euenta, atq₃, viri innumeri quibus ipse probari
 Sape soles magnis celebratus laudibus usque.
 Te Latiae gentes pridem, te Gallica turba
 Mirata est, te laudauit Germania, quando

Martinus Aiala
 Guadixensis quon-
 dam, nunc vero Se-
 gobiensis episcopus,
 ordinis nostri vir,
 qui tandem Valen-
 tinus Archiepisco-
 pus creatus est.

Concilio intereras sacro, quod prisca Tridentum
Christicolūm populo rebusq₂ petentibus ipsis
Romano dictante etiam pastore cōegit.

Hic tua laudata est cunctis sapientia, & altum
Concilium, & magna doctrina munera tanta,
Queis vix sufficerent multi, seu pondera rerum
Iusta perpendas trutina, seu verba modosq_{ue}
Explicuisse pares, quibus hæc mysteria Diuūm
Observata latent; Syria vel voce sonandum,
Hebræo aut sermone foret, superumq₃ loquelis:
Attica seu quando petitur facundia, libros
Expositura nouos, leges, monumentaq₃ Christi,
Unus eras cui cuncta simul præstare daretur.

Et tu quem dignis gradibus prouexit ad ipsum
Pontificale decus virtus spectata per omne
Consilij exemplum, & rerum ingeniumq₃ disertum,
Valtodane meum à puero & post fata parentis
Præsidium, doct. s_{que}que viris laus magna bonisq_{ue},
Quem nuper gaudens magno Pallantia plausu
Electum auspiciis faustis & sorte beata
Audiit, accusatq_{ue} moras, & tempora dicit
Longa nimis, quæ te absentem sua vota morari
Compellunt, optat peplōque ostrōque videre
Conspicuum, & sacra redimitum tempora mitra,
Dictantem leges iustas diuinaq_{ue} iura
Inter sacrificiōsque viros turbamque peritam,
Qua non vlla usquam Hesperiiis est cognita regnis
Docta magis, nulla ad sacras aut aptior aras:
Te comitem ferro armatum gladiōsque vibrantem
Iam spectare cupit multum Pernia fidelis,
Te duce iam nullos hostes nec bella timere
Vlla potest; tantum hos ferro seruabis & armis,
Quantum consilio atque fide officioque seueri

Christophorus Val-
todanus ex sacro
Inquisitorum sena-
tu episcopus Palan-
tini electus Co-
mes Perniæ.

Pallantini sacerdo-
tes eruditi.

*Indicis, atque pij patris seruare fidelem
 Ipse soles populum Christi, quem vera perornat
 Relligio, quem tu turpi defendis ab hoste,
 Qui puidas hominum mentes & pectora vulgi
 Simplicita indoctis dirisque erroribus vsque
 Vulnerat, & Stygio gestit turbare veneno;
 Unde animos aeterna subit mors, tristiaq; orci
 Nec repetenda unquam tranantur flumina multis.
 Iam patere exiguaſq; moras, & tempora cede
 Longa tibi certe docta ô Pallantia, donec
 Consulat, & rebus magnis imponere finem,
 Et populos sedare queat, tristeſq; procellas
 Mentibus excutiat multis, iubeat que quæta
 Viuere corda hominum nullaſq; timentia fraudes,
 Quas ferus in nostras inuexit Lutherus oras;
 Lutherus immane ostentum, nostrique ruina
 Temporis, Eumenidum soboles & filius orci.*

Apoſtrophe ad
Pallantiam.

*Nec tu Cuesta minus nostris venerãde Camænis,
 Quo præceptore obscuros mihi voluere libros
 Contigit, & Scoti densas penetrare tenebras,
 Et dulcis duro decerpere cortice fructus;
 Tunc mea Complutum felix te Cuesta videbat:
 Te nunc Hispana hæc Legio, regna inclita quondã
 Armorum studio & multis celebrata trophæis,
 Te fruitur rectoro pio, te præfule felix
 Relligionis onus gratum, iuga dulcia Christi
 Sustinet, atq; tuis monitis sine pondere perfert.*

Andreas Cuesta Te-
gionensis episcopus
Poete in scholaſti-
cis disciplinis præ-
ceptor.

*Hoc ergo prohibete omnes, occurrite damnis
 Christicolùm, populis & quæ bona semina vestris
 Sparguntur, purgate precor, multoq; probate
 Iudicio; ne quid pereat, pars nullaque sancti
 Vana cadat verbi, & fructus disperdat amœnos;
 Et sterili iactû vacuas ne compleat anres:*

Redit ad instituta
postulationem.

*Hoc agite, & grauius vestris edicite templis;
 Si vos sancta tenet pietas, si commoda tangunt
 Vlla hominum, si sancta mouet reuerentia veri,
 Hoc mihi praesul agat cunctus, Christi q₃ fidelis
 Pastor, & in sacram quicumq₃ edicere gentem
 Iura solet, mores rigida & formare grauique
 Lege potest, atq₃ ad normam reuocare probandam.*

*Hoc doceat, quicumq₃ sacri mysteria verbi
 Explicat, instituitq₃ alios, verbiq₃ ministros
 Praeceptis format doctis, arcana librorum
 Quaeq₃ voluminibus clauduntur condita priscis,
 Exponit; qui monstrat iter, singitq₃ futuros
 Sacri Oratores verbi; quo munere prisca
 Andorise iactat sua pignora maxima Cannum,
 Cannum dulce mihi nomen, Legionis amœna
 Splendorem, magnumq₃ decus: namq₃ ille docendos
 Suscepit iuuenes sacros, turbamque piorum,
 Quos olim sacra templa habeant, quos cura tenebit
 Religionis, & in populos sacra semina multos
 Effundent, quae nunc animis & pectore puro
 Concipiunt, admirati quam maxima linguae
 Gratia Canne tibi, seu Graeco siue Latino
 Incipias sermone sacras exponere chartas,
 Siue Abraham eo potius fuit ore sonandum:
 Nam nihil ignoras, nec te fugit vlla loquendi
 Regula, quae officio possit conferre fideli.
 Quid referam rerum quanta experientia, quanta
 Copia doctrinae varia, quam multa sorores
 Castalidumq₃ chorus dederint tibi dona benignis
 Haustibus, & puro recreent de flumine doctum
 Pectus, & admittant quacunque ad sacra clientem?
 Anne alius cum virtutem laudare parauit
 Affectu maiore calet? cum crimina saeva*

Impro-

Eandem rem poscit
 pios & doctos sa-
 crorum librorum
 expositores.

Ioannes Canus
 Andorifensis Legio-
 nenfis Canonicus
 & sacrarum scrip-
 turarum professor.

Improbat, anne alius crimen vehementius odit?

An pro diuinis rebus certare paratus

Quis magis esse queat, vitamq; impendere vero?

Quippe tuam causam credis, tua commoda Canne,

Quas res cumque paras verbis tractare disertis.

Inde ardes vero affectu, verisque loquendo

Vocibus incendisque animos, meritumque reportas

Ingenuique viri nomen, iustique bonique,

Quo te omnis chorus appellat, qui templa frequētat

Pulchra ista, & tecum sacras operatur ad aras.

Induet affectus similes, propriamque putabit,

Præceptum repetit.

Quisquis aget causam sacram, Diuinamque rerum

Suscipiet momenta sibi, si numinis vlla est

Aut pietas, aut tantarum reuerentia rerum:

Et cura maiore etiam dicenda parabit,

Quam si pro propriis subeat certamina rebus,

Et proprias agitet causas; quantoque minora

Diuinis humana putat, tanto usque calore

Ardeat ille magis, qui Diuim suscipit vllam

Materiem veris peragendam vocibus, atque

Affectu maiore animos pertentet inertes.

Quem vocis dabit ipsa modum Natura, per arte

*Vocis naturam arte
iuuari.*

Fingimus in melius, nam sunt præcepta sonandi;

Vt tibi si vehemens eruperit impetus, illum

Temperet ars, certum iubeat seruare tenorem,

Et flecti in varias species, habitusque per omnes

Fortunæ affectusque trahi, ut vox ipsa loquatur,

Et sine verbo etiam conceptus indicet omnes.

*Voce sola affectus
produuntur etiam si-
ne verbis.*

Quippe hoc in mutis cernas animantibus; illis

Pro sermone dedit vocem natura, dolorem

Latitiamque, iras, sauosque cupidinis ignes,

Et pietatis adhuc speciem affectusque parentum,

Et quaecumq; animæ turbamina fundere norunt.

*Bruta animalia vo-
ce affectus suos in-
dicant.*

*Ast homini sermo, Diuinæque munera linguae,
Verbæque concessa humanæ dulcissima vita
Vincula, quæ occultos motus, animique recessus
Affectusque omnes referent, quæ singula monstrant
Momenta, atque omnes partes, communia iungant
Officia, & poscant, capiant reddantque vicissim.
Præterea nihil ad doctas fuit aptius artes;
Hoc aditus pandit sacros dicentibus, inque
Intima doctrinæ prorsus sacraria ducit,
Atque latens verum penitus per viscera mundi
Rimatur, claræque in luminis eruit oras.*

Humani sermonis
laus.

Ut vox cum ratio-
ne & cum voce ora-
tio congruat.

*Hæc igitur formanda simul sociandaque eiusdem
Legibus, ut vocem sermo non deserat ullus,
Nec vox sermonis faciem momentaque fallat:
Sed sibi ad officium concurrat utrumque vicissim;
Nec quicquam simulare decet, nec fingere falsum.*

De totius corporis
& membrorum ge-
neris & habitu.

*Interea caput atque humeri totumque mouetur
Corpus agentis, & ad vocem conceptaque mentis
Adiungunt sese, & vario per singula gestu
Cernuntur, sed & ipsa loqui verbisque ministras
Ferre vices animam motumque afferre videntur.
Quippe mouet cunctas partes, atque omnia cogit
Membra animus seruire suis affectibus, ut iam
Non eadem facies, non idem corpore toto
Gestus in iratis, nec motus tristibus idem,
Non eadem metuentis erunt spectacula, totis
Artibus ille tremit: sed qui bona nuntia lato
Percepit vultu, gestu quoque dispare gaudet.
At miser ingenti confectus saepe dolore
Cum gemitu propriam in speciem gestumque mouetur.
Hæc caput imprimis variat, pars optima nostri
Corporis, atque animæ regnum sedesque superna.
Nam quoties animus variisque agitata procellis*

Capit.

Conclu-

Concutitur mens ipsa, prius sua regna fatigat,
Et primas turbat sedes; moxque incipit ipsum
Iudicio caput internos ostendere motus:

Annuit, aut renuit, vel protinus innuit, iras
Ostendit, iurat, minitatur, singula motu
Prosequitur vario, signisque loquacibus ornat.

Nec tamen id crebris sine crimine motibus unquam
Concutitur; namque aut stulta sunt maxima mentis
Indicia, insanique hominis nullo ordine, nullo
Iudicio vertisse caput; motuque frequenti
Perdere dicendi Veneremque, modumque, fidemque.
Ut res, sic rerum comites educere motus

In motibus capitis
modus exigitur.

- Conueniat; vocesque sequi affectumque loquendi,
» Arte opus est, & iudicio, quod temperet ipsam
» Naturam, quod compositos ferat undique motus:
» Nec studiosa nimis, nimis aut neglecta docebunt.

Maxima vis oculis, & gratia maxima cedit;
Nulla adeo magis aut certis ostendere signis
Fortunas habitusque potest, momentaque mentis
Pars nostri. Hinc sese effundunt bona gaudia, tristes
Mærores, iraque truces plenaque minarum,
Spesque metusque etiam trepidi, sanique dolores.
Hac pars sola potest celatum proderere amorem;
Et quacumque solent mentes turbare quietas.

Oculi.

Quippe animis nulla nostris coniunctior est pars,
Nulla quoque ut plures admittit ad intima formas,
Et rerum species agit in penetralia plures;
Queis anima iudiciis agitur, penitusque mouetur;
Sic nulla aut plures motus, pluresque referre
Affectus valet occultus, & proderere mentis
Arcana, & quicumque latent moresque habitusque.

Quod si dicendo tua commoda cuncta putabis
Damnaque fortunaque omnes ut sæpe docentes

Præceptum repetit
in quo omnia pro-
nuntiationis præce-
pta conueniunt.

*Præcipimus, mox ipsa oculos formabit agentis
Natura, atque sequi mentemque habitusque iubebit
Internos, & conuenient cum vocibus ipsa
Lumina, conceptos motus educere prompta.*

*Si verò affectus nullos tu concipis intra
Pectora, sed fictos habitus simulatæque verba
Comœdam penitus faciem meditaris agendi,
Tunc tibi maiori cura studioque cauendum,
Ne mentita animum varient tua lumina vultus,
Et prodant artis studium, momentaque vana.
Namque cadunt male compositi nec mentibus imis
Herentes rerum affectus, nec ficta per omnes
Signa animus potis est semper producere partes.*

Manus digiti bra-
chia.

*Ipsa etiã manus & digiti, & duo brachia multis
Vsbis esse solent dicentibus, omnia namque
Persequitur manus ipsa animi meditata, nec vlla
Pars hominis festina magis, magis aptæue multis
Officiis, non ad vitam magis utilis vlla est;
Unde tot articulis, tot flexibus annuit illi
Versari Natura parens, inque omnia motus
Direxisse loca, & partem prætere in omnem,
Seu suprema velit rerum, siue infima rursus,
Sine vtrumque latus, siue anteriora petisse;
Posteriora etiam, seu deuoluatur in orbem;
Omnia concessum contingere, & ipsa loquentis
Affectus vocésque simul comitatur, & vna
Vocis habetque vicem certam, munusque loquendæ
Usurpat, nec clara minus, nec certa, minisue
Intellecta, procul socium solet illa vocare,
Cuius se motas vox non peruenit in aures:
Consulit illa fugam sociis distantibus, illa
Dimittit puerum, concedit & illa, negatque,
Blanditur, placatque minas, & concitat iram;
Atque*

Manus officia mul-
ta.

*Atque animos agit at, iuuenésque in prælia trudit,
Et reuocat, pellitque simul, vel sistit euntem.*

Denique non ulla est humana motio mentis,

Quam non priuatis signis manus una sequatur.

Atque adeò populis cunctis spaciūque per omne

Terrarum, & sonitus varios, per munia lingue

Diuerſa, una omnes manus exercetur in vſus;

Et cunctis eadem mentis momenta viciffim

Explicat, ac veluti sermone ostendit eodem.

Ergo cura tibi hanc fuerit componere ad omnes

Dicendo affectus, animi ac meditata mouere,

Siue roges, referásue aliquid, seu maxima queque

Admirere, neges, concedas, denique quidquid

Ostendisse pares, vel commemorasse docendo,

Hoc manus ipsa loquax referat, virésque ministret,

Et Venerem & lucem dictis, atque excitet ipsum

Quo tibi cum res est, prætorem, siue theatrum.

Sed fuge ridiculos motus nimiosque loquendo

Corporis atque manus, stultam testantia mentem,

Momenta, & crebros concussus verticis, atque id

Imprimis vitium iubeo vitare memento,

Ne referas mimi saltus, ne brachia rebus

Omnibus aptaris, tantumque tua exprime doctus,

Quacumque afficiant mētémq₃, animumque quiete

Deturbare sua soleant: sed non tamen omnes

Exerce motus, non omnia verba sequatur

Officiūve manus, vel corporis impetus ardens,

Nec tu, si gladios memoras, celeresve sagittas,

Fusa venena, necem illatam, vel flagra fugamque,

Aut imitère fugam pedibus, gladióque ferire

Te ostendas, non extentas torquere sagittas,

Nec flagris quemquam cadas, gladiūve minantem

Non referas, neu mortiferum prabere venenum.

Temperamentum
motibus adhibea-
dum esse.

*Hac dixisse satis, verbisque agitasse superbis:
Sed retulisse modis scena vetat ipsa decere
Lex operis, grauitasque loci, & natura loquendi.
Arte opus est & iudicio; nam finis agendi
Persuadere fuit, non ludere, & acta referre:
Inflammasse animos dictis & motibus, at non
Vsq̄ue theatrales formas & scenica semper
Edere ridendo populis spectacula motu.*

Stotus quidam mi-
nus decentes.

*Adde etiam quòd sacratis expellere templis
Multa ueli, nãque & manibus cõplodere, stultũ est,
Et tamẽ id nimũque frequẽs, nimiumque receptum;
Et sese in summos digitos extollere, toto
Corpore contremere, mentiri saepe dolorem
Iliacum, laterique manu succurrere lassõ,
Sicui Natura indulset ve dolorũe, laborũe,
Non tamen ars vnquam vitium permiserit ullum
Affectare, sed id condemnat quisquis agendo
Inuitus patitur: sed cur non damnet ineptus
Sectator, sed ut ad vitium se accommodet omne,*

» *Non ad virtutes dicentis! fallimur omnes,*
 » *Et facillẽ à veri specie, & grauitate modõque*
 » *Ad leuiora gradu prono properare solemus.*

Peroratio totius o-
peris.

*Hec tibi, dum facilem ac dulcem vi carminis artẽ
Ipse paro Gaspar, studio properante canebam:
Qua primũ modulata mihi atq; incepta, ubi nostrã
Gaspar amicitia dulces decerpere fructus,
Et sociam licuit pariter coniungere vitam:
Nunc spacia immensa, alterius longissimus orbis
Tractus, & occidui, nunc hospes Solis utrumque
Separat Oceanus, studioque incendit amico;
Et nunc cura tui Gaspar tenet anxia, pectus
Oppressura meum, donec te sospite nobis
Contingat dulces iterum decerpere fructus,*

Et

Et presente frui possim te Gaspar amico.

*Annuite his nostris ô vos pia Numina votis,
 Diua maris sydus, mundi lux maxima nostri,
 Quæque soles tempestates sedare sereno
 Lumine, & incolumes pelago traducere nautas.
 Per sacram te nos prolem dulcissima cali
 Pignora adorantes petimus, votisque precamur,
 Redde animum pia virgo mihi, miserere laboris,
 Et lachrymas compesce meas: sociumque fidelem,
 Quem tam longe oculis nostris terrisque remotum
 Vocibus assiduus curaque ardente petitum
 Esse vides nobis, hunc tu mihi Diua vocata
 Redde precor, laudesque tui dulcissima vatis
 Admitte, & que dona tuas promittimus aras
 Ornatura, tuum auxilium testantia semper.*

*Tuque adeo nostrasque preces studiumque iuuito
 Aluare Lugue anima semper pars optima nostra,
 Namque etiam te Gaspar amat, tu Gaspare amico
 Usus eras, grato cum te mea pulchra tenebat
 Rupes, Musarum secessus, grataque utrique
 Lugue tibi & nobis sedes, & grata Camœnis:
 Nunc nobis viduata vacat, dum munera sacrae
 Ipse ego militiae Diuinaque castra frequento,
 Atque Iacobæos enses studiumque sacrae
 Religionis, & ingenuas colo Lugue phalanges:
 Tu verò in siluis & montibus Aluare amœnis
 Abditus, ætheream meditaris ducere vitam,
 Atque parem superis exoptandamque quietem,
 Intentus sanctisque libris, studioque sacro
 Arcanas voluis chartas, & numina semper
 Alloqueris, gratoque fœues tua pectora fructu
 Semper; ut & curas hominum contemnere discas,
 Atque tuam sortem laudes, & munera vitæ*

Rogat Aluarum Lu-
 gum amicam & Ru-
 diorum suorum so-
 cium ut pro Gaspa-
 ris reditu preces ad
 Deum fundat.

Habet Poeta seces-
 sum amœnissimum
 in Rupe quam Alu-
 giaream vocant ac-
 colit in recessu quo-
 dam Martiani prope
 Aracenam oppidii.

Idem Aluarus Lu-
 gus secessum colit
 in montibus Segor-
 bieribus.

Huma-

*Humanis maiora bonis. His artibus, his tu
 Instructus studiis, vrbes populósque fideles
 Deinde petis, quos de Diuinis Aluare rebus
 Sape doces, atque humanum contemnere suades
 Omne opus & votum; Diuináque munera regni
 Optare atherei, totísque capessere curis,
 Atque viam monstras certam obsequiúque fidéque,
 Seruandásque doces leges, praeceptaque sancta
 Exponis; dux ipse via exemplóque probandus.
 Tu precibus votum nostrum bone Luge iuuabis;
 Et chari mecum reditus orabis amici.
 Versibus interea nostris grataque Camæna
 Ingenij partu exigui letare, meumque
 Esse puta, quodcumque subest; nam diligis ipse
 Nójque foves, tibi sic venient mea carmina grata:*

Hæc nos in tuo no
 mine annotabamus
 eruditissime Gas
 parin conuentu S.
 Marci apud Legio
 nem anno à Chri
 sto uato 1561.

FINIS.

ERRATA SIC CORRIGE ANTE QVAM SERIO
 legasopus. Primus numerus paginam, aliter versum dencat.

P Ag. 6. vers. 22. Pro. reponc. Pag. 8. 11. lege At te. 10. 1. qualifnam. ibid. 3. quan. 11. 24.
 Ars & nomina sint. 12. 12. exhibeas. 13. 23. dicendoque sibi. ibid. 29. dispunge
 sic. 14. 16. quodcumque. 15. 8. incufare. 16. 28. inter suadere, loquendo, dispunge. 17.
 12. illuditur. ibid. 16. dispunge & munera, ibid. 28. dele &. 19. 13. fixo & visu, sicut dispun
 ctione. 20. 9. gressum. ibid. 15. proculne. 21. 4. depalta. ibid. 5. apis. ibid. 30. in primis. 23.
 19. oblitum leonem. 24. 4. referri. 25. 5. plunias. ibid. 24. taxatas. 26. 27.
 Quod. 29. 10. eadem. 30. ultimo. facileque. 31. post Perducunt distingue; ibid. 18. post so
 li dele punctum, & 17. post ruinas dele incisum. 32. 32. exhausta. 33. 6. pro hinc sudor le
 ge ergo labor. ibid. 22. Appelles. ibid. 28. an iusta nimis ne iniusta. 36. 12. nec ars secus vlla
 reperta est. 37. 2. pro præficies lege Anteferes. ibid. 24. Pondera non decisa vllis aut partu
 bus aucta. ibid. 28. luges. 40. 3. circa. ibid. 11. penitus. ibid. 17. munimine. ibid. 40. Nec ver
 rum atque decens tamen vlla parte relinquunt. 41. 6. aut alia est lex vlla, & ibid. 7. solum.
 42. 4. cedat. ibid. in fine versus. 19. distingue. ibid. 10. nonnunquam. ibid. 27. discursu mētis,
 tantum hunc. 43. 3. legibus & nullis affine sed exalter ergo. ibid. 10. consilium & ibid.
 11. lege spoliat. & 23. spoliat. 44. 26. dele &. 45. quantopote 48. 5. face miser nimio.
 & 6. omnes mole sua contundat. 50. 7. sepelisse. & 12. meritis. & 18. sonaret. & 12. 0. schola
 Complunt. & 25. in fine dele incisum, & ultimo diu. 52. 26. facturus, inerti absque puncto.
 55. 10. audimus, & dele punctum post dicenti. 56. 13. dispunge sic, tantasq; minas timuisse,
 & 17. post pietate reponc incisum. & 18. onusque, & 20. pro ipsum &, lege & quæ. & 21. pro
 quæ, leg. sint. 58. 7. lege differat, & absque puncto. & 12. depressus, & 32. pro subente lege va
 cuit. 59. 25. cantata, & 31. dispunge sic, tur, per crura & 62. 21. petiuit. 65. 32. semoto. 66. 3.
 Adsumus. & 28. chalybem. & 30. pro ve, lege ne. & pro postremo ve, lege vel. 67. 5. fronte,
 leg facie. & 28. læuo. 62. 0. dele tu. & 23. pro atq; lege que. 69. 6. pro plantat, lege figit.
 70. 1. muta versum. Gymnasia hac tua te poterunt ex parte iuuare. & 18. in fine distingue. 7.
 72. 29. Collidens cerebro. 75. 30. fed. 76. 5. lege Enthymema illud dix. priores. 77. 23.
 feu tu. 78. 10. onus sanctæ, & teterrima pestis. & 17. lege amnes. 79. vlt. indideris. 80. 10
 voluitur. 81. 7. Clario. 31. Phæbe. 82. 7. quas iam virides. 12. succinor. 16. vltra noua. 23.
 16. sunt fat & 26. quarum. 25. vlt. profari. 26. 13. profari. 27. 7. huc. 28. 9. inducens.
 &.

& 13. vjs. 90. 16. reſinxit. & 22. vicit & ingenio, conſt. p. v. 93. vlt. Qui rebur. 94. 25. eſt
 96. 26. excaudentia. 97. 26. iniuſſe. & 28. funeſtaſq; ſygis. 99. 13. aut verbis non plura.
 101. 14. at. 104. 28. Atque Fuang. 105. 1. Conſpurcare. 11. luſca. 21. expromere. 22. At-
 que exprompta. 107. 26. Nonnunquam. 108. 1. ſi dicis & expunge incifum. 10. ſcit. 26.
 Non. 111. 6. proprias partes. 115. 11. tanti. 13. quanti. 119. 17. ſani. 120. 1. expunge re-
 bus. 9. cum. 14. quantum. vlt. reſpectare 122. vlt. Expediat. 123. 23. agat. 127. 15. Sa-
 xa. 129. 17. facile. 130. 3. quod & putet. & 12. intro. 132. 12. certo. 134. 6. Atque
 137. 27. ac tu. 138. 5. legenti. 140. 1. fateor. 144. 14. porſus in aures. 146. 24. velut ſi
 148. 5. conſilium. 155. 16. decebant. & 25. totum ſic muta: Quippe animis noſtris non pars
 coniundior vlla eſt. 156. 15. eumenturi.

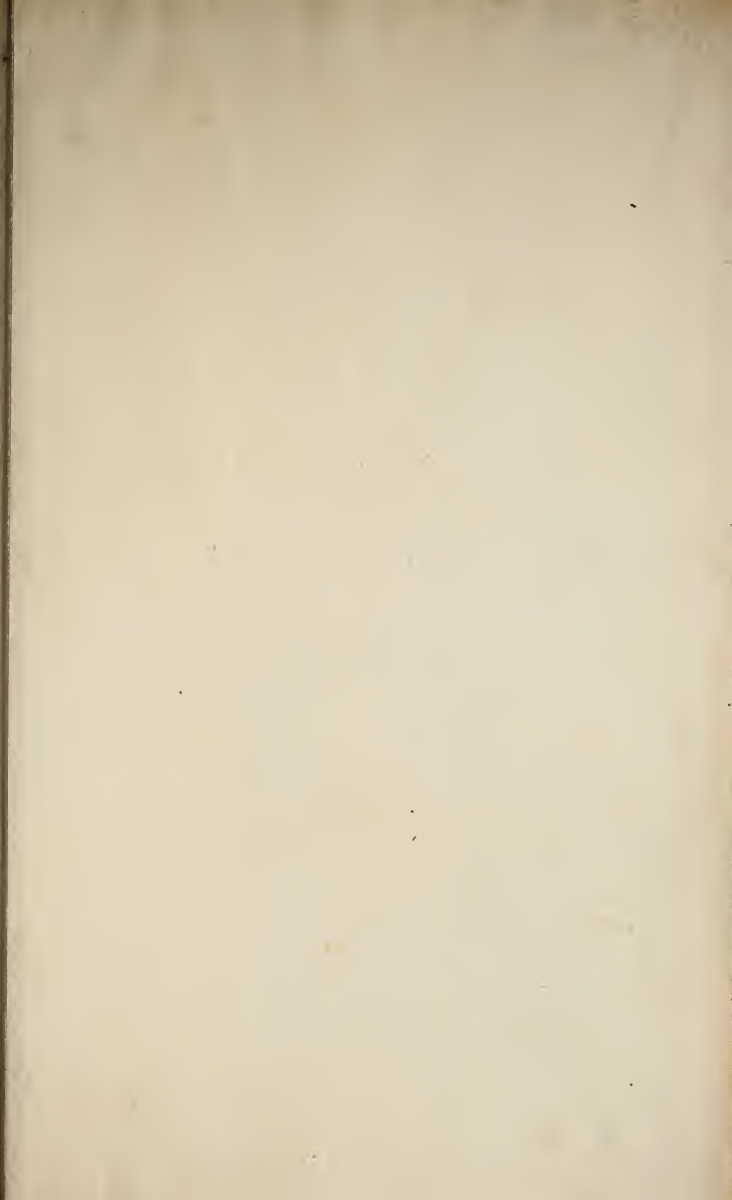
In toto opere ſerè eſt diſtinctio hæc; poſita vice. quæ periodum indicat.

SVMMA PRIVILEGII.

CAVTVM eſt Regio priuilegio, ne quis a-
 lius præter Chriſtophorum Plantinum typogra-
 phum iuratum, *Rhetorica B. Aria Montani*
 imprimat, aut alibi impreſſa vendat hinc ad
 ſexennium, ſub pœna conſiſcationis librorum, vt
 latius patet in literis datis Bruxellæ v 11. Maij.
 M. D. LXIX.

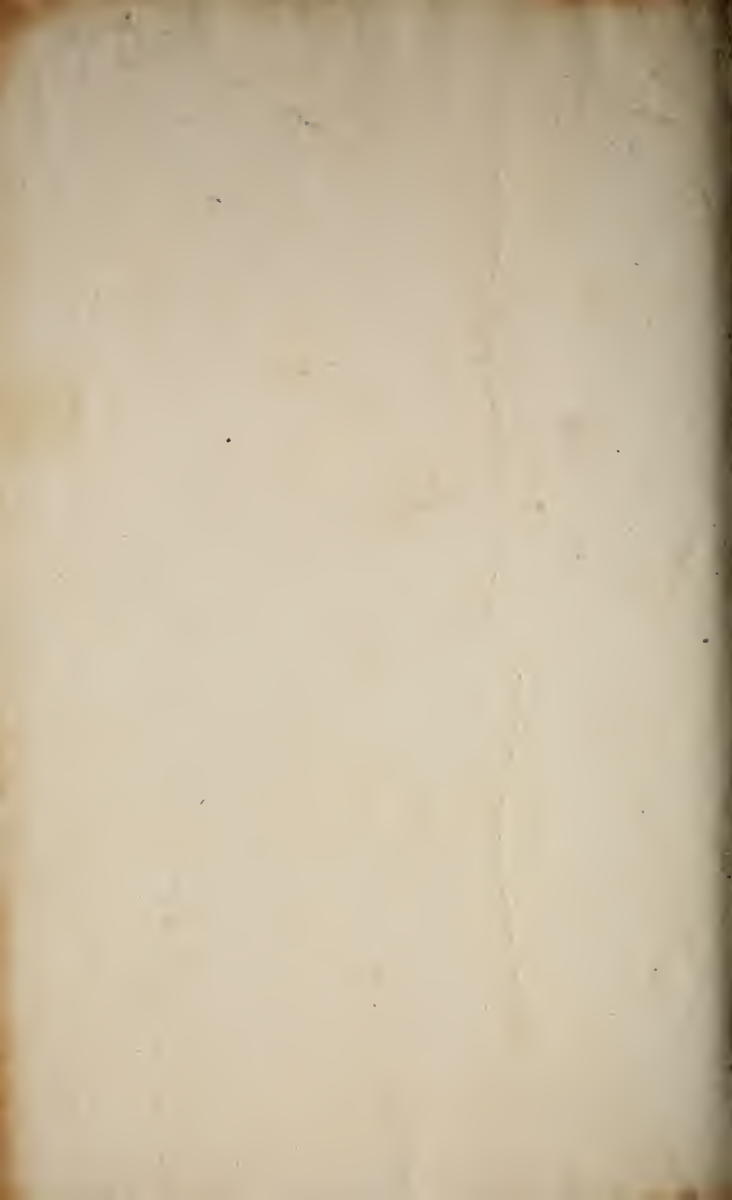
Subſign. *De Vitte.*

159

2/12
1878

